

การกล่าวนำในลานนาไทย

ประเพณีการกล่าวนำอุทิศที่ดิน ผู้คน และสิ่งของให้เป็นทานตามความเชื่อในลัทธิคำสอนนั้น มีอยู่นานแล้วในดินแดนทางภาคเหนือของไทยในปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานว่าอย่างน้อยที่สุด ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 กลุ่มชนที่ใช้อักษรมอญ ภาษามอญ ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองด้วยอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ใช้ภาษาบาลี¹ และตั้งหลักแหล่งในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำปิง ในบริเวณจังหวัดลำพูน มีพฤติกรรมการกล่าวนำ อุทิศที่ดิน ผู้คน และสิ่งของให้กับวัดในพุทธศาสนา ดังมีข้อความปรากฏในศิลาจารึก ภาษามอญ 7 หลัก² ที่เมืองลำพูนซึ่งจารึกในราวพุทธศตวรรษที่ 17 กล่าวถึงพระราชยาของหริภุญไชยนครได้โปรดให้สร้างปูชนียสถาน และพระราชทานความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในนครหริภุญไชย

พฤติกรรมการกล่าวนำในหริภุญไชยนครนี้ พระราชาหรือชนชั้นปกครองเป็นผู้มีบทบาทมาก ดังจะเห็นได้ในจารึกจากวัดดอน³ และจารึกมอญวัดกุฎี หรือวัดจามเทวี⁴

¹ ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกทั้ง 7 หลักที่พบที่จังหวัดลำพูน จารึกขึ้นต้นด้วยภาษาบาลี แล้วแปลเป็นภาษามอญ บางจารึกจารึกทั้งภาษาบาลีและมอญรวมกันไป แสดงถึงพุทธศาสนาที่ใช้อักษรบาลีเป็นหลัก นอกจากนี้ข้อความในศิลาจารึกยังกล่าวถึงประเพณีการสร้างพระเจดีย์องค์เรียงจากทิศตะวันออกไปตะวันตก ซึ่งเป็นประเพณีการสร้างเจดีย์ของพุทธศาสนาเถรวาทจนถึงปัจจุบันนี้ และจากศิลาจารึกวัดดอน (ล.พ/1) นั้นเป็นหลักฐานบ่งถึงความเจริญรุ่งเรืองทางภาษาบาลีอย่างสูงด้วยมีบทประพันธ์เป็นส่วนลักษณะซึ่ง แสดงถึงยุคแห่งความเจริญทางพุทธศาสนาในดินแดนนี้

² ศิลาจารึกทั้ง 7 หลักที่จารึกในราวพุทธศตวรรษที่ 17 พบที่จังหวัดลำพูนมีรายละเอียดในภาคผนวก ข.

³ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/1 จารึกจากวัดดอนหรือ วัดเขตุวัน)

⁴ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/2 ศิลาจารึกมอญวัด (กุฎี หรือ จามเทวี)

ที่มีข้อความกล่าวถึงพระเจ้าสุทโธทัญญู พระราชทานที่ดิน ผู้คน สัตว์ และสิ่งของเครื่องใช้ให้กับวัดเขตนครที่พระองค์ได้โปรดให้สร้างขึ้น

ในศิลาจารึกวัดแล่นข้าวหอ¹ มีข้อความกล่าวถึงพระภิกษุสงฆ์นามว่า "ตมฺหฺมาเถร" ได้อุทิศที่ดิน สัตว์ และสิ่งของให้กับวัดที่ท่านเจ้าพระยาอยู่ เข้าใจว่าตมฺหฺมาเถรท่านนี้ก่อนจะมาเป็นพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา คงจะเป็นกษัตริย์ในเมืองศรีอยุธยาไปมาก่อน ดังจะเห็นจากจารึกวัดกุ่ม หรือวัดจามเทวีหลักที่ 2² ซึ่งเป็นจารึกที่มีอักษรใกล้เคียงกับจารึกวัดแล่นข้าวหอมาก ได้ปรากฏนาม "ตมฺกษัตริย์แห่งศรีอยุธยา" เข้าใจว่าจะเป็นบุคคลเดียวกัน และอาจมีความสัมพันธ์ทางเชื้อพระวงศ์เกี่ยวข้องกับพระเจ้าสุทโธทัญญู เนื่องจากจารึกที่พบมักจะอยู่คู่กับจารึกของพระเจ้าสุทโธทัญญู³ นอกจากนี้ยังมีการเน้นด้วยว่าพระราชอาเป็น "ผู้เป็นเจ้าของดิน" ในศิลาจารึกอยู่เสมอด้วย แสดงถึงการอ้างอำนาจเหนือที่ดิน และแรงงานที่อุทิศไว้วัด

การอุทิศที่ดิน ผู้คน และสิ่งของให้วัดในพระพุทธศาสนาในนครศรีอยุธยาจะเห็นว่าเป็นไปตามความเชื่อในลัทธิศาสนา เห็นได้จากข้อความในศิลาจารึกว่าผู้ที่มีบุญมุ่งหวังที่จะได้รับผลบุญกุศลตอบแทน ดังเช่นพระเจ้าสุทโธทัญญู ได้บ่งถึงจุดประสงค์ในการทำบุญว่า "ด้วยผลแห่งการกระทำของข้าพเจ้า รวมทั้งการถวายทานแด่พระรัตนตรัยอันประเสริฐ ขอให้สัตว์ทั้งหลายจงข้ามพ้นห้วงแห่งทุกข์ และถึงซึ่งความสุขเถิด"⁴

และในศิลาจารึกวัดกุ่ม หรือวัดจามเทวี ก็มีข้อความว่า "ขอให้สันตราชัยทั้งหลายทุกชนิดจงปลาค้นการไป ขอให้พระอันสูงส่งสุดจงประสิทธิ์ประสาทแต่สรรพสัตว์ทั้งหลายตลอดกาล"⁵

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/7 ศิลาจารึกวัดแล่นข้าวหอ

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/5 ศิลาจารึกวัดกุ่ม หรือวัดจามเทวีหลักที่ 2

³ จำปา เบื้องเจริญ, เกิม มีเต็ม และคงเดช ประพันธ์ทอง, วิเคราะห์ศิลาจารึก

ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติศรีอยุธยา (พระนคร: กรมศิลปากรจัดพิมพ์, 2522) หน้า 32

⁴ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/1 ศิลาจารึกวัดดอน

⁵ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/2 ศิลาจารึกวัดกุ่ม หรือวัดจามเทวี

แม้ในศิลาจารึกทั้ง 7 หลักที่สำคัญจะไม่ปรากฏการใช้ คำกลัมนาแต่ก็อาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมการอุทิศที่ดิน แรงงาน และสิ่งของเป็นทานตามความเชื่อในศักราสนานั้นมีอยู่ในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำปิงในภาคเหนือ ของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 หรือก่อนหน้านั้น และพฤติกรรมนี้ใช้คำว่า ถวาย อุทิศถวาย หรืออุทิศ

เข้าใจว่าวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาจากหรือญไฮยนคร คงได้ส่งต่อไปยังดินแดนบริเวณทางเหนือขึ้นไป¹ แม้ไม่มีจารึกเป็นหลักฐานยืนยัน แต่เรื่องราวเกี่ยวกับการกลัมนาที่อ้างอยู่ในตำนานต่าง ๆ ของภาคเหนือ น่าจะเป็นผลมาจากการส่งต่อและรับความคิดเรื่องกลัมนาให้แพร่หลายก่อนสมัยพุทธศตวรรษที่ 18-19 ซึ่งพุทธศาสนาแบบสังฆาวงศ์ได้แพร่กระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาคนี้ก็เป็นได้²

ไม่ปรากฏหลักฐานการใช้คำ "กลัมนา" ในศิลาจารึกหรือเอกสารทางตำนานในดินแดนลานนาไทย แม้ว่าจะมีหลักฐานแสดงว่าดินแดนต่าง ๆ ในลานนาไทยนอกเหนือจากหรือญไฮยนคร จะมีประเพณีการกลัมนาอุทิศแรงงานคน และสัตว์เลี้ยง เป็นสิ่งที่นิยมปฏิบัติกันอยู่แล้ว อย่างน้อยที่สุดใพุทธศตวรรษที่ 19 ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกวัดบางสนุก จังหวัดแพร่ จารึกในปี พ.ศ. 1882 มีข้อความว่า "แลจึงแต่งหากระยาทาน...คนครอกหนึ่งให้ดูพระ ข้างตัวหนึ่ง มีม้าตัวหนึ่ง วัวตัวหนึ่ง ควายตัวหนึ่ง"³

¹ อาจารย์มณี พยอมยงค์ว่าศิลปะจากนครหรือญไฮยไต่แพร่ขยายไปยังถิ่นไทยอื่น ๆ อีกหลายแห่ง เช่นพระเจดีย์วัดอากิตันแก้ว ของโยนกเชียงแสน เจดีย์วัดภูค่าอำเภอสารภี เชียงใหม่ที่พระเจ้ามังรายทรงสร้างไว้เป็นที่บรรจุกระดูกพระมเหสีของพระองค์ และพระเจดีย์ที่วัดตะโปทาราม (วัดป่าเป้ง) ที่พระยอดเชียงรายสร้างก็มีลักษณะเหมือนกับสุวรรณเจดีย์และรัตนเจดีย์ในวัดจามเทวี (มณี พยอมยงค์ วัฒนธรรมลานนาสมัย (พระนครสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ สศทพพ, 2524) หน้า 1

² ธิดา สาระยา, กลัมนากับการขยายตัวของชุมชน หน้า 90

³ ศิลาจารึกหลักที่ 107 จารึกวัดบางสนุกในประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๕ หน้า 133-136

ในศิลาจารึกวัดพระอิน จังหวัดลำพูน¹ ซึ่งจารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1913 เป็นหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับการกัณฑ์ที่ดิน และผู้คน² ให้กับวัดพระอินจังหวัดลำพูน นับเป็นพฤติกรรมการกัณฑ์ ที่สำคัญยิ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนสำคัญสำหรับเจ้าผู้ครอง เชียงใหม่ที่ล้มมารถยืนยันอำนาจเหนือที่ดิน และผู้คนในดินแดนเมืองหรือไชย ซึ่งครั้งหนึ่งเป็นรัฐที่มีอำนาจในลุ่มแม่น้ำปิงตอนล่าง³ และการกัณฑ์ที่เมืองตาก ที่พระเจ้าถือนา ผู้ครองนครเชียงใหม่ได้ยกเมืองตากทั้งเมืองบูชาพระธาตุ⁴ ก็นับเป็นการย้ายสิทธิ์ และอำนาจของเมืองเชียงใหม่เหนือเมืองตาก ซึ่งเป็นเมืองกลางระหว่างลุ่มโยหัย กับ เชียงใหม่ โดยผ่านพฤติกรรมการอุทิศที่ดิน ให้กับพุทธคำสั่งนา

อาจกล่าวได้ว่าผู้นำทางการปกครองมีบทบาทสำคัญมากในการกัณฑ์อุทิศที่ดิน และแรงงานคนในลานนาไทย พฤติกรรมเหล่านี้จะปรากฏในคำว่า "ให้" "ไว้" หรือ "อุทิศ" การที่ลานนาไทยไม่นำคำ "กัณฑ์" มาใช้ในเอกสารประเภทตำนาน และในศิลาจารึกที่จารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธรูปคำสั่งนาในลานนาไทยที่มีอยู่จำนวนมาก น่าจะเป็นเพราะลานนาไทยเป็นดินแดนที่ยึดมั่นในพุทธคำสั่งนา เถรวาทแบบสังกาวงค์ ซึ่งใช้ภาษาบาลีมาช้านานแล้วจึงไม่นิยมใช้คำ "กัณฑ์" ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาสันสกฤต ที่พวกเขาไม่นำมาใช้เกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์คำสั่งนาพราหมณ์ นอกจากนี้ทางลานนายังมีคำอื่นซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า "กัณฑ์" ใช้ยู่ก่อนแล้ว ซึ่งอาจจะรับต่อเนื่องมาจากหรือไชย นคร

¹ ศิลาจารึกหลักที่ 62 จารึกวัดพระอิน จังหวัดลำพูนในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3

² พระพุทธพุกามเจ้า และพระพุทธญาณเจ้า. ตำนานมุลคำสั่งนา (พระนคร : 2518)

หน้า 203 - 204

³ ธิตา สาระยา, วัฒนธรรมทวาราวดีกับการคลี่คลายของเมืองในลุ่มแม่น้ำ

เจ้าพระยาในศิลปะวัฒนธรรม, 3 (กันยายน 2525) หน้า 25

⁴ พระพุทธเจ้าพุกามเจ้า และพระพุทธญาณเจ้า. ตำนานมุลคำสั่งนา, หน้า 209

สมัยที่รุ่งเรืองอยู่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 17 ดังนั้นแม้ว่าพระมหากษัตริย์จะนำพุทธคำสั่งนำ
สั่งกาวงศ์จากลัทธิโยทัย มาสู่อาณาจักรลานนาไทยในรัชสมัยของพระเจ้ากือนา¹ (พ.ศ.
1899 - 1929) ก็มิได้มีคำว่า "กัลปนา" จากลัทธิโยทัยมาใช้² คงใช้คำว่า "ให้" "ไว้"
และ "อุทิศ" ที่ใช้อยู่เดิมมันเอง ส่วนในความหมายเกี่ยวกับการอุทิศส่วนบุญกุศล ให้ผู้ที่ล่วง
ลับไปแล้วนั้น ทางลานนาจะใช้ในคำว่า "อุทิศผลบุญ" "ส่วนบุญ" และ "บุญโกธาล" ³ จึง
สรุปได้ว่า แม้ไม่ปรากฏคำว่า "กัลปนา" ในดินแดนลานนาไทยก็ตาม แต่พฤติกรรมกา
กัลปนาอุทิศที่ดิน แรงงานคน ทรัพย์สิน และสิ่งของให้คำลั่นสถานตามความเชื่อในลัทธิคำสั่งนำ
เป็นสิ่งที่นิยมปฏิบัติกันอยู่แล้วในดินแดนไทยนี้

ปัจจัยซึ่งส่งเสริมการกัลปนาในลานนาไทยตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในศิลาจารึก ตำนานต่าง ๆ และพระคัมภีร์ทางพุทธคำสั่งนำ
ที่พระเถระชาวลานนาได้แต่งขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 - 22 นั้นกล่าวได้ว่าการกัลปนา
ในลานนาไทยตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 นั้นเป็นผลเนื่องมาจาก

¹ ศิลาจารึกหลักที่ 62 จารึกวัดพระยืนจังหวัดลำพูนกล่าวถึงการประดิษฐานพระพุท
คำสั่งนำลัทธิสังกาววงศ์จากลัทธิโยทัย มาสู่ลานนาไทย และในตำนานมูลคำสั่งนำที่พระเถระชาว
ลานนาแต่งไว้ก็กล่าวถึงเรื่องนี้อย่างละเอียด

² อาจเป็นเพราะว่า คำกัลปนาในสมัยพระมหารัชมราชาที่ 1 เป็นคำที่ไม่แพร่
หลายเท่าใดนัก แม้แต่พระองค์ท่านที่ใช้นั้นในรัชสมัยนั้น นอกจากนี้พฤติกรรมกาอุทิศที่ดิน และ
แรงงานคนในสมัยลัทธิโยทัยก็ใช้ในคำว่า ไว้ ให้ และอุทิศ

³ ทางลัทธิโยทัยใช้คำว่า กัลปนาบุญ กัลปนาอาณิสสังส์ และ กัลปนาให้เป็น
โกธาลบุญ

- 1 ความคิดและความเชื่อในสัทธาคำสั่งนา
 - ก ความคิดในเรื่องกรรม และผลของกรรม
 - ข คติเรื่องพุทธคำสั่งนาห้าพันปี และอันตรายทั้ง 5
 - ค ความเชื่อในเรื่องการอุทิศผลบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว
- 2 ความเจริญ และความศรัทธาต่อพระพุทธคำสั่งนา
- 3 สภาพทางการเมืองทั้งภายใน และภายนอกที่มีผลต่อการก่อกำเนิด
 - ก แนวคิดเรื่องความเป็นกษัตริย์ตามหลักพุทธคำสั่งนา
 - ข การเมืองภายในราชอาณาจักร
 - ค การเมืองภายนอกราชอาณาจักร

ความคิดและความเชื่อในสัทธาคำสั่งนา

ก ความคิดในเรื่องกรรม และผลของกรรม

หลักสำคัญทางพระพุทธคำสั่งนามุ่งที่จะสอนในเรื่องทำดี ใตดี ทำชั่ว ใตชั่วที่เรียกว่า กฎแห่งกรรม (Law of Karma) พุทธคำสั่งนาถือว่าเหตุการณ์ทุกอย่างในชีวิตมนุษย์เกี่ยวเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น¹ การที่มนุษย์มีชาติกำเนิด และความเป็นไปไม่สม่ำเสมอ ก็เพราะกรรมที่ทำไว้ทั้งดีและชั่วอันวนเวียนกลับเนื่องกันไปดังลูกโซ่² เรื่องของกรรมจึงมีความสัมพันธ์กับการเวียนว่ายตายเกิดหรือการอยู่ในวิภังค์อย่างใกล้ชิด เนื่องมาจากผลของกรรม หรือการกระทำของมนุษย์นี้จะมีผลตอบสนองตามกาลเวลา คือให้ผลสืบลุล่วงในชาตินี้ ในชาติหน้า ในชาติต่อ ๆ ไป และประการสุดท้าย คือให้ผลเสร็จแล้วหรือยังไม่ให้ผลแต่หมดโอกาส

¹ สู้ชีพ ปุณฺณานุกาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธคำสั่งนา (พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, 2506) หน้า 276 - 298

² เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป, สัทธาของเพื่อน (พระนคร : 2503) หน้า 57 - 60

ที่จะให้ผลต่อไป ¹ ด้วยเหตุนี้เองจึงได้เกิดความเชื่อว่า ผลของกรรม ² หรือการกระทำไม่ว่าดีหรือชั่ว ย่อมส่งผลไปถึงสถานภาพของการกระทำในชาติหน้า เป็นเหตุให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารความมุ่งหมายสำคัญทางพระพุทธศาสนาจึงมุ่งให้ผู้ปฏิบัติถึงที่สุดแห่งความทุกข์ คือความหลุดพ้น ไม่ต้องตกอยู่ในสภาพการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งให้ถึงความหลุดพ้นนี้ มีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวลานนามาก จึงมีการทำบุญเพื่อหวังที่จะมุ่งถึงการหลุดพ้น เพื่อให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หรือการอยู่ในวัฏสงสาร ความเชื่อในเรื่องนี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งส่งเสริมกลับไปในลานนาไทย ทั้งนี้เนื่องจากชาวลานนาเชื่อว่า การอุทิศที่ดิน แรงงานคน สัตว์และสิ่งของให้กับวัดในพระพุทธศาสนา จะมีผลอันดีส่งผลตอบสนองเป็นส่วนบุญที่จะสามารถมุ่งถึงความหลุดพ้นคือนิพพาน ได้ด้วยเหตุนี้เราจึงพบข้อความ คีลาจารึก ที่จารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในลานนาไทยเสมอว่า ผู้ที่มีจิตศรัทธาอุทิศสิ่งของเป็นทานมุ่งหวังที่จะได้รับอันดีสิ่งถึง "นิพพาน" เป็นการตอบแทน

ดังเช่นในคีลาจารึกวัดตะโปทาราม ที่มีข้อความกล่าวถึงพระนางอะตะปะาเทวี อรรคมเหสีของสมเด็จพระศรีสัทธิธรรมมหาธรรมจักรวรรดิธรรมราชาธิราช หรือพระยอดเชียงราย (พ.ศ. 2031 - 2040) โปรดให้พระราชทานที่ดิน มีมูลค่าเท่ากับสามล้านห้าหมื่นหนึ่งพันแปด ซึ่ง เป็นภาคีอากรในพันนากรุณา และแรงงานคน ซึ่งมีทั้ง คน เงิน ญาติของพระภิกษุสงฆ์ และไพร่พลเมืองให้กับวัดตะโปทารามที่โปรดให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2035 ก็มีข้อความบ่งในจารึกว่า

¹ ผลตอบสนองของกรรมตามกาลเวลามีทั้งหมด 4 ข้อคือ กิฏฐธรรม เวทนิยกรรม อู่ปโยช เวทนิยกรรม อปราปร เวทนิยกรรม และอโหสิกรรม (ลูฮิป ปุณฺณานูภาพ, คุณเสกษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา, หน้า 310 - 312)

² กรรม แปลตามพจนานุกรมว่า การกระทำตามความหมายในสำหรับบัญญัติหมายถึง การกระทำอันเป็นเหตุให้เกิดผลเนื่องไปในชาติหน้า (เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป, ศัพท์ของเพื่อน , หน้า 57)

"หื้อเจ้าเรณูสู้ต่อเท่าเถิง แก่ฉัพพานกิน" ¹

การบรรลุถึงความหลุดพ้นนี้ ชาวลานนา เชื่อว่าจะต้องสะสมบุญบารมีโดยใช้เวลานานมาก เนื่องจากในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่แต่งในลานนาไทยในยุคสมัยนั้น เช่น ตำนานมูลคำสนา ² เน้นให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าต้องเวียนว่ายตายเกิดบำเพ็ญบุญบารมีถึงสี่แสนอสงไขย จึงจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ ทำให้ชาวลานนาไม่เชื่อว่าตนจะหลุดพ้นได้ในชาตินี้ จึงได้หันมาสะสมบุญบารมีเพื่อให้เกิดในภพใหม่ ชาติใหม่ที่ดียิ่งขึ้น

ในศิลาจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย จารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1954 ได้แสดงความเชื่อในเรื่องนี้ในการกล่าวถึงเจ้าสีหพันธ์ เจ้าเมืองพะเยา ได้อุทิศที่นา และผู้คนให้กับพระสุวรรณมหาวิหาร ซึ่งเจ้าเมืองให้สร้างขึ้นในเมืองพะเยานั้น โดยบ่งถึงจุดมุ่งหมายในการทำบุญนี้ว่า "เจ้าสีหพันธ์ แลแต่นั้น เจ้าผู้ดีมีธรรม บ่ขาด อาจให้ทานแก่ภิกษุสงฆ์ บ่ลงอันจะปริง ลิลฉายไพระจะหว่าย หน้ายังลวระคตตายกลาย" ³

ในศิลาจารึกเจ้าจ๋าง เชียง ซึ่งจารึกในปี พ.ศ. 1988 ในรัฐสมัยของพระยาติโลกราช (พ.ศ. 1958 - 2031) ก็มีข้อความว่า "แลผู้ใดมากินเมืองนี้ จะปราถนาเมืองฟ้า ฉัพพาน ลุงรักษาพระเป็นเจ้า อย่าหันหม่นหมองในคำสนาพระพุทธเจ้ากิน" ⁴

ประกอบกับความเชื่อที่ว่าพระพุทธเจ้ามีได้มีพระองค์เดียว แต่มีมากมายนับไม่ถ้วน ทั้งในอดีต และในอนาคต คือตลอดระยะเวลาไกลนั้นย่อมมีพระพุทธเจ้า

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ม/13 ศิลาจารึกอักษรไทยฝักขามภาษาไทย

² ตำนานมูลคำสนาเป็นพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เขียนเป็นภาษาไทยเหนือโดยพระภิกษุชาวี เชียงใหม่ 2 รูปคือพระพุทธรญาณเจ้า และพระพุทธรพุกาม ในสังกัดวัดสวนดอกไม้ นครเชียงใหม่ แต่งในราว พ.ศ. 2000- 2030

³ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/9 ศิลาจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย

⁴ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ม/3 ศิลาจารึกเจ้าหมื่นจ๋าง เชียง

ตรัสรู้ธรรมเกิดขึ้นเป็นคราว ๆ ไป และถ้าหากใครบำเพ็ญบุญบารมี คือทำความดีมาก
 สมบูรณ์พอแล้ว ก็มีโอกาที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้¹ ทำให้ข่าวลานนาแรงที่จะละสม
 มุญกุลเพื่อที่จะเป็น "พระพุทธคนหนึ่ง" ในกาลอันสักมาภายหลังหน้า" ² หรือ "ปรารถนาโพธิ
 สมภารเป็นพระพุทธเจ้าตนหนึ่ง" ³

การที่จะเป็นพระพุทธเจ้าได้นั้น ข่าวลานนาเชื่อว่า นอกจากจะละสมมุญกุลแล้ว
 จะต้องตั้งจิตที่อาจบรรลุถึงพระอรหันต์ และจะต้องพบเห็นพระพุทธเจ้าด้วย ⁴ ด้วยเหตุนี้
 เองเราจึงพบข้อความในศิลาจารึกเล่มต่อมา ผู้มีจิตศรัทธาอุทิศสิ่งของเป็นทานต่าง ๆ ต่าง
 มุ่งหวังที่จะเป็นพระอรหันต์ในสำนักพระพุทธเมตไตรยเจ้า

¹ ในชินกาลมาลีปกรณ์ได้ย้าถึงพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 ที่จะสืบต่อพระพุทธเจ้าองค์
 บัลลันที่เคยพบถือว่าเป็น พระเมตไตรยบรมโพธิสัตว์ (พระรัตนปัญญา, ชินกาลมาลีปกรณ์
 แปลโดย แสง มณวิฑูร (พระนคร : 2518)) และในตำนานมูลคำส่นามีข้อความบ่งว่า
 พระลุ่มนเถระเจ้าอาวาสวัดสวนดอกเมืองศ้แรกจะเป็นพระพุทธเจ้าสืบต่อจากพระเมตไตรย
 บรมโพธิสัตว์ (ตำนานมูลคำส่นา , หน้า 206)

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.ป/1 จารึกวัดพระธาตุ

³ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ร/1 จารึกวัดสันทรอาราม

⁴ ในชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวถึงธรรมสโมธาน 8 อย่างของพระโพธิสัตว์ในการที่จะ
 ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าว่า เป็นมนุษย์ 1 มีเพศเป็นชาย 1 เหตุถือจิตที่อาจบรรลุพระอรหันต์
 ได้ในชาตินั้น 1 ได้พบเห็นพระพุทธ 1 ได้บรรพชา 1 ถึงพร้อมด้วยองค์คุณลุ่มบัตติ 1 มีอธิการคือ
 การละสมมุญกุลโดยปรารถนาจะเป็นพระพุทธ 1 สม่ครใจจะเป็นพระพุทธ 1 เมื่อพร้อมด้วย
 ธรรมสโมธาน 8 อย่างนี้แล้วการแสดงตนว่าจะเป็พระพุทธย่อมสำเร็จ ฯ (พระรัตนปัญญา
ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แสง มณวิฑูร หน้า 26)

ตั้ง เช่นในศิลาจารึกที่ได้นำมาจากจังหวัดเชียงราย กล่าวถึงผู้มีจิตศรัทธาผู้หนึ่งอุทิศภรรยา บุตรสาว และข้าทาสของตนให้มีหน้าที่ดูแลรักษาพระเจดีย์ โดยมีหวังในบุญกุศลครั้งนี้ว่า "บุญอันใดได้กระทำหอมยัษมาณี ลุง คำตงกูหือได้เป็นอรหันตาดนหนึ่ง วิเศษหนึ่ง ในสำนัก พระพุทธเมตไตรยเจ้าตนสักมาภายหน้านี้" ¹

และในศิลาจารึกที่วิหารวัดสาป่างหลวง กล่าวถึงประวัติการสร้างวัดพระธาตุ ล่าป่างหลวง และการอุทิศแรงงานคน และทำนาให้กับวัดนี้ได้ลารักความหวังในผลบุญกุศล ด้วยว่า "คำปรารธนาเจ้าเมืองนคร หือถึงลู่ขในเมืองฟ้า ที่ลุดว่าได้เป็นอรหันตาริเชษ หนึ่ง ในสำนักพระอารยเมตไตรยเจ้าในอนาคตกาลนี้ว่าอันแล สปุรัสะทั้งหลาย จงอนุโมทนาด้วยทุกคนเท้าวั้น" ²

ความเชื่อในเรื่องการสะสมบุญกุศลให้เพียงพอ เพื่อจะได้เป็นพระพุทธเจ้าใน อนาคตกาลข้างหน้า นั้น มิได้หมายความว่าทางลานนาไทยเสื่อมิใส่ในพุทธคำส่านาณิกายมหา ยาน หรือยอมรับสัทธิเทวราช เพราะในพุทธคำส่านาณิกายเถรวาทคนลวดมนต์เพื่อให้เป็น พระพุทธเจ้าด้วยเช่นกัน ในอาณาจักรพม่าซึ่งเป็นอาณาจักรใกล้เคียงกัน และนับถือ พุทธคำส่านาเถรวาทแบบสังกาวงค์ ก็มี ความเชื่อในเรื่อง "พระพุทธเจ้าในอนาคต" ดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกของพระเจ้าอลองสิทธุมีใจความว่า

. . . การสร้างเจดีย์ย่อมได้บุญมาก แต่หากมีโอกาเลือกผลบุญได้ ข้าฯ ย่อมไม่เลือก ผลบุญเป็นส่วนตัว แต่จะแผ่ส่วนบุญให้ทุกชีวิต ข้าฯ ไม่ปรารถนาจะเกิดเป็นพราหมณ์ เป็น เทพเจ้าที่ยิ่งใหญ่หรือวีรบุรุษ หรือข้าฯ จะต้องการเกิดใหม่เป็นกษัตริย์ผู้มีอำนาจก็หาไม่ ข้าฯ มิลวดริงวอนแม้แต่ขอให้เป็นพระอรหันต์ ข้าฯ ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า เมื่อ

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/28 ศิลาจารึกอักษรไทยฝักขามภาษาไทย

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.ป/2 ศิลาจารึกที่วิหารวัดพระธาตุล่าป่างหลวง

ข้าฯ ประารถนาจะสร้างทางให้พ้นการเวียนว่ายตายเกิด เพื่อช่วยตั้งมนุษย์ชาติที่กำลังเสื่อมให้รอดพ้นขึ้นมา และนำเขาเหล่านั้นไปยังนครแห่งความสงบชั่วนิรันดร์¹

ความเชื่อในเรื่องนี้มีอิทธิพลต่อความคิดในสังคมของลานานามาก แม้พระภิกษุสงฆ์ในยุคนั้นก็หวังที่จะสะสมบุญกุศลเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ดังเช่นพระสิริมังคลาจารย์ แต่งพระคัมภีร์จักรวาฬปิณฑี ในปี พ.ศ. 2064 เพื่อหวังในผลบุญดังมีความว่า

. . . ส่วนข้าพเจ้าพึงได้ผลอันสูงสุด ที่รู้กันว่า พระอรหันต์ อันประกอบด้วยคุณทั้งปวง ในภพที่สุด ก็ในกาลใดพระอรหันต์เมตไตรย ผู้เป็นโลกนายก เสด็จอุบัติแล้ว ในกาลนั้น ข้าพเจ้าพึงได้เฝ้า พงษ์ธรรมของพระองค์ ครั้นพึงธรรมของพระองค์แล้ว พึงบรรลุลผลอย่างยิ่ง²

และพระรัตนปัญญา แต่งชินกาลมาลีปกรณ์จบในปี พ.ศ. 2071 ก็หวังในผลบุญนั้นว่า "เมื่อพึงธรรมอันประเสริฐของพระศรีอารยเมตไตรย ขอให้ข้าพเจ้าได้ตรัสรู้มรรคผลเป็นริปปาฏิญญา (ตรัสรู้เร็วพลัน) ในอนาคตกาลเทอญ"³

พระศรีอารยเมตไตรย ในความเชื่อของชาวลานานานั้น คือพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 ในภัทรกัปนี้ เชื่อว่าปัจจุบันพระองค์ประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต และได้รับคำพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าที่เคารพนับถือในปัจจุบันว่าจะจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต⁴

เข้าใจว่าความเชื่อในเรื่องนี้คงรับสืบมาจากลังกา ดังจะเห็นได้จาก

พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

¹ หม่องกิน อ่อง แต่ง, ประวัติคำสวดมนต์, แปลโดย เพ็ญศรี ลุ่มมิตร (พระนคร: สยามคัมภีร์พิมพ์แห่งประเทศไทย, 2519) หน้า 29

² พระสิริมังคลาจารย์, จักรวาฬปิณฑี, (พระนคร: กรมศิลปากรจัดพิมพ์, 2523) หน้า 241 - 242

³ พระรัตนปัญญา, ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แสง มนวิฑูร หน้า 164

⁴ พระพุทธพุกามเจ้า และพระพุทธญาณเจ้า, ตำนานมูลคำสนา หน้า 9, 16 และ ชินกาลมาลีปกรณ์ หน้า 4 - 9

ที่พระเถระลานนาตั้งขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 21 ได้กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระศรีอารยเมตไตรยเจ้า และคำพยากรณ์ที่เกี่ยวกับพระองค์มีความเกี่ยวข้องกับพระราชวงศ์สังกาทังสัน¹

ไม่มีการเน้นเกี่ยวกับยุคพระศรีอารย ว่าเป็นยุคที่น่าอยู่ที่สุดในเอกลำของลานนาไทย มีแต่กล่าวถึงว่าชาวพุทธในลานนามุ่งที่จะละละมลบุญ ด้วยมีความปรารถนาว่าจะ เป็นผลบุญที่จะทำให้ได้พบ พระศรีอารยเมตไตรย เพื่อจะได้ฟังคำสั่งสอนของพระองค์ อันเป็นทางนำไปสู่นิพพาน

สรุปได้ว่าคติในเรื่องกรรม ส่งเสริมให้มีการกัลปนา เนื่องจากชาวลานนาเชื่อว่าการอุทิศที่ดิน แร่งงานคน พืชผล สัตว์ และสิ่งของ และยิงบริจาคมหาทาน เช่นพระเวฬุวันวิหาร ที่บริจาคได้ทั้ง ภรรยา และบุตร ย่อมได้ผลบุญเป็นอาณิสต์ตอบแทน ทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นในชาตินี้แล้วลุยในสวรรค์ในชาติหน้า และสามารถบรรลุถึงความหลุดพ้น คือ นิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาได้

¹ พระพุทธพุกามเจ้า และ พระพุทธญาณเจ้า , ตำนานมูลศาสนา , หน้า 280 มีข้อความกล่าวถึง พระราชา และพระมเหสีของสังกาทังได้เกิดเป็นพระราชบิดา และ พระราชมารดาของพระเมตไตรยเจ้าว่า

“ . . . เมื่อพระเมตไตรยเจ้าลงมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า นั้น พระยาภากวณดิษฐ์เสก็ศักดิ์ลงมาบังเกิดในตระกูลพราหมณ์หนึ่งชื่อว่า สุธรมพราหมณ์ อันศักดิ์เป็นพ่อแห่งพระเมตไตรยเจ้าแล แม้นนางวิภาวราชเทวีก็ศักดิ์มาเกิดเป็นพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อว่า นางพรมวดี พราหมณ์ศักดิ์เป็นแม่แห่งพระเมตไตรยเจ้าแล”

และใน รัตนปัญญา , อินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แล่ง มนวิฑูร หน้า 67-73 มีความว่า

“ . . . พระเจ้าภากวณดิษฐ์เสก็ศักดิ์เป็นพระพุทธบิดาของผู้มีพระภาคเมตไตรย พระนางวิภาวราชเทวีศักดิ์เป็นพระมารดา พระเจ้ากฤษคามณีอภายะนี้ศักดิ์เป็นพระสาวกองค์ที่ 1 ส่วนพระเจ้าสัทธาธิษฐ์ ผู้เป็นพระราชอนุชาศักดิ์เป็นพระสาวกองค์รอง พระนางอนุพิทาเทวีผู้เป็นพระปิตุลา (อา) ของพระเจ้ากฤษคามณีอภายะ ศักดิ์เป็นพระอัครมเหสีของพระเมตไตรย เจ้าลำสิราชกุมารผู้เป็นพระราชบุตรของพระเจ้ากฤษคามณีอภายะศักดิ์เป็นพระราชโอรสของพระเมตไตรย”

ย. คติเรื่องพุทธคำล่ำน่า 5000 ปี และอันตรายนทั้ง 5

ชาวไทยที่นับถือพระพุทธคำล่ำน่ามักมีความเชื่อว่า พระพุทธคำล่ำน่าจะดำรงอยู่ได้เพียง 5000 ปี และหลังจากนั้นจะเสื่อมสูญไป ความเชื่อในเรื่องพระพุทธคำล่ำน่าจะยั่งยืนอยู่ได้ 5000 ปีนี้กล่าวกันว่าไทยนับถือตามคติลังกา¹ และได้ถูกเน้นมากในลานนาไทยดังจะเห็นได้ในศิลาจารึกที่จารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธคำล่ำน่าในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 นี้ก็จะเริ่มต้นด้วยการจารึกศักราชว่าถึงปีพุทธศักราชเท่าใด และยังเหลือปีที่คำล่ำน่าจะคงอยู่อีกปี เช่น "โอกาสะ จุลศักราชได้ 884 ตัว...พุทธคำล่ำน่าพันไฟแล้วได้ 2065 วลา ปลาย 10 เดือนและ 4 วัน ยังจะมา ภายหน้าได้ 2934 วลา แลปลายเดือน 1 และปลาย 26 วัน"²

ความเชื่อในเรื่องพระพุทธคำล่ำน่าจะยั่งยืนอยู่ได้ 5000 ปีนี้ชาวลานนาเชื่อว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ไว้ก่อนที่จะปรินิพพาน³ และความเชื่อนี้ได้ถูกเล่าริมให้เด่นชัดขึ้นในพระคัมภีร์ทางพระพุทธคำล่ำน่า ที่พระเถระชาวลานนาได้แต่งขึ้นในยุคนั้นดังเช่นในตำนานมูลคำล่ำน่า ซึ่งแต่งโดยพระภิกษุชาวเชียงใหม่ 2 รูปคือพระพุทธญาณเจ้า และพระพุททามในปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ได้กล่าวถึงเรื่องอันตรายน 5 อย่างซึ่งสนับสนุนความเชื่อในเรื่องพระพุทธคำล่ำน่า

¹ ส้มเตี๊ยมพระยาตำราจราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธคำล่ำน่า, (พระนคร) หน้า 45

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน พ.ย/14 ศิลาจารึกวัดมหาเจดีย์หลวง นอกจากนี้มีปรากฏในศิลาจารึกพ.ย/4 จารึกวัดวิสุทธอาราม และจารึก ช.ม/6 ศิลาจารึกพุทธสถาน

³ ในนิทานพระพุทธสิงค (ปริเลทที่1) มีความว่า "พระองค์สังประดิษฐานคำล่ำน่าไว้เพื่ออนุเคราะห์ให้สัตว์โลกเหล่านี้ โดยทรงมอบคำล่ำน่าอันประเสริฐไว้กับพระพุทธรูปตลอด 5000 ปี แล้วจึงปรินิพพาน" (พระโพธิรังสี, นิทานพระพุทธสิงค, แปลโดย แสง มนวิฑูร. (พระนคร: กรมศิลปากรจัดพิมพ์, 2506) หน้า 34 และในตำนานมูลคำล่ำน่ามีความว่า "ในเมื่อฤตภาคตปริดพพานไปแล้วก็สักตั้งไว้ยังคำล่ำน่าตราบเท่า 5000 พระวรรษ) เพื่อโปรดเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายก่อนแล" (ตำนานมูลคำล่ำน่า, หน้า 56-57)

5000 ปี เพราะอันตรายทั้ง 5 อย่างนี้จะเกิดขึ้นตามลำดับ ในทุก ๆ พันปี จนครบห้าพันปี ที่พระพุทธเจ้าล้าต๋านา พระพุทธเจ้าล้าต๋านาไว้ ความเป็นไปของอันตรายทั้ง 5 ได้แก่

1	อริคมอันตราย	ความเสื่อมถ่วงแห่งการตรัสรู้ มรรค และ ผล
2	ปฏิบัติอันตราย	ความเสื่อมถ่วงแห่งการปฏิบัติ
3	ปรียัตอันตราย	ความเสื่อมถ่วงแห่งปรียัตธรรม
4	ลึงอันตราย	ความเสื่อมถ่วงแห่งลึงเพศ
5	ธาตอันตราย	ความเสื่อมถ่วงแห่งพระบรมธาตุ ¹

อันที่จริงแล้วความคิดเกี่ยวกับพุทธเจ้าล้าต๋านา 5000 ปีนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงทำนายไว้ เข้าใจว่าจะได้รับการตีความใหม่จากพระอรรถกถาจารย์ ในสมัยหลัง ดังจะเห็นได้ในตำนานมูลคำล้าต๋านา ได้อ้างอธิบายเรื่องอันตรายทั้ง 5 ในพระ คัมภีร์พุทธเจ้าล้าต๋านาที่พระภิกษุสงฆ์ชาวลานนาศึกษาเล่าเรียนกันในสมัยนั้น เช่น อรรถกถาภิกษุ ฉินธระ อรรถกถาภิกษุณาย อรรถกถาอังคตตริณาย และ อรรถกถาสังยุตต์ เป็นต้น

นั่นย่อมแสดงว่า พระภิกษุลานนามีความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าล้าต๋านามีแต่ละเสื่อมลงไป ทุกที จนครบ 5000 ปีเมื่อใด พระพุทธเจ้าล้าต๋านาก็จะหมดสิ้นไปตามคำทำนาย และเมื่อใกล้ เวลาจะสิ้นสุดตามคำพยากรณ์เข้าไปแล้ว จึงพยายามเร่งให้ชาวพุทธในลานนาสร้างลึงบุญกุศล ก่อนเวลาที่จะอันตรายหายไป และจะทำให้ไม่มีโอกาสบรรลุนิพพานได้

นอกจากนี้ยังเน้นว่าเป็นหน้าที่ของพุทธเจ้าล้าต๋านิกชนที่จะต้องช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธ เจ้าล้าต๋านา ด้วยการอุทิศถวายจตุปัจจัยต่าง ๆ จะช่วยสืบคำล้าต๋านาให้ถึง 5000 ปีได้ ดังมีความ ปรากฏในตำนานมูลคำล้าต๋านาว่า "แม้ว่าพงคาวท้าวพระยา อันรักษาคำล้าต๋านาภายนอกด้วยจตุปัจจัย กิติ กิลิปรมปราไปตราบเท่าล้าต๋านาอันช้อย อันพระพุทธเจ้าหากกิตตนาไว้ว่า 5000 ปีแล" ²

¹ พระพุทธพุกามเจ้า และพระพุทธญาณเจ้า, ตำนานมูลคำล้าต๋านา หน้า 223

² ตำนานมูลคำล้าต๋านา, หน้า 223

ความเชื่อในเรื่องพุทธคำสนา 5000 ปี และอันตรายทั้ง 5 จึงเป็นสาเหตุหนึ่ง
 ส่งเสริมการกลับมาในลานนาไทย เพราะทำให้มีการสร้างคำสนสถาน เช่นวัด เจดีย์ และ
 พระบรมธาตุ คำสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น และมีการอุทิศที่ดิน แรงงานคน และสิ่ง
 ของต่าง ๆ เพื่อให้เป็นผลประโยชน์บำรุงคำสนสถาน และคำสนวัตถุที่ได้สร้างขึ้นนั้นเพื่อให้
 เป็นถาวรวัตถุทางพุทธคำสนาสืบจนถึง 5000 ปี

ในศิลาจารึกที่จารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์พุทธคำสนาในลานนา
 ไทยได้เน้นความเชื่อในเรื่องนี้มาก จะพบว่าผู้ที่ทำบุญอุทิศจะอธิษฐานขอให้ผลบุญนั้นสืบต่อให้
 พุทธคำสนามีอายุยืนนานถึง 5000 ปี

ดังเช่นในศิลาจารึกวัดเก้ายอด กล่าวถึงเจ้าสีหมันเจ้าเมืองพะเยาร่วมกับพระเจ้า
 ล่ามฝั่งแกน และพระราชามารดา อุทิศพืชผลเช่นหมาก จากพืชม่วง และข้าวจากพืชม่วง เชียง
 ดี ให้กับวัดเก้ายอดในเมืองพะเยา ได้อธิษฐานขอให้ "บาตรอนาบุญอันนี้ต่อเท่าคำสนา 5
 พันปีแล เจ้าผู้สังฆเถระทั้งหลาย ทั้งคน และเทวดา เยะโมทนาบุญด้วยกิน"¹

นอกจากนี้ที่ดิน ผู้คน พืชผล และสิ่งของต่าง ๆ ที่อุทิศให้กับพุทธคำสนาก็จะบ่งไว้
 อย่างชัดเจนว่า ให้สิ่งเหล่านี้อยู่เป็นสมบัติของคำสนาไปจนถึงสิ้นคำสนา 5000 ปี ดังปรากฏ
 ในศิลาจารึกวัดหนองหนาม มีข้อความกล่าวถึงพระมหาเทวีของพระยอดเชียงรายร่วมด้วยผู้มีจิต
 ศรัทธาต่าง ๆ ได้อุทิศผู้คนจำนวน 10 ครอบครัว ให้วัดช่วงขุ่มแก้ว เมืองควัก ก็ได้กำหนดด้วย
 ว่าแรงงานคนกลุ่มนี้จะสืบทอดการเป็นแรงงานของวัดจนถึง 5000 ปี ดังความในจารึกว่า
 "หือเป็นอุบุญฐากแก่พระพุทธเจ้า ในอารามที่นี้สืบ ๆ กันไปตราบต่อเท่าสิ้นคำสนา 5000 ปีแล"²

ในศิลาจารึกที่พบในจังหวัดลำปาง มีข้อความกล่าวถึงพระเมืองแก้ว ได้อุทิศนา
 จำนวน 300,000 เปี้ย

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/27 ศิลาจารึกวัดเก้ายอด

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/23 ศิลาจารึกวัดหนองหนาม

และแรงงานคนจำนวนหนึ่ง ให้กับวัดบ้านด่าน ในพินนาเชียงต มีข้อความล้าปแย้งผู้ที่ยกยอก
นำผลประโยชน์ของวัดนี้ไปก่อน 5000 ปีว่า "ตราบไต คำล่านาพระพุทธรเป็นเจ้ายัง ผู้ใด
หากเอาออกจากพระพุทธรเจ้า อย่าหือ.....มันยื่นอ๊อบายทั้งสี่หือเป็นที่ไฟแห่งมันผู้เอาออก" ¹

อาจด้วยลำเหตุนี้เองจึงมีการจารึกการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธรคำล่านลงในศิลา
จารึกซึ่งเป็นเอกสารทางลายลักษณ์อักษรที่สำคัญของทางราชการที่ได้มอบไว้ให้กับวัด เนื่อง
จากศิลาจารึก เป็นหลักฐานที่คงทนถาวรมาก สามารถยืนยันผลประโยชน์ของวัดและประกาศ
เกียรติคุณในเรื่องการทำบุญไปได้ตลอดอายุของพุทธรคำล่านาคือ 5000 ปี

ค ความเชื่อในเรื่องการอุทิศผลบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

ความเชื่อในเรื่อง "บรรพบุรุษที่ล่วงลับ" เป็นความเชื่อที่มีส่วนสัมพันธ์กับเรื่อง
กรรมและการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร คือมีความเชื่อที่ว่า ถ้าคนทำดีตายแล้ว
เกิดในที่ดี เช่น สวรรค์ ที่มีความสุขสมบูรณ์ ส่วนคนทำชั่วตายแล้วก็เกิดในที่ชั่ว เช่น นรก
ซึ่งนอกจากจะทุกข์ทรมานแล้ว ยังขาดแคลนสิ่งต่าง ๆ เช่นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และเครื่อง
ใช้ล้อยเป็นต้น

ผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ จึงมีความปรารถนาที่จะให้ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับ
ตนที่ตนรักใคร่เคารพนับถือ มีความสมบูรณ์สุขทั้งเมื่อมีชีวิตอยู่ และเมื่อตายไปแล้วเมื่อคน
เหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่ต่างก็ส่งเคราะห์ อนุเคราะห์กันตามความสามารถ และเมื่อตายไปแล้ว
ก็ทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้ ส่วนบุญนี้ถือว่าเป็น "ผลสำเร็จรูป" คือเมื่อให้สิ่งใด ผู้รับยอม
ได้สิ่งนั้น เช่นให้อาหารผู้รับก็ได้อาหารเป็นต้น ในคนที่ยังมีชีวิตอยู่ย่อมไม่มีปัญหาอะไร แต่ใน
คนที่ตายไปแล้วก็เชื่อกันว่าจะปรารถนาให้สิ่งใดกับผู้ตาย ก็ทำสิ่งนั้นขึ้นมา บางสักทริก็เอาไป
วางไว้หน้าศพ หรือที่ฝังศพ บางสักทรินำไปวางไว้ตามทางแพ่ง บางสักทริก็เอาไปเผาไฟ
วิธีการอย่างนี้ปัจจุบันก็ยังมีในบุคคลบางหมู่

¹ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.ป/พิเคษ 1 ศิลาจารึกอักษรไทยฝักขามและภาษาไทย

ในความเชื่อของพุทธศาสนิกชนที่มีความเชื่อในเรื่องนี้ จะนำสิ่งของที่ละปารถนาให้กับผู้ตายไปถวายให้พระภิกษุสงฆ์ หรือให้กับคนยากจน โดยกำหนดว่าของนั้นต้องเป็นของบริสุทธิ์ คือแสวงหาได้ด้วยความชอบธรรม ต้องมีความตั้งใจให้ผู้ตาย และผู้ตายต้องอนุโมทนา ในติโรกฐสูตร กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ญาติพระเจ้าพิมพิสารทาบขาไปไว้ตายไปเกิดเป็นเปรต ต้องอดอยากไม่มีเครื่องนุ่งห่มอยู่ช้านาน เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงบริจาคมหาทานแต่ในทานนั้นไม่มีเครื่องนุ่งห่ม แม้เปรตเหล่านั้นจึงได้แต่อาหารได้แสดงนิมิต ให้ปรากฏแก่พระเจ้าพิมพิสาร พระองค์จึงทรงบริจาคเครื่องนุ่งห่มแก่สัมณพราหมณ์ หมูเปรตเหล่านั้นจึงได้มีเครื่องนุ่งห่มดังนี้ เป็นต้น

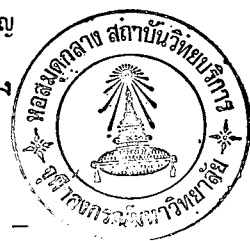
ชาวลานนาไทย ก็มีความเชื่อในเรื่องบรรพบุรุษที่ล่วงลับเช่นกัน ดังนั้นจึงมีการทำบุญเพื่ออุทิศผลบุญให้ผู้ล่วงลับ ดังปรากฏในศิลาจารึกวัดพระธาตุมุเตาวันออกเฉียงเหนือจังหวัดลำพูน มีข้อความกล่าวถึงพระเมืองแก้วกับพระราชาฆราวาสของพระองค์ ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุเจดีย์เจ้าที่เมืองลำพูน โปรดให้สร้างพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 420 คัมภีร์ และนำมาเก็บรักษา ที่ "พระธรรมมณฑลเทียร" ที่พระองค์ทรงโปรดให้สร้างขึ้นนอกจากนี้ พระองค์ได้อุทิศเครื่องสักการบูชาแก่พระมหาธาตุเจ้า เงินจำนวน 5700 เงิน ค่านาจำนวน 2 ล้านเบี้ย และแรงงานคนจำนวน 12 ครอบครัวให้กับวัดพระธาตุนครเจดีย์เจ้า ในการบำเพ็ญพระราชกุศลนี้ พระองค์ได้อุทิศส่วนบุญให้กับพระราชบิดา คือ พระยอดเชียงราย และพระบรมญาติที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ดังมีความปรากฏในศิลาจารึกว่า "ประการหนึ่งโปรด ส้มเตี๊ยะพระธรรมิกราชเจ้ากับพระอัครราชมาดาบพิตร ก็อุทิศพระราชกุศล ผลกุฎราสอัน ป้อ อาจคณาได้ ให้แต่ส้มเตี๊ยะพระบิดา มหาอัยกะ อัยอิกา" ¹

ความเชื่อในเรื่องนี้ จึงเป็นผลทำให้เกิดการกัลปนาอุทิศที่ดิน แรงงานคน และสิ่งของให้เป็นทานตามความเชื่อในสัทธิศาสนา ทั้งนี้เนื่องมาจากชาวลานนามีความเชื่อว่า ผู้ควรแก่การถวายสิ่งของอุทิศให้ผู้ตาย หรือที่เรียกว่า ผู้ควรแก่ทักษิณาทาน ² คือพระภิกษุสงฆ์

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/15 ศิลาจารึกวัดพระธาตุมุเตาวันออกเฉียงเหนือ

² ทักษิณาทาน ทกขิณโย คือการถวายสิ่งของอุทิศให้ผู้ตาย

มีการเน้นความเชื่อนี้ในชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งเป็นพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่แต่งในสมัยนั้นว่า "บุคคลใดเป็นพุทธบุตรสืบเนื่องมาแต่พระพุทธ เหมือนเนื่องาบุญ มีอภินิหารสิ่งบเหมือนพระพุทธรูป เป็นผู้ควรแก่ทักษิณ อัมประเสร์ฐของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้สูงส่งกว่าคณะทั้งหลาย ข้าพเจ้าขออนมัสการซึ่งบุคคลนั้นนับเป็นพระสงฆ์" 1

ด้วยเหตุนี้ชาวลานนาจึงได้อุทิศถวายสิ่งของให้พระภิกษุสงฆ์ โดยมีหวังว่าผลบุญนี้จะส่งต่อถึงผู้ที่ตนเคารพนับถือที่ล่วงลับไปแล้วได้ การทำบุญเพื่ออุทิศผลบุญให้แก่ผู้ล่วงลับนี้ทางสุโขทัยใช้คำว่า " ภัตนาบุญ" แต่ทางลานนาใช้คำว่า " ส่วนบุญ" " โกรฐาสัญญ" หรือ " ถุศลผลโกรฐาสัญญ"

นอกจากนี้การอุทิศผลบุญให้ผู้ล่วงลับ ยังมีการทำบุญเพื่ออุทิศผลบุญให้ผู้ปกครอง และเทพยดาบรรพชาจารย์^๓ อันเป็นความเชื่อในสัทธา คำสอนของชาวลานนาในเรื่องการทำบุญเพื่อแผ่ส่วนบุญให้ผู้อื่น ที่เรียกว่า " บัตตทานมัย" 2

1 พระรัตนปัญญา, ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดยแสง มนวิทูร หน้า 3

2 ในคุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา หน้า 145 - 146) กล่าวถึงการทำบุญรวม 10 ประการดังนี้

- 1 ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน
- 2 สิลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษากายวาจาให้เรียบร้อยหรือรักษาศีล
- 3 ภวานามัย บุญสำเร็จด้วยการอบรมจิตใจให้สงบและให้เกิดปัญญา
- 4 อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการอ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญกว่าโดยชาติโดยคุณวุฒิ หรือโดยวัยตามความเหมาะสม
- 5 เวชยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนช่วยในการทำความดีของผู้อื่น เช่น ช่วยเป็นธุระออกแรงหรือออกความคิด
- 6 รัมมัสลส่วนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม
- 7 รัมมเทสนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรมหรือชี้แจงธรรมให้ผู้อื่นฟัง
- 8 บัตตทานมัย บุญสำเร็จด้วยการแบ่งส่วนบุญแก่คนอื่น
- 9 บัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญของคนอื่น คือยินดีกับคนอื่น
- 10 กิจฐุขุกรรม บุญสำเร็จด้วยการคิดเห็นให้ถูกให้ตรง เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ความเชื่อในเรื่องนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งซึ่งส่งเสริมกลับไปลานนาไทย เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจาก ชาวลานนาเชื่อว่า การทำบุญด้วยการอุทิศที่ดิน แรงงานคน พืชผล สัตว์ และสิ่งของให้กับพระ คำส่านั้นจะมีผลอาถรรพ์ ซึ่งนอกจากจะมีต่อตนเองแล้ว ยังอุทิศผลบุญให้ผู้อื่นได้ ด้วยเหตุนี้เรา จึงพบศิลาจารึกในลานนาไทยจำนวนมาก มีข้อความเกี่ยวกับการอุทิศผลบุญให้กษัตริย์ พระราช มารดา และเจ้าเมืองอยู่เสมอ ดังความว่า "อุทิศลโกธูล่า แต่ล้มเต็ลบพิตรพระอรรคราขมาตา พระมาหเทรีเจ้า" ¹ หรือ

. . .โกธูล่า บุญอันนี้ ^๗สั่งให้ไฟเจ้าเรณูแก่พระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าแผ่นดินตนแล้ว พระทศพิธราชธรรม ผลอันชอบในเมืองเชียงใหม่ขึ้น ^๗ส่วนบุญอันนี้สั่งให้ เป็นประไลยยะ แก่ พ่อครูพระเป็นเจ้า ^๗ตนเป็นภาระหื้ออันอุปติให้ผรอกตไว้ นี้ทุกชาติ ^๒

นอกจากนี้ยังมีการแผ่ส่วนบุญกุศลให้กับเทพยดา และสรรพสัตว์ทั่วไปด้วย ดังปรากฏ ข้อความในศิลาจารึกวัดศรีสุพรรณว่า "ด้วยเดชผลกุศลบุญนี้ไซ้ รุ่งให้เจ้าเรณู เทพยดาอินทร์ พรหม มาร คนธรรพ นาค มนุษย์ ประชากรราษฎรทั้งหลายในอนันตจักราพาฬิ แล" ³

ความเชื่อในเรื่องนี้อาจสืบเนื่องมาจากพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า ที่พระเถระชาว ลานนาตั้งขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 21 มีข้อความกล่าวถึงการละสมบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่จะ บรรลุสัมโพธิญาณด้วยการช่วยมนุษย์ เทพยดา

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.ป / 7 ศิลาจารึกถ้ำจอมธรรมจังหวัดลำปาง

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน พ.ย / 26 ศิลาจารึกวัดอารามปาน้อย และคำว่าพ่อครูพระเป็นเจ้า หมายถึง เจ้าสีหมีนเจ้าเมืองพะเยาในรัชกาลของพระ ยอดเชียงราย

³ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ม / 25 ศิลาจารึกวัดศรีสุพรรณ

และสัตว์ทั้งมวลในการหลุดพ้น¹ อาจด้วยเหตุนี้เอง เราจึงพบข้อความการอุทิศผลบุญแผ่ไป
ให้เทพยดา และสรรพสัตว์ทั่วไป ในศิลาจารึกที่จารึกข้อความเกี่ยวกับการอุทิศ ผู้คน และ
แรงงานให้วัดว่า

. . . บุญนี้ลงแผ่ไป	ในอนันตจักรวาฬ
หนต่ำสุดบาดาล	เท่า ถึงพรหมโลกา
บุญนี้ลงรักษา	พระราชาละลา
ทั้ง เลณาและมนตรี	ไพร่ฟ้าอยู่สี่ลลิต
ในพระราชากรุง เลมา	บุญนี้ให้ตระการ
อยู่สมภารพระราชา	เป็น เอกกษัตรา
จักรวัตติภูมิ	บุญนี้ลีลิสาร
ทูลแก่ราชาละเว	จำ เรียมพระสี่ลลิต
ตราบต่อเท่า ถึงนิพพาน ²	

และในศิลาจารึกที่พบที่วัดข้างค้ำ สงหวัดน่าน ก็มีข้อความว่า

. . . ส่วนพระมหากุศลผลบุญอดุลราศี อันพระบพิตรพญาเจ้าได้กฤตการทั้งมวลนี้ไซ้
พระ ๘๐ ก็ให้จำเรียมถวายแก่เทพยดาอินท พรหมยมราช และท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4
อันเป็นที่บำเพ็ญกุศล แก่บาป และบุญ คุณและโทษ ป่าให้โหดหาย กรรมทั้งสี่บรรณ ครุฑ
กฤษณ คณธรรพ์ นาคอิศวรร มวลหมู่คู่คณาเมย์ และอุดมราชพันธุรงค์วงศ์ทั้งหลาย เป็นต้น
ว่าพ่อ และแม่ ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้า อา อ้าว พี่น้องลูกหลานเหลน หลีสหลี่ บุญนี้พระ
๘๐ ก็ถวายแก่เทพยดาทั้งหลายอันอยู่ใน อนันตพิภลจักรวาฬทั้งมวล เป็นต้นว่า

¹ อินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 15 มีข้อความกล่าวถึง การบำเพ็ญบุญเพื่อสะสมบุญ
บารมีของพระโพธิสัตว์ว่า

. . . เราปรารถนาเผือกเปลือยของเราให้สิ้นไปในวันนี้ (ก็อาจทำได้) แต่จะมีประโยชน์
อะไรด้วยการเป็นพระอรหันต์ เราจะกระทำให้แจ้งซึ่งสังขารมโนโลกนี้บรรลุสัพพัญญุตญาณ
เป็นพระพุทธในโลกลีกับทั้งเทวโลก จะดีกว่าประโยชน์อะไรด้วยการข้ามพ้นคนเดียว ด้วย
กำลังและหัลลันของบุรุษเราจักบรรลุสัพพัญญุตญาณช่วยเทวดา และมนุษย์ให้ข้ามพ้นได้
ด้วย ด้วยอริการที่เราได้กระทำไว้แล้วในพระพุทธรูปเป็นอุดมบุรุษนี้ขอให้ เราได้บรรลุ
สัพพัญญุตญาณช่วยประอุ่มขันธ์อันหนักให้ข้ามพ้นเราจักตัดธุระแลโลก ทำลายภพทั้งสามขันธ์
สู่ธรรมนาว่า (ส่าภารธรรม)บรรทุกเทวดา และมนุษย์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นสังสารวัฏ

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ / 10 ศิลาจารึกภาษาไทย สงหวัดเชียงราย

อากาศเทพดา รุกเทพดา ภูมิเทพดา บัพพตเทพดา และเทพดาอันรักษาคำล้นาพระ
พุทธเจ้า และเทพดาอันรักษาลำริริกราตุพระพุทธรเจ้า และสรรพสัตว์ทั้งมวล ¹

ความเจริญและความศรัทธาต่อพระพุทธรเจ้าคำล้นา

ลานนาไทยเป็นดินแดนที่พุทธรเจ้าคำล้นาตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรืองมาเป็นระยะเวลา
แล้ว ² กษัตริย์ลานนาทุกพระองค์ทรงเลื่อมใส และเล็งเห็นความสำคัญทางพระพุทธรเจ้าคำล้นา
จึงได้ทำนุบำรุง พระพุทธรเจ้าคำล้นาสืบต่อกันมา

ในพุทธศตวรรษที่ 20 พุทธรเจ้าคำล้นาส่งกวางค์ได้แพร่หลายในลานนาไทยตั้งแต่ใน
รัชสมัยของพระเจ้ากือนา (พ.ศ. 1899 - 1929) ทรงส่งทูตไปอาราธนาพระลุมพินี
และพระบรมลัทธิจากลุ่มพินีสยามมาเผยแพร่พุทธรเจ้าคำล้นา ในลานนาไทยในปี พ.ศ. 1912 ³
ทำให้พุทธรเจ้าคำล้นาส่งกวางค์แผ่ขยายไปทั่วลานนา วัดบุปผาราม (วัดสวนดอกไม้) ที่พระเจ้ากือนา
โปรดให้สร้างขึ้น เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระมหาลุ่มนะสุวรรณรัตนมหาลุมพินี เจ้า พระสังฆ
ราชองค์แรกของลานนาไทย ⁴ ในเมืองเชียงใหม่ได้กลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาเล่าเรียน
พระธรรมวินัยแบบสังกวางค์ พระสังฆราชจากเมืองต่าง ๆ เช่น เชียงราย ลำพูน ลำปาง และ
เชียงใหม่ เป็นต้น ต่างได้รับ

¹ ศิลาลจาริกเลขทะเบียน น่าน/5 ศิลาลจาริกพบที่วัดช้างค้ำ ตำบลเวียง
อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

² พุทธรเจ้าคำล้นาประดิษฐานในดินแดนลานนาไทยตั้งแต่เมื่อใดยังไม่เป็นที่แน่ชัด จาก
ตำนานพื้นเมือง เช่นตำนานพระเจ้าเสียบโลกว่าดินแดนแถบนี้นับถือพุทธรเจ้าคำล้นาตั้งแต่สมัยพระ
เจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณ ทูตไปประกาศคำล้นายังนครโยนกเลยที่เดียวคือ ในราวพุทธ
ศตวรรษที่ 3 ส่วนในตำนานมูลคำล้นาซึ่งแต่งในราวพุทธศตวรรษที่ 20 ว่าพระนางจามเทวีนำ
พระพุทธรเจ้าคำล้นามาจากเมืองละโว้มาประดิษฐานในศรีภูมิโยนก ในพุทธศตวรรษที่ 12 -13

³ ศิลาลจาริกเลขทะเบียน ล.พ/38 ศิลาลจาริกวัดพระอิน

⁴ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติคำล้นาพระพุทธรเจ้าคำล้นาฉบับมยุขปาฐา ภาค 2, (พระนคร:
สภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย , 2515) หน้า 123

อิทธิพลพุทธคำสอนจากเมืองเชียงใหม่พากันไปศึกษาเล่าเรียน และบวชแปลงใหม่เป็นสังกาวงศ์เป็นจำนวนมาก¹ คณะสงฆ์ที่สืบต่อมานี้เรียก รูปผวาสีคณะ เพราะมีศูนย์กลางที่วัดรูปผวาราม หรือเรียกว่า พระภิกษุณิกายรามัญ เนื่องจากพระมหาลุ่มนะ เจ้าอาวาสองค์แรกของวัดรูปผวารามบวชเรียนที่เมืองพินรามัญประเทศ

ความเจริญของพุทธคำสอนสังกาวงศ์เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์ล้านนาหลายรูป เดินทางไปศึกษาเล่าเรียน และบวชแปลงใหม่ที่สังกา ซึ่งเป็นแหล่งแม่แบบที่ดีของพระพุทธคำสอนที่เจริญถึงขีดสูงสุดเป็นที่เลื่องลือทั่วไป และเมื่อกลับมา ก็ได้นำพระภิกษุชาวสังกามาด้วย และได้เดินทางไปเผยแพร่วรรณคดีสังกาวงศ์ไปในเมืองต่าง ๆ ของล้านนาไทย ทำการอุปสมบท ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมากตั้งปรากฏหลักฐานในเอกสารของล้านนาไทยที่แต่งขึ้นในยุคสมัยนั้น เช่นตำนานมูลคำสอน และชินกาลมาลีปกรณ์ กล่าวถึงพระภิกษุสงฆ์ล้านนากลุ่มหนึ่ง อาทิเช่น พระมหาธรรมคัมภีร์ พระมหาเมขังกร พระมหาญาณมงคล พระมหาสีลวงค์ พระมหาสิริบุตร พระมหารัตนกร พระมหาพุทธลำคร พร้อมด้วยพระภิกษุชาวมอญ และพระที่อยู่ในแคว้นกัมโพช (สทบุรี) อีกจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปศึกษาเล่าเรียนและบวชแปลงใหม่ที่สังกา ในปี พ.ศ. 1967²

¹ ในตำนานมูลคำสอนฉบับวัดป่าแดง กล่าวถึงการประดิษฐานพุทธคำสอนสังกาวงศ์ในสมัยพระเจ้ากือนาว่า "เมื่อพระลุ่มนะเถระมาถึงลำพูนได้อารามพระเชือกเก่า" อันนับเนื่องมาแต่สมัยพระนางจามเทวีนั้นให้บวชใหม่หมด เพราะพระยา(กือนา) ไม่เชื่อพระเก่า ซึ่งต่างคนต่างว่าอักษรไม่เสมอกัน (ออกเสียงอักษรไม่ถูกต้อง) จำนวนภิกษุที่บวชแปลงที่ลำพูนมีถึง 8,400 องค์ เมื่อมาถึงเชียงใหม่ พระเจ้ากือนาได้สร้างอุทยานของพระองค์ถวายเป็นพระอารามชานนามว่า "วัดรูปผวาราม" หรือที่ชาวบ้านเรียกวัดสวนดอกไม้ ให้พระทั้งหลายอันมีในชนบททั้งมวลตราบเท้าถึงเชียงแสน เชียงตุง ลามาเรียนเอาอักษร และทำนองลวดต่าง ๆ แล้วบวชแปลงใหม่ในนิกายใหม่เป็นอันมาก" (ภาควิชาสังคมศาสตร์ และมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์, ม.ช., ตำนานมูลคำสอน ฉบับวัดป่าแดง (เชียงใหม่ : มกราคม 2519) หน้า 8-9)

² ชินกาลมาลีปกรณ์ หน้า 116-117 จ.ศ. 785 ปีเถาะ พ.ศ. 1967

คณะสงฆ์กลุ่มนี้อยู่ในสังกามาไม่นานนัก เพราะในสังกาเกิดเหตุพิภพภัยจึงต้องเดินทางกลับ¹ และได้พาพระเถระชาวสังกามาด้วย 2 รูปคือ พระอุตตมปัญญาลำมี และพระวิกรมพาลูลำมี คณะสงฆ์ชุดนี้เป็นสังกาวงศ์ชุดใหม่ เรียกว่านิกายสีหล และเมื่อเดินทางกลับจากสังกาก็ได้เผยแพร่พุทธคำสั่งนาสำหรับสังกาวงศ์นิกายสีหลนี้ที่อยู่ระยะ 4 ปี ที่ศรีสขนาสัย 1 ปี แล้วเดินทางกลับถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 1974² จากนั้นเดินทางเผยแพร่พุทธคำสั่งนาที่ลำปาง และที่หริภุญชัย

เนื่องจากคณะสงฆ์สีหล³ หรือสังกาวงศ์ใหม่นี้ ประพฤติปฏิบัติตนตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด และแตกต่างจากพระภิกษุสงฆ์คณะบุปผวาสีคณะ⁴ ทำให้ได้รับความศรัทธาจากประชาชน สังฆ์สีหลเหล่านี้ได้ทำการอุปสมบทให้แก่ผู้ที่ศรัทธาในเมืองต่าง ๆ

¹ ตามหลักฐานตามชินกาลมาลีปกรณ์ ว่าคณะสงฆ์ชุดนี้อยู่ที่สังกาเพียง 4 เดือนเท่านั้น แต่ตำนานมูลคำสั่งนาฉบับวัดป่าแดงว่า อยู่ที่สังกานานถึง 5 ปี

² ชินกาลมาลีปกรณ์ หน้า 117 - 118, จ.ศ. 792 พ.ศ. 1974 และในข้อสรุปของพระรัตนปัญญา ผู้แต่งชินกาลมาลีปกรณ์ว่า "นับตั้งแต่พระคำสั่งดาประดิษฐานแล้วได้ 2062 ปี พุทธคำสั่งนานิกายสีหลมาถึง เชียงใหม่ได้ 88 ปี" ดังนั้นพุทธคำสั่งนานิกายสีหลจึงมาถึงเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 1974 (2062 - 88 = 1974)

³ ในชินกาลมาลีปกรณ์ เรียก คณะสงฆ์ที่สืบมาจากพระลุมณะ วัดสวนดอกไม้ว่า บุปผวาสีคณะหรือ พระภิกษุนิกายรามัญ และเรียกคณะสงฆ์ที่บวชแปลงใหม่ที่สังกาว่าคณะสงฆ์สีหล ส่วนในตำนานมูลคำสั่งนาเรียกว่า ชาวเจ้าในวัดสวนดอกไม้ และชาวเจ้าสังกาใหม่ เข้าใจว่า คำเรียกในชินกาลมาลีปกรณ์คงปรากฏเรียกในสมัยหลังต่อมา คือในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ที่ทรงให้ความอุปถัมภ์คณะสงฆ์ทุกคณะในลานนาไทย ซึ่งบ่งในเอกสารว่ามี 3 คณะคือ คณะสงฆ์พื้นเมืองพระภิกษุนิกายรามัญ หรือบุปผวาสีคณะ และพระภิกษุนิกายสีหล

⁴ มีความปรากฏในตำนานมูลคำสั่งนา ถึงความแตกต่างและความขัดแย้งในคณะสงฆ์ ทั้ง 2 คณะ (ตำนานมูลคำสั่งนา, หน้า 214 - 215)

นอกจากมีผู้เลื่อมใสศรัทธามาอุปสมบทใหม่แล้ว ยังปรากฏหลักฐานด้วยว่าพระ
ภิกษุสงฆ์ คณะบุพพาสีคณะ ต่างก็พากันมาบวชแปลงเป็นสังฆาวงค์ใหม่ ในคณะสงฆ์สี่หลด้วย ¹

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1958 - 2031) พระองค์ทรงศรัทธา
เลื่อมใสคณะสงฆ์นิกายสีหลมาก จะเห็นว่าหลังจากที่พระองค์ขึ้นครองราชย์สมบัติได้เพียง
5 เดือน ได้ทรงโปรดให้อุปสมบทกรรมหลวงแก่กุลบุตรชาวเชียงใหม่มีจำนวน 500 คน ที่ทำ
สำฐานหลวงในแม่น้ำพิงค์ ² นอกจากนี้พระองค์ยังทรงอาราธนาพระมหาเมษังกร พระภิกษุสงฆ์
ผู้เป็นผู้นำรูปหนึ่งในคณะสงฆ์สี่หลจากเมืองลำพูน ให้มาจำพรรษาในวัดราชมณเฑียร ที่ทรงโปรด
ให้สร้างขึ้นใหม่ในเมืองเชียงใหม่ และทรงโปรดแต่งตั้งให้พระมหาเมษังกร เป็นพระอาจารย์
ของพระองค์ รับสมณศักดิ์เป็นพระอดุลศักดิ์ยาริทธิกรมหลวงวรมิ ในปี พ.ศ. 1991 ³

การที่พระเจ้าติโลกราช ทรงให้ความอุปถัมภ์บำรุงคณะสงฆ์สีหล มีผลทำให้พุทธคำสั่งนา
สัทธิสังฆาวงค์ใหม่ เจริญรุ่งเรืองอย่างมากในลานนาไทย

¹ ในตำนานมูลคำสั่งนา มีข้อความว่า "เหตุอันหาเลี้ยงท้องได้ง่ายก็พากันสึก
เสียหนีไปบวชในสำนักขาทัง 2 ตน 3 ตน ก็มีนั้นแล ท่านผู้เป็นเจ้าของพุทธคัมภีร์อยู่ในวัด
สวนดอกไม้ บ่ออาจห้ามเขาได้สักอันแล" (ตำนานมูลคำสั่งนา, หน้า 214)

และในตำนานมูลคำสั่งนาลบวัดป่าแดงก็มีข้อความบ่งว่า "พระและคนคฤหัสถ์"
พากันมาบวชในคณะสงฆ์สีหลเป็นจำนวนมาก (ตำนานมูลคำสั่งนาลบวัดป่าแดง, หน้า 19)

² ทำนสำฐานหลวงในแม่น้ำพิงค์ อยู่ตรงข้ามวัดเกตการาม เชียงใหม่ในปัจจุบัน
(ชินกาลมาลีปกรณ์, เล่มเดิม, หน้า 119) และการที่คณะสงฆ์นิกายสีหลต้องทำการอุปสมบทใน
แม่น้ำโดยใช่ เรือขนานกันนั้น เรียกว่า นทีลีมา หรืออุทกุกเขปลีมา คือเขตลีมาที่ใช้น้ำล้อมรอบ
เพราะต้องการให้เป็นเขตลีมาบริสุทธิ์ เนื่องจากไม่แน่ใจในเขตพัทธลีมาของวัดตั้งเดิมว่าจะ
กระทำถูกต้องหรือไม่จึงนำประเพณีการบวชใน เรือขนานจากสังกา เช่นเดียวกับที่คณะสีหล
ได้ไปบวชแปลงใหม่เป็นสังฆาวงค์ใน เรือขนานที่พระเจ้าสีหลเสด็จในปี พ.ศ. 1967 มาใช้ในลานนา

³ ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 121 ว่าเป็นปีเถาะ สิงศวรเป็น จ.ศ. 809 พ.ศ. 1991

จำนวนพระภิกษุสงฆ์ที่บวชเรียนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จนไม่มีวัดเพียงพอให้อาศัยอยู่ได้ จึงต้องสร้างวัดใหม่เพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง ดังมีหลักฐานว่าพระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างวัดใหม่ อีกหลายวัด เช่น วัดราชมณเฑียร วัดป่าตาล วัดป่าแดงหลวง วัดมหาโพธาราม และวัดอื่น ๆ อีก

. . . แต่แรกนั้นไฟ พระ และคน คฤหัสถ์ทั้งหลายก็เข้ามาบวชในสำนักมหาญาณคัมภีระ¹ วัน 9 วัน 10 วัน 30 วัน 40 และ 50 100 คน บ่ขาดสายทั้งวัน มีมากหลายนักทำนพมหาที่อยู่ได้ แม้เจ้าสิ่งไปสร้างวัดป่าตาลหลวงนอกเวียงวันตก คือเป็นทานก็พออยู่ เยื้องเติมที่พระอันมาอยู่กับนั้นมากหลายนักเล่า มหาเถระเจ้าสิ่งเข้าเมตตาพระยาสิ่งไปสร้างที่ 1 เป็นป่าแดงแพรงแกต ทนปลมช่วยเพียบ (ศึกพายัพ) หน้อย 1 ไกลเวียง 1000 ปลาย 500 วา โอกาลหยาดน้ำเวหนานชื่อ รัตตวนราม (รัตนวนาราม) เรียกสิงหรามากยะ แต่นั้นมา เละลุตแต่นั้นมา พระยาสิ่งสร้างศาลานาแถมไปมากหลายและไปขาว ล่ามสิบ สิบ ห้าสิบหลัง ฝันในเวียงพิงเชียงใหม่ทั้งหมดได้ 500 อารามก็มี²

นอกจากนี้ยังปรากฏข้อความในเอกสารว่า ในเมืองอื่น ๆ ในลานนาไทยก็มีการสร้างวัดในสัทธิสงกาวงศ์ใหม่เพิ่มขึ้นอีกหลายวัด เช่น วัดสิงหลรัตนราม บักชะป่าแดงทอง (วัดป่าแดง) วัดจอมกิตติ วัดไชยอาราม วัดป่าไม้ยาง วัดวรกกุหมื่นเชียง วัดตันแก้ว และวัดตันลาน ในเมืองเชียงแสน เป็นต้น³

ในสมัยพระยอดเชียงราย (พ.ศ. 2031-2039) ทรงให้ความอุปถัมภ์คณะสงฆ์สีหล เช่นเดียวกับพระเจ้าติโลกราชพระราชอุทัยกา

¹ มหาญาณคัมภีระ เป็นพระภิกษุชาวลานนาเป็นผู้นำพระเถระลานนาเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนและบวชแปลงใหม่ที่สงกาวงศ์ในปี พ.ศ. 1967 เมื่อกลับมาได้เดินทางไปเผยแพร่สัทธิสงกาวงศ์ทั่วลานนาไทย ในตำนานมูลคำสอนฉบับวัดป่าแดงว่า ท่านมรณภาพที่ลำปาง ส่วนตำนานมูลคำสอนว่าถูกพระเจ้าสามฝั่งแกนจับลึงลึงเสีย ดังความว่า "พระยากี้ให้ขันธ์ตั้งนั้นธรรมคัมภีร์ตันแก้นั้นหนีพัน แล้วก็ลึงเสียไปสู่อกุหมื่นสามล้านแล" (ตำนานมูลคำสอนฉบับวัดป่าแดง , หน้า 216)

² ตำนานมูลคำสอนฉบับวัดป่าแดง , หน้า 26

³ ตำนานมูลคำสอนฉบับวัดป่าแดง , หน้า 20

ทรงโปรดให้สร้างวัดตะโปทธารามในปี พ.ศ. 2036¹ ต่อมาในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2039 - 2069) พระองค์ทรงให้ความอุปถัมภ์คณะสงฆ์ทั้ง 3 คณะในลานนาไทยจะเห็นว่าพระองค์โปรดให้มีการอุปสมบทหลวงในคณะสงฆ์ทั้ง 3 คณะ เช่นในปี พ.ศ. 2059 พระองค์โปรดให้อุปสมบทหลวงด้วยอุทกกาขปสีมา (สีมามีน้ำล้อมรอบ) ในเมืองเชียงแสน โดยมีพระมหาเถระเจ้าอวาทวัดมหาโพธารามเป็นประธาน การบวชในครั้งนั้นพระองค์ทรงนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ทั้ง 3 คณะจากเมืองเชียงใหม่ไปร่วมด้วย และได้ทำการอุปสมบทคณะละหนึ่งวันรวม 3 วัน จำนวนพระภิกษุที่บวชในคราวนั้น มีคณะสีห 235 รูป คณะสงฆ์พื้นเมือง 370 รูป และคณะบุพพวาสิ 1011 รูป รวม 1616 รูป²

การที่พระเมืองแก้วทรงให้ความอุปถัมภ์คณะสงฆ์ทั้ง 3 คณะ ทำให้พุทธคำสั่งาแผ่ขยายเจริญรุ่งเรืองไปทั่วอาณาจักรลานนาไทย จำนวนผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธคำสั่งาพากันบวชเรียนเพิ่มมากขึ้น พระองค์โปรดให้สร้างวัดเพิ่มอีกหลายวัด เช่นวัดบุพพาราม (วัดเม็ง) ทางทิศตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ วัดสุธรรมาราม วัดกุมาราราม วัดนันทาราม³ และวัดศรีสุพรรณในเมืองเชียงใหม่⁴ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงโปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดสำคัญ ๆ ต่างเช่น วัดมหาโพธารามที่พระเจ้าติโลกราชทรงโปรดให้สร้างขึ้น วัดบุพพาราม (วัดล่วนดอกไม้) ซึ่งเป็นวัดที่เป็นศูนย์กลางของคณะสงฆ์บุพพวาสิคณะ วัดพระธาตุนเจดีย์หลวงเชียงใหม่ และจัดพระธาตุนหรัญชัย ที่เมืองลำพูน เป็นต้น

¹ มีความปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ จ.ศ. 854 พ.ศ. 2036 และในศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ม./13 ศิลาจารึกอักษรไทยฝักขามภาษาไทย

² ชินกาลมาลีปกรณ์ หน้า 135, จ.ศ. 877 พ.ศ. 2059

³ เป็นชื่อวัดที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ที่บ่งว่าพระเมืองแก้ว และพระมารดาโปรดสร้างขึ้น

⁴ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ม./25 ศิลาจารึกวัดศรีสุพรรณซึ่งมีข้อความบ่งในจารึกว่าพระเมืองแก้วและพระราชมารดาทรงโปรดให้เจ้าหมื่นทลเชวียงดำรงการโปรดให้สร้างขึ้นในปี จ.ศ. 862 (พ.ศ. 2043)

วัดที่สร้างขึ้นใหม่โดยเฉพาะเป็นวัดหลวง ที่กษัตริย์หรือเจ้าเมืองโปรดให้สร้างขึ้น นั้น นอกจากจะสร้างขึ้นเพื่อให้เพียงพอกับจำนวนพระภิกษุสงฆ์ที่เพิ่มขึ้นแล้ว ยังเป็นความ เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งในแง่ดีก็เป็นการส่งเสริมให้มีการกลบนาอย่างมาก ในช่วงรัชกาลของพระเจ้าติโลกราช พระยอดเชียงราย และพระเมืองแก้ว เพราะเมื่อมี การสร้างวัดก็มีการอุทิศที่ดิน แรงงานคน และสิ่งของต่าง ๆ เพื่อให้เป็นผลประโยชน์ทำนุ บำรุงวัดที่เกิดขึ้นใหม่นั้นด้วย

ดังเช่นวัดมุงเมือง (วัดบูรณสันต์) หรือวัดพิงที่พระเจ้าสามฝั่งแกนโปรดให้สร้าง ขึ้นในตำบลฝั่งแกนที่ประสูติของพระองค์นั้น พระองค์ก็ได้อุทิศที่ดินและผลประโยชน์จากวัด อื่น ๆ มาถวายให้กับวัดมุงเมือง¹

วัดสุวรรณหาววิหารที่เจ้าสีหมัน เจ้าเมืองพะเยาได้สร้างขึ้นในเมืองพะเยาในปี พ.ศ. 1954 ก็ได้รับพระราชทานที่นาจากพระเจ้าสามฝั่งแกนและพระมหาเทวี เพื่ออุทิศให้ กับวัดที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ดังมีความปรากฏในศิลาจารึกว่า

. . .กระทำพระสุวรรณหาววิหารนี้แล้ว แก้วจึงจะไปถามซื้อที่แห่งเจ้ามหาธาตุ มหาเทวี มีด้วยคำร้อยหนึ่งเป็นคำ ทำนั้นเจ้ามหาธาตุมหาเทวีมีใจใส่สรทาดด้วยเจ้าสี หมันตายกลาย จึงจะหล่อน้ำสู่เหนือตกตกแผ่นดิน นรินทรมีสรทาบ่ขาด จึงจะอบพกาล ให้นำแก่พระสุวรรณหาววิหารมีประมาณ 21685 เข้า ฉละเข้าเป็นค่าว่าได้ 4686000 แล แม้จะนับหมากไซไร่ได้หมื่นลำค่า จะนับบ้านไซไร่ได้ 187 บ้านย่อมบ้านมีเส้น ฉละ นับเรือนว่าได้ 246 เงิน ย่อมเรือนสักัด ฉละนับลูกวัดไซไร่ได้ 42 ย่อม เป็นของเจ้า สีหมันให้สร้างไว้กับพระสุวรรณหาววิหารแล แต่บ้านฝ่งนี้ นาฝ่งนี้ ย่อมมีดินเสมาตรา ทุกอันแล²

วัดสันทรอาราม ที่เจ้าหมื่นท้าว เจ้าเมืองวังเหนือสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2011 ก็ได้ อุทิศแรงงานคนจำนวน 20 ครอบครัว และที่นา 300 ไร่ให้แก่วัดที่สร้างขึ้นใหม่³

¹ ชินกาลมาลีปกรณ์ , หน้า 116

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/9 ศิลาจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย

³ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ร/1 จารึกวัดสันทรอาราม

ในรัชสมัยของพระยอดเชียงราย (พ.ศ. 2031 - 2039) วัดตะโปทธารามที่ พระนางอะตะปาเทวี อรรคมเหสีได้โปรดให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2035 ก็ได้อุทิศแรงงาน คน และนาผลประโยชน์จำนวนมากมาทำนุบำรุงวัดใหม่นี้ ดังมีความปรากฏในจารึกว่า

. . . ส้มเต็จพระศรีสังฆกรรมมหาบรมสังกรวรรดิธรรมราชาธิราชขบพิตร (เจ้าเมือง เชียงใหม่ มีราชเขตทั้งหลาย อันกฎหมายได้ขออารามอันนี้ นาสามล้านห้าหมื่นพัน ไร่กับพระเจดีย์สี่ด้านสี่แสนไร่ ไร่กับพระอินวิหารห้าแสนไร่ กับอุโบสถสี่แสนไร่ ไร่ เป็นสังฆนถ์ล้านห้าหมื่นพันไร่ ไร่ให้ผู้นายกินสองแสนไร่ นาทังมวณนี้อยู่ในสังฆนถ์ ล้านไร่ในพันนากรณด้วยคำ ไร่คนเงินสิบคร่าว ไร่เก๋่าพันเจ็ดร้อยเงิน ไร่คน อันเป็นญาติสามคน ไร่ข้าเจ้าเมืองเชียงใหม่ข้าง ¹

ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2039 - 2069) วัดศรีสุพรรณที่พระองค์ โปรดให้สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2043 พระองค์ก็ทรงพระราชทานภาษีที่ดินจำนวน 1 แสนเบี้ย แรงงานคนจำนวน 27 ครอบครัว และที่ดินโดยรอบวัดโดยมีระยะห่างจากกำแพงวัดทุกด้าน 20 วาด้วย ²

จะเห็นว่าความเจริญและความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา มีผลทำให้เกิดการสร้าง วัดใหม่เพิ่มขึ้นมากโดยเฉพาะในช่วงรัชกาลของพระเจ้าติโลกราช พระยอดเชียงราย และ พระเมืองแก้วซึ่งเป็นช่วงที่พระพุทธศาสนาในลานนาไทย เจริญรุ่งเรืองสูงสุด ได้รับการยกย่อง ว่าเป็นยุคทองของลานนาไทย เป็นผลทำให้มีการก่อกำเนิดอุทิศที่ดิน แรงงานคน ทรัพย์สิน และสิ่ง ของให้กับวัดที่สร้างขึ้นใหม่

นอกจากนี้การที่พระภิกษุสงฆ์ชาวลานนาได้เดินทางไปศึกษาเล่าเรียนที่สงคาโดยตรงมีพระภิกษุชาวสงคาเดินทางมาพำนักในลานนาไทยหลายรูป และมีผู้อุปถัมภ์เพิ่มขึ้นเป็น จำนวนมาก ทำให้การศึกษาเล่าเรียนทางด้านปริยัติธรรมเจริญก้าวหน้าอย่างสูง ปรากฏใน หลักฐานว่าพระเจ้าติโลกราชได้โปรดให้สามเณรเรียนปาฎิโมกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2006 ³

¹ ศิลจารึกเลขทะเบียน ช.ม./13 จารึกอักษรไทยฝักขาม ภาษาไทย

² ศิลจารึกเลขทะเบียน ช.ม./25 ศิลจารึกวัดศรีสุพรรณ

³ ตำนานมูลศาสนา, หน้า218-คือใน จ.ศ. 824 พ.ศ. 2006

ส่วนพระภิกษุสงฆ์ต้องศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกทั้ง 3 คือพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งมีประมาณ 84,000 พระธรรมขันธ์ ด้วยเหตุนี้เองพระภิกษุสงฆ์ของลานนาไทยจึงสามารถส่งคายนามพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ได้ในปี พ.ศ. 2020 วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) เมืองเชียงใหม่ โดยมีพระธรรมกีนมหาเถร เจ้าอาวาสวัดป่าตาลน้อย เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ได้¹

ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2039 - 2069) จำนวนผู้มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาพากันบวชเรียนเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมาก พระภิกษุสงฆ์หลายท่านเดินทางไปศึกษาที่ลังกาโดยตรง² วัดได้กลายเป็นศูนย์กลางทางด้านการศึกษาทุกแขนง³ โดยเฉพาะทางด้านพุทธศาสนาได้เจริญก้าวหน้าสูงสุด ปรากฏว่ามีพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้แตกฉานในภาษาบาลีจนสามารถรจนาพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีหลายสิบเรื่อง ซึ่งเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าเป็นงานชิ้นเอกในโลกพุทธศาสนา⁴

พระภิกษุสงฆ์ที่ทรงคุณวุฒินี้จะได้รับการยกย่องอย่างสูงสุดจากสถาบันการปกครองของลานนาไทย ดังปรากฏหลักฐานในชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งแต่งในพุทธศตวรรษที่ 21 ว่าพระมหาภคัตรีย์ของลานนาไทยองค์ก่อน ๆ

¹ โกรศร์ วัฒนานเหมินท์, ความรู้พื้นฐานด้านลานนาคดี คำสั่งและวัฒนธรรม
ในลานนาปริทัศน์ (เชียงใหม่ 2525) หน้า 57

² ศิลจารึกเลขทะเบียน ช.ร/4 ศิลจารึกพระมหาเถรเจ้า 25 ต

³ ไม่ใช่เฉพาะแต่ทางด้านพุทธศาสนาเท่านั้น แต่มีทั้งในด้านกฎหมาย ดาราคาสตร์ โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ ประเวณีศาสตร์ และเรื่องอื่น ๆ อีกต่างหาก ดังจะเห็นได้ในคัมภีร์ไบลานที่มีผู้คัดลอกตกทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ (สังฆมายุ เปรมจิต, คัมภีร์ไบลานและประเพณีตั้งธรรมในภาคเหนือในพุทธศาสนาในลานนาไทย (เชียงใหม่ องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่งโลก, 2523) หน้า 120

⁴ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่พระเถระชาวลานนาแต่งเท่าที่ค้นพบ มีอยู่ใน
ภาคผนวก ง

ทรงทำนุบำรุงพระภิกษุทุกรูปที่ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ศัพทศาสตร์ซึ่งเป็นตำราเกี่ยวกับภาษา
ที่เรียกว่า นิรุกติศาสตร์ และตำราไวยากรณ์¹

ตลอดรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ก็ปรากฏหลักฐาน พระองค์และพระราชามารดา
ของพระองค์จะทรงคัดเลือกพระมหาเถระที่มีคุณวุฒิ และมีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกให้
แสดงพระธรรมเทศนา และทรงถวายเครื่องสักการะบูชาเป็นจำนวนมาก แก่พระภิกษุสงฆ์
เหล่านั้นอยู่เสมอเป็นประจำ²

การที่กษัตริย์ซึ่งเป็นชนชั้นผู้ปกครองทรงเลื่อมใส และทำนุบำรุงพระภิกษุสงฆ์ที่
ทรงคุณวุฒิอย่างสูงนั้น เป็นการสนับสนุนพระภิกษุสงฆ์ให้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมกัน
อย่างแพร่หลาย ซึ่งคงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระภิกษุสงฆ์ในสมัยนั้นมีความรู้ด้านภาษาบาลี
อย่างลึกซึ้ง สามารถประพันธ์พระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก และพระคัมภีร์
เหล่านั้นคงจะเป็นบทเรียนของการศึกษาภาษาบาลีในพระพุทธศาสนาในสมัยนั้นด้วย

พระภิกษุที่ทรงคุณวุฒิปรากฏหลักฐานว่าจะได้รับความอุปถัมภ์จากกษัตริย์หรือ
ชนชั้นปกครอง ด้วยการสร้างกุฏิให้พักโดยเฉพาะ ซึ่งในแง่นี้ทำให้มีผลในด้านการกลบนา
เนื่องจากจะมีการอุทิศผลประโยชน์ต่าง ๆ ทำนุบำรุงภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้เป็นปัจจัยบำรุง
เลี้ยงชีวิต มิต้องกังวลในเรื่องอาหาร และเพื่อให้ดำรงอยู่ในสมณเพศด้วยความสะดวก ไม่
ต้องเดือดร้อนในเรื่องความเป็นอยู่ ในชนกาลมาลีปกรณ์ ก็มีข้อความกล่าวถึงพระเมืองแก้ว
ว่าในปี พ.ศ. 2065 "พระองค์ทรงส่งลระรายไต่ประจักษ์นคร เพื่อเป็นค่ากบปัยภักดิ์แก่
พระมหาเถระราชาครู"³

¹ เข้าใจว่าคงจะหมายถึง คัมภีร์มูลกัจจายน์ ซึ่งเรียกว่า คัมภีร์แปดผูก
(ชินกาลมาลีปกรณ์ , หน้า 115)

² พระรัตนปัญญา , ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แสง มนวิฑูร
หน้า 130 , 150 , 151

³ เรื่องเดียวกันหน้า 155

รัตนปัญญา หรือสิริรัตนปัญญา พระเถระชาวลานนาที่แต่ง พระคัมภีร์ชินกาลมาลี-
ปกรณ์ ในพุทธศตวรรษที่ 21 ¹ ก็มีข้อความบ่งไว้ในชินกาลมาลีปกรณ์ว่าพำนักอยู่ในภูมิจังหวัด
ปัตตานีหรือพระเมืองแก้ว สร้างถวายให้โดยเฉพาะ

พระธรรมเสนาบดีเถระ เข้าใจว่าเป็น พระมหาธรรมเสนาบดี ผู้แต่งพระคัมภีร์
ปัทมกมโยช - สัทตถกเถชาจินดา ซึ่งเป็นหนังสือคู่มืออธิบายหลักภาษาไวยาकरणศาสตร์
ในพุทธศตวรรษที่ 21 ก็ปรากฏหลักฐานว่าได้รับความอุปถัมภ์จากพระเมืองแก้ว และในระ-
หว่าง ปีพ.ศ. 2065 ได้เป็นเจ้าของวัดมหาโพธารามด้วย ²

ศิริมงคลเถระ หรือสิริสังคลาจารย์ พระเถระที่แต่งพระคัมภีร์เวฬุสันทรทีปนิ
ศกรวาลทีปนิ สังขยาปกาสฏีกา และมังคัสถทีปนิ หรือมงคทีปนิ ในพุทธศตวรรษที่ 21
ก็มีหลักฐานว่าได้เป็นพระราชาอุปถัมภ์ของพระแก้วเกล้าเมื่อทรงผนวช และพระองค์
ได้ทรงสร้างรัตนมหาวิหารถวายให้ท่านศิริมงคลเถระพำนักอยู่ ³

วัดสุธรรมาราม เป็นวัดที่พระราชาอุปถัมภ์ของพระเมืองแก้วโปรดให้สร้างขึ้น
เพื่อให้พระมหาเถระพุทธสาคร พระภิกษุณิกายรามัญที่พระนางเสียมใส่ศรัทธาพำนักอยู่
นอกจากนี้พระเมืองแก้ว และพระราชาอุปถัมภ์ยังได้ทรงบริจาคทรัพย์จำนวนสองแสนถวาย
ทานแก่พระภิกษุสงฆ์ และอุทิศเลกวัดจำนวน 20 ครั้ง เรือนไว้กับวัดนี้ด้วย ⁴

นอกจากนี้เรายังพบข้อความในศิลาจารึกกล่าวถึงการอุทิศผลประโยชน์ และ
แรงงานคนให้ปรนนิบัติรับใช้พระภิกษุสงฆ์ที่มีผู้ศรัทธาเสียมใส่โดยเฉพาะ ดังเช่นปรากฏใน

¹ ชินกาลมาลีปกรณ์ แต่งจบในปี พ.ศ. 2060 และตกแต่งเพิ่มเติมจนถึง
พ.ศ. 2071 จึงจบบริบูรณ์

² ลีต ลีตานนท์, ยุคทองแห่งวรรณกรรมพุทธคำสอนในลานนาไทย, ใน
พุทธคำสอนในลานนาไทย, หน้า 104 และในชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 155-157

³ เรื่องเดียวกันหน้า 106

⁴ พระรัตนปัญญา, ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แลงมนวิฑูร หน้า 143

จาริกวัดจอยแยะ พบที่อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย จาริกในปี พ.ศ. 2038 มีข้อความกล่าวถึงผู้มีจิตศรัทธาบริจาคเงินในจาริกว่า "รมณียาธิอรุ้ง" อุทิศแรงงานคนจำนวน 1 ครอบครัวไว้แก่พระภิกษุสงฆ์ "มหาเถระเจ้าศิลปะาล" เพื่อให้คอยปรนนิบัติรับใช้พระมหาเถระรูปนี้โดยเฉพาะ¹

พระภิกษุสงฆ์ที่มีแรงงานคนโดยเฉพาะนี้ คงมีอยู่มากในสังคมล้านนาไทย ทั้งนี้เนื่องจากพบข้อความในศิลาจาริกหลายหลักที่กล่าวถึง พระภิกษุสงฆ์อุทิศแรงงานคนของทานให้เป็นแรงงานวัดที่ทานครัษร ดังเช่น

ในศิลาจาริกวัดอารามป้าน้อย มีข้อความกล่าวถึงแรงงานของวัดอารามป้าน้อยที่ "ล่อมเต็ลบพิตรพ่อครูพระเป็นเจ้า เจ้าสี่หมื่นพยาว" ได้ให้การรับรองแรงงานคนจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นของมหาเถระเจ้านารอดวัดป่าเหยียง ที่ได้อุทิศให้กับวัดอารามป้าน้อยด้วย ดังมีความหมายว่า "คนผู้ช่วยย ผู้หญิงทั้งหลาย อิน ๑ เอ๋ย ๑ ญอด ๑ สี ๑ หล้า ๑ เขาหมู่นี้หากเป็นคน(ของพระ) มหาเถระเจ้านารอด(วัด) ป่าเหยียงแล"²

และในศิลาจาริกวัดพระธาตุดีจอมทอง มีข้อความเกี่ยวกับแรงงานของวัดศรีบุญเรือง ก็มีแรงงานคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นของพระภิกษุสงฆ์ที่อุทิศให้กับวัดศรีบุญเรือง ดังมีความว่า "เอกท่าครว ๑ ลูก ๒ ยาย หญิง ๑ อ้ายสินครว ๑ ลูกหญิง ๑ ๒ครวนี้พระมหาสามีเจ้าหยาดน้ำไว้กับพระพุทธรเจ้า"³

จึงอาจสรุปได้ว่าความเจริญ และความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา มีผลทำให้เกิดการก่อกำเนิดอุทิศที่ดิน แรงงานคน พืชผล และสิ่งของต่าง ๆ ทำนุบำรุงศาสนสถานในพุทธศาสนา นอกจากวัดที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อสนองตอบความเจริญทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีการอุทิศแรงงานคนและผลประโยชน์ต่าง ๆ ทำนุบำรุงพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาโดยเฉพาะด้วย

¹ ศิลาจาริกเลขทะเบียน พ.ย/39 ศิลาจาริกวัดจอยแยะ

² ศิลาจาริกเลขทะเบียน พ.ย/26 ศิลาจาริกวัดอารามป้าน้อย

³ ศิลาจาริกเลขทะเบียน ช.ม/16 ศิลาจาริกพระธาตุดีจอมทอง

.....
สภาพทางการเมือง

ก แนวคิดเรื่องความเป็นกษัตริย์ตามหลักพุทธคำสั่งา

จากหลักฐานในศิลาจารึกและตำนานต่าง ๆ จะเห็นว่าสถาบันกษัตริย์หรือชนชั้นปกครองในลานนาไทยกับสถาบันทางพระพุทธคำสั่งานั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กษัตริย์และผู้ปกครองในลานนาจะให้ความอุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระพุทธคำสั่งา เช่นสร้างวัด ปฎิสังขรณ์วัด แต่งตั้งสมณศักดิ์ของสงฆ์ ส่งเสริมการศึกษาของสงฆ์ พระราชทานที่ดิน และแรงงานคนให้วัด เป็นต้น นอกจากนี้กษัตริย์ยังได้ทรงช่วยคุ้มครองปกป้องคำสั่งาด้วย ดังปรากฏข้อความในกฎหมายพระเจ้าน่านว่า ให้เจ้าเมือง ข้าราชการ ขุนนาง และประชาชนช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธคำสั่งา ดังความว่า "...เจ้านาย ท้าว ขุน พ่อเมือง นายบ้าน ไพร่ไท ให้อุปฐากรักษาคำสั่งา"¹ ในกฎหมายโคศลาราชฎร ระบุโทษผู้ทำลายคำสั่งานสถานทางพระพุทธคำสั่งา เช่น เจตีย์ หรือพระธาตุตลอดจนห้ามสับสัตว์น้ำในวัด² ในมังรายคำสั่งา ก็มีข้อความระบุโทษแก่ผู้ที่ทำลายกฎวิหาร พระพุทธรูป หรือสักขโมยของพระสงฆ์จะได้รับโทษสถานหนักถึงประหารชีวิต³ และในศิลาจารึกวัดเก้ายอด ซึ่งจารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1955 ก็มีข้อความเกี่ยวกับการลงโทษผู้ที่ไม่ช่วยกันทำนุบำรุงวัดว่า "...ผู้งอยู่ในบ้านเก้ายอดนี้ ผู้ใดมาอยู่ บ่ช่วยสร้างวัด หื้อผ้าขาวชวยขาด เرينมันเสีย"⁴

ส่วนสถาบันทางพระพุทธคำสั่งาก็มีส่วนสนับสนุนเกื้อกูล การปกครองเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากเอกสารกฎหมายโบราณที่มีอยู่ตามวัดต่าง ๆ นั้น ปรากฏว่าตั้งแต่สมัย

.....
¹ กฎหมายพระเจ้าน่าน หน้า 8 อ้างถึงในอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นฉบับโบราณในภาคเหนือ, (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2518) หน้า 131

² กฎหมายโคศลาราชฎร ผูกที่ 2 หน้า 14 อ้างถึงใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, เรื่องเดียวกัน

³ มังรายคำสั่งาฉบับเล่าให้ หน้า 10 อ้างถึงใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, เรื่องเดียวกัน

⁴ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/27 ศิลาจารึกวัดเก้ายอด

พระเจ้ากือนา ได้ทรงนิมนต์พระสงฆ์เข้ามาร่วมพิจารณา ตัดสินคดีต่าง ๆ ของบ้านเมืองร่วมกับขุนนางที่กษัตริย์ทรงแต่งตั้งเป็นครั้งแรก เนื่องจากพระสงฆ์ได้รับยกย่องและมีบทบาทในสังคมมาก การตัดสินคดีโดยมีพระสงฆ์ร่วมพิจารณาคดีอาจทำให้การตัดสินเป็นไปอย่างถูกต้อง ทั้งทางอาณาจักร และพุทธจักร และเป็นการตัดสินที่เป็นธรรมด้วย ต่อมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าติโลกราช เป็นต้นมาได้มีการนำเอาพระวินัยทางพุทธศาสนา เข้ามาเปรียบเทียบกับกฎหมายบ้านเมือง ¹

นอกจากนี้ตำนานทางพุทธศาสนาของล้านนายังได้ระบุหลักปฏิบัติซึ่งพระมหากษัตริย์พึงยึดถือปฏิบัติ โดยคาดหวังให้พระองค์ปกครองบ้านเมืองโดยธรรม ดังมีความปรากฏในตำนานมูลคำสอน ซึ่งเป็นเอกสารซึ่งแต่งขึ้นที่เมืองเชียงใหม่ ในพุทธศตวรรษที่ 21 ว่า

. . . ท้าวพระยาองค์ใดสักมาแล้วราชลัมปัดในเมืองนี้ ต้องมีศีลและมารยาทตั้งอยู่ในทศศีลราชธรรมดั่งนั้น อาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายในพระนครอันนี้สิ่งจะมีความเกษมสุขบริบูรณ์ไปด้วยทรัพย์ลัมปัดคฤงคารบริวาร ถ้าหากว่าท้าวพระยาองค์ใดมาแล้วราชลัมปัดในพระนครอันนี้ ประกอบไปด้วยอธรรมไม่ตั้งอยู่ในทศศีลราชธรรมดั่งนั้น อาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายก็จักได้รับความเดือดร้อนเสื่อมถอยจากทรัพย์ลัมปัด อดอยากไปด้วยประการต่าง ๆ แท้จริง ²

แนวความคิดเรื่องความเป็นกษัตริย์ซึ่งปกครองบ้านเมืองโดยธรรม และจะได้รับสมญาว่าเป็น "ธรรมราชา" มีอิทธิพลต่อสถาบันทางการปกครองของล้านนาไทยมาก ดังจะเห็นได้จากพระนามของกษัตริย์ แต่ละพระองค์ที่ต้องการจะเน้นให้เห็นว่าพระองค์เป็น "ธรรมราชา" ตามคติพุทธ เช่นพระนามของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1985-2031) ก็มีความหมายถึงพระเจ้าในสามโลก ³

¹ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามต้นฉบับโบราณในภาคเหนือ, หน้า 42

² พระพุทธพุกาม และพระพุทธญาณเจ้า, ตำนานมูลคำสอน, หน้า 122

³ ติโลเก แปลว่า ทั้งสามโลก

ซึ่งพระนามนี้มีความหมายถึงพระองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้รับการเคารพบูชาว่าเป็นผู้ประเสริฐในสามภพ¹ และหลังจากที่พระองค์โปรดให้ทำสังคายนาที่วัดโพธารามวิหาร (วัดเจ็ดยอด) ในพ.ศ. 2020 แล้วได้เจตมิมพระนามว่า พระศรีธรรมจักรวัดโลกราชามหาธรรมิกราช² แต่ในศิลาจารึกซึ่งพบที่วัดศาลาล้อมถนนหันตาราม ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ ซึ่งจารึกเมื่อ พ.ศ. 2031 ได้จารึกพระนามว่า พระเจ้าศรีธรรมามังกรมหารธรรมจักรวรรดิราชาธิราช³ จะเห็นว่าเป็นพระนามที่แสดงถึงการเห็นว่าพระองค์เป็นพระราชาที่ทรงธรรมนั่นเอง

ในศิลาจารึกอักษรไทยฝักขาม ภาษาไทย ซึ่งจารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการสร้างวัดตะโปทาราม ในเมืองเชียงใหม่ ในปีพ.ศ. 2035 ก็ปรากฏพระนามของพระยอดเชียงราย (พ.ศ. 2031 - 2040) ว่า "พระศรีธรรมมหาบรมจักรพรรดิธรรมราชูปถิต" ⁴

และในศิลาจารึกอักษรไทยฝักขาม ภาษาไทย (2039-2069) พบที่เมืองลำปาง จารึกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในสมัยพระเมืองแก้ว จารึกสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2039 ซึ่งเป็นปีที่พระองค์ขึ้นครองราชย์สมบัติ ได้จารึกพระนามของพระองค์ว่า

¹ ในชินกาลมาลีปกรณ์ และ นิทานพระพุทธสิงค ที่พระเถระชาวลานนาแต่งในพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 ซึ่งเป็นเอกสารร่วมสมัย พระเจ้าติโลกราช ได้มีการกล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่า พระองค์เป็นผู้ประเสริฐในสามภพ เป็นคำในภาษาบาลีในนิทานพระพุทธสิงคที่ว่า "ติโลกนาถ" (พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธสิงค, แปลโดย แล่ง มรวชิรุร, หน้า 52)

² พระยาประชากิจกรสาร, พงคาวดารโยนก (พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507)

³ ไกรศรี นิมมานเหมินทร์, เครื่องถ้วยสันกำแพง ในเขตอยู่เกียรติ นายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์, 2524.) หน้า 102

⁴ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ม./13 ศิลาจารึกอักษรไทย ฝักขาม ภาษาไทย

"ศีลธรรมมหาบรมสังกรพรรดิ ธรรมกราชาธรรมาชวเรนทรามัญญลกลโลกวิชัยตรีภูล นาว-
ตั้งคารวรงค์ วิบุทธิมกตมณี ภูตาริบัติ" ¹

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่ว่า ผู้ใดได้เป็นพระมหากษัตริย์เป็นเพราะได้บำเพ็ญบุญ
กุศลไว้อย่างใหญ่หลวงในภพชาติปางก่อน ² ผู้ปกครองที่ติดต่อยึดมั่นในหลักศีลธรรมของ
คำล้นา ซึ่งจะมีผลทำให้บ้านเมือง เจริญรุ่งเรือง ไฟฟ้าเข้าแผ่นดินต่างมีศีลธรรมอันดี ฝนจะตก
ต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าในนาจะงอกงาม ในทำนองเดียวกันถ้าผู้นำ หรือกษัตริย์ผู้ปกครอง
แผ่นดินไม่ตั้งอยู่ใน "ธรรม" บ้านเมืองก็จะเกิดความไม่สงบ หรือประสบภัยพิบัติต่าง ๆ ³
ดังนั้นแนวความคิดในพระพุทธคำล้นา จึงเป็นหลักคำสอนที่พระมหากษัตริย์จะต้องยึดถือปฏิบัติ
และเท่าที่ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึก ตำนาน และเอกสารโบราณต่าง ๆ หลักธรรมทาง
พระพุทธคำล้นาที่กษัตริย์ และผู้ปกครองในลานนาต้องยึดถือปฏิบัติได้แก่

1. หลักทศพิธราชธรรม

หลักทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมทางพระพุทธคำล้นาที่มีอิทธิพลต่อกษัตริย์ และ
ชนชั้นปกครองในลานนามาก จะเห็นว่ามีการอ้างถึงกษัตริย์ในศิลาจารึกว่า พระองค์เป็น
กษัตริย์ที่ "ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม" ⁴ อยู่เสมอ เพื่อเป็นการยืนยันถึงคามมีธรรมของ
องค์พระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง ในตำนานมูลคำล้นา ซึ่งเป็นพระศัมภีร์ทาง

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.ป/พิเศษ1, ศิลาจารึกอักษรไทย ผักขามภาษาไทย

² ตามความเชื่อในเรื่องกฎของกรรมที่ระบุว่า ผู้ประกอบบุญกุศลไว้มากย่อมอุปบัติ
ในสถานภาพอันสูงศักดิ์ มีชีวิตเพียบพร้อมด้วยความสุขสบายและประสบแต่สิ่งดีงามทั้งนั้น

³ ความเชื่อในเรื่องนี้มีข้อความปรากฏในตำนาน และเอกสารโบราณต่าง ๆ
เช่นตำนานมูลคำล้นา ตำนานพื้นเมืองลานนา เชียงใหม่, ตำนานสังฆรวมธาตุ 2 เรื่อง
จาริตประเพณี, และประวัติเมืองพะเยา เป็นต้น

⁴ ในศิลาจารึกเลขทะเบียน พ.ย/26 จารึกวัดอารามปาน้อย มีข้อความกล่าว
ถึงพระยอดเชียงรายว่า พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงทศพิธราชธรรมดังมีความว่า
"พระเจ้าแผ่นดินตนแล้วพระทศพิธราชธรรมผลอันชอบในเมือง เชียงใหม่นั้นกิน"

พระพุทธคำสอนที่ พระเถระชาวลานนาแต่งขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 20 ได้กล่าวถึงทศศีลธรรมที่พระนางจามเทวี ได้สั่งสอนเสนาอำมาตย์ ราชมন্ত্রী และหมู่ทวยราษฎร์ทั้งหลายให้พึงปฏิบัติ ดังนี้ความปรากฏในเอกสารว่า

... .ทศศีลธรรมนั้นพึงให้รู้ดังนี้ ทาน สิล ปริจาค เป็นต้น อธิบายว่า กุศลธรรมทั้งหลาย 10 นี้ นักปราชญ์เจ้าทั้งหลายกล่าวว่า เป็นจารีตแห่งท้าวพระยามาแต่ก่อน เป็นต้นว่าให้ข้าวของสมบัติแก่ทนายผู้หาสุขไม่ได้ ๑ เป็นผู้ตั้งอยู่ในเบญจศีลโดยเที่ยงแท้ ๑ เป็นผู้บริจาคทานในแก้อังสาม ๑ มีกิริยาเรียบร้อยด้วยใจด้วยกาย ๑ มีใจอ่อนน้อมในทนายผู้อื่นด้วยมุทิตา ๑ เป็นผู้กระทำเพียรให้ร้อนแก่บาป ๑ เป็นผู้ไม่เมตตาในสัตว์ทั้งหลาย ๑ และเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ๑ เป็นผู้ขนิตความอดกลั้นในใจ ๑ และเป็นผู้ไม่กระทำผิดใจแก่ทนายอื่น ๑ ข้อปฏิบัติทั้ง ๑๐ ประการนี้ มีแก่ท้าวพระยาองค์ใด ท้าวพระยาองค์นั้นเพียรยอมได้ชื่อว่า เป็นผู้ได้ตั้งอยู่ในทศศีลธรรมแท้จริง ¹

¹ พระพุทธพิกามเจ้า และพระพุทธญาณเจ้า ตำนานมูลคำสอน หน้า 144

และทศศีลธรรม 10 ประการมีดังนี้

1	ทาน	ขอปฏิบัติตนให้มีใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
2	ศีล	ขอปฏิบัติตนเป็นผู้มีราชอริยวัตรต้องตามระเบียบวินัยอันดี
3	บริจาค	ขอปฏิบัติตนเป็นผู้เสียสละความเห็นแก่ตัว
4	อาชชวะ	ขอปฏิบัติตนเป็นผู้ซื่อตรง ไม่คดโกงน่าเชื่อถือ ไว้วางใจ
5	มัททวะ	ขอปฏิบัติตนเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน และเป็นสุภาพชน
6	ธักโกระ	ขอปฏิบัติตนเป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ตกเป็นทาสของความ
ริษยาพยาบาท
7	ตปะ	ขอปฏิบัติตนเป็นผู้มีความเพียรและมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย
8	อหิงสา	ขอปฏิบัติตนเป็นผู้ไม่เบียดเบียน
9	ขันติ	ขอปฏิบัติตนเป็นคณคทน อดทน อดกลั้นและใจคอเข้มแข็ง
10	อวิโรธะ	ขอปฏิบัติตนเป็นผู้มีธรรมาศัยไม่ดูร้าย วู่วาม เจ้าอารมณ์ ชัดขวาง
ประโยชน์สุขของปวงชน

แนวความคิดในเรื่องพระมหากษัตริย์ที่ด้อยมตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมอย่างเคร่งครัด นี้คงอยู่สืบเนื่องมาในสถาบันการปกครองของลานนาไทย ดังจะเห็นว่าพระเถระชาวลานนาในยุคนั้นได้เน้นมากในพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่แต่งตั้งขึ้น นอกจากนี้ในตำนานต่าง ๆ และในศิลาจารึกก็มีการย้าถึง "ทศพิธราชธรรม" ว่าเป็นคุณลุ่มบัตี่ส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ที่ดีเป็นคุณธรรมประจำตัวของนักปกครองที่ดี

๒. หลักอภิธานิยธรรม 7 ประการ

พงศาวดารเมืองพะเยาได้กล่าวถึง "อภิธานิยธรรม 7 ประการ"¹ที่พระยาหลวงกราช ได้ตรัสสั่งสอนเจ้าพระยาเสนาอำมาตย์ อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง อภิธานิยธรรมนี้หมายถึง ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม อันเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งให้ผู้ปกครองมีการปกครองแบบลัทธิศีลธรรม 7 ประการ เริ่มตั้งแต่ให้ประชุมกันเนื่องนิดย คือประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ เมื่อประชุมกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม เมื่อมีกิจที่กระทำเป็นของส่วนรวมก็พร้อมเพรียงกันทำ เป็นการไย้ลัดปัญญาร่วมกันทำให้มีโอกาสรับฟังความคิดเห็นเหตุผลต่าง ๆ ซึ่งจะมีทางควบคุมเหนียวรั้งผู้ปกครองด้วยการตักเตือน และ

¹ พงศาวดารเมืองพะเยา เล่มที่ 43 หน้า 14 (ห้องสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร) และหลักอภิธานิยธรรม 7 ประการได้แก่

- 1 หมั่นประชุมกันเนื่องนิดย
- 2 พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่ควรกระทำ
- 3 ถือปฏิบัติมั่นในวัยศีลธรรมไม่ล้มล้างบัญญัติไว้แล้ว ไม่บัญญัติใหม่ในหลักที่ยังไม่ปฏิบัติ
- 4 เคารพนับถือ รับฟังคำของผู้ใหญ่ที่ควรเคารพนับถือ
- 5 ป้องกันให้ความอารักขาแก่สตรี กุลสตรีทั้งหลายให้มีความเป็นอยู่ดีมีที่ถูกข่มเหง
- 6 เคารพ บูชา สักการะเจดีย์สถาน ปูนียสถาน หรืออนุสาวรีย์
- 7 ให้ความอารักขาแก่ผู้บริสุทธิ์ ผู้เป็นหลักความประพฤติ และหลักใจของประชาชนได้แก่นักบวชทั้งหลาย ซึ่งกล่าวในนี้เรียกว่า พระอรหันต์

แนะนำต่าง ๆ ภาให้ลุ่มหลงเพลิตเพลินฉินใช้อำนาจฉิดวตฤประล่งค้ หลักอปรหาณียธรรม นี้มุ่งเน้นความล่ำมค้พร้อมเพรียงกันเมื่อมีความล่ำมค้พร้อมเพรียงกันก็มีความมั่นคง เข้มแข็งไม่มีความเสื่อม¹ พงคำวตารเมืองพะเยาได้กล่าวเปรียบเทียบอปรหาณียธรรม 7 ประการว่า

...เปรียบเหมือนเทียนเล่มหนึ่ง สามารถสักเผาผลาญให้แก่น้ำมันหาสมุทรที่สักให้ให้แห้งได้ สิ้นโต แม้บุคคลคนเดียวก็สิ้นนั้นไม่อาจปกครอง อาณาประชาราษฎร์แล" และ "เป็นเจ้าควรพิจารณาให้แจ้ง เป็นพระยาควรส่ตบตรบพิงให้มาก ให้พิงแต่หู ให้อุแก่ตา ควรพิจารณาให้ถ้วนถี่ก่อนแล พระราชาผู้ครองแผ่นดิน ถ้าหากยังมีเมตตารักใคร่ อาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายอยู่ แม้พวกโจรก็สักไม่ล่ำมารถเบียดเบียนอาณาประชาราษฎร์ได้เลย²

จะเห็นว่า หลักอปรหาณียธรรม เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งให้ผู้ปกครองยึดเป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ในการปกครอง มากกว่าจะเป็นคุณธรรมประจำตัวของนักปกครองที่ดี เช่น หลักทศพิธราชธรรมดังที่ได้กล่าวแล้ว

3. ประเพณีธรรม

หลักฐานในตำนาน และเอกสารโบราณของลานนาไทย ได้แสดงให้เห็นว่านอกจากหลักธรรมทางศาสนา ที่ผู้นำที่ดีจะต้องพึงยึดถือปฏิบัติแล้ว ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อถือในยุคนั้น ก็เป็นสิ่งที่ผู้ปกครองจะต้องยึดมั่น และปฏิบัติตามประเพณีโบราณอย่างเคร่งครัดด้วย ตามความเชื่อของชาวลานนาในยุคนั้น เมื่อผู้ปกครองที่ดีตั้งมั่นอยู่ในหลักศีลธรรมของศาสนา และปฏิบัติตามประเพณีโบราณอย่างเคร่งครัดแล้วจะส่งผลให้เกิดความเจริญในด้านต่าง ๆ ในทางตรงกันข้ามเมื่อบ้านเมืองไม่สงบ หรือประสพกับภัยพิบัติต่าง ๆ ก็จะเป็นเพราะผู้นำ หรือกษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดินไม่ปฏิบัติตามประเพณีธรรม

ความเชื่อในเรื่องประเพณีธรรมที่ผู้ปกครองต้องยึดมั่นและปฏิบัติดี จะเห็นได้ชัดในรัชสมัยของพระยอดเชียงราย

¹ พระราชวรมณี, พระพุทธศาสนามากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใน พระบรมราชูปถัมภ์, 2521) หน้า 22 - 31

² พงคำวตารเมืองพะเยา, หน้า 20

เกิดความไม่สงบในบ้านเมือง เช่นเกิดแผ่นดินไหว¹ ชาวเมืองเชียงใหม่พากันเข้าใจว่าที่เป็นเช่นนี้ เพราะพระยอดเชียงรายทำพิธีราชาภิเษกในวันจันทร์² ซึ่งถือว่าเป็นกาลกัณเฏ์นามนคร จึงได้เป็นวปรัตต่าง ๆ ไปได้เป็นไปตามฮัตติยประเพณีจารีต ทำให้ประชาชนประสับภัยพิบัติไม่มีความลู่ย จึงเป็นข้ออ้างให้ขุนนางกลุ่มหนึ่งถอดพระองค์ออกจากราชลัมปัติ ชาญชัย พระเมืองแก้วพระราชบุตรขึ้นเถลิงราชลัมปัติแทนในปี พ.ศ. 2039 ส่วนพระยอดเชียงรายถูกชาญชัยไปอยู่เมืองจวตเมืองน้อย³

ในรัชสมัยของพระเจ้าทรายศำ (พ.ศ. 2081 - 2086) ซึ่งขึ้นครองราชย์ด้วยการแย่งราชลัมปัติจากพระเกษเกล้าพระราชบิดา พระองค์ครองราชลัมปัติที่เมืองเชียงใหม่ได้เพียง 5 ปี ก็ถูกเสนาอำมาตย์ และราษฎรจำนวนมาก ร่วมกันเป็นขบถ และนำพระเจ้าทรายศำไปปลงพระชนม์เสีย ทั้งนี้เพราะพระองค์ปกครองประชาชนอย่างไร้คุณธรรม ดังปรากฏความในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า

. . . เจ้าพ่อชายเลวเมืองบ่ช้อบทศำธรรมเสนาอำมาตย์พร้อมกันฆ่าพ่อท้าวชายเสีย⁴ และในพงศำวดารโยนก ก็มีควำมว่า "เจ้าท้าวชายศำครองราชย์ลัมปัติเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ได้ห้าปี ประพฤติผิดราชประเพณีเป็นโจรปล้นราษฎร ถึงควำมพิงค้ำ เตือดร้อนด้วยราชภัยต่าง ๆ เสนอำมาตย์ และราษฎรเป็นอันมำก ก็คิดกันเป็นขบถกุมเอาเจ้าท้าวชายศำ ปลงพระชนม์เสีย⁵

¹ ร่อง ค่ำยามานนท์, วิลาสว่างค์ นพรัตน์, และพันเอกตำเนิน เลยะกุล, ประวัติคำลัศร์ลัมยกรุงศำริอยุธยาตอนที่ 2 แผ่นดินลัมเต็ลพระบรมราชาธิราชที่ 3 ถึงสิ้นแผ่นดินพระเจ้าปราล่ำทอง บทที่ 1 ไทยรบพม่า, แถลงงำนประวัติคำลัศร์เอกล่ำรโบราณคดี, 2 (มกราคม, 2511) หน้ำ 56

² พระยอดเชียงรายขึ้นครองราชลัมปัติในปี เมิงเส็ด ศักรำช 849 ตัวเต็อน 8 เพ็ญเหม็งวันจันทร์ไทยรวำยล่ำงำ (คณะกรรมการศัดพิงพิ์เอกล่ำรทำงประวัติคำลัศร์ล่ำมกนำยกรัฐมนตรี, ตำนำนพื้นเมืองเชียงใหม่ (พระนคร : โรงพิมพ์ล่ำมกทำเนียบนำยกรัฐมนตรี 2514) หน้ำ 68

³ พระยาประช่ำกักรศำกร, พงศำวดารโยนก, หน้ำ 356-357

⁴ ตำนำนพื้นเมืองเชียงใหม่ หน้ำ 72

⁵ พระยาประช่ำกักรศำกร, พงศำวดารโยนก หน้ำ 380

และในรัชสมัยของพระเจ้าเมกุ (พ.ศ. 2094 - 2107) ในกรณีที่พระองค์จะเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติในเมืองเชียงใหม่ พระองค์ต้องผ่านพิธีกรรมทางศาสนาหลายอย่างที่จะทำให้พระองค์กลายเป็นผู้มีบุญบารมี เป็นกษัตริย์ตามแบบของความเชื่อในศาสดา และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งจะเป็นเครื่องเสริมสร้างความมั่นคงของราชบัลลังก์ให้แก่พระองค์ เช่นการนุ่งขาวห่มขาว รักษาศีลอุโบสถ และบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองมีอาทิ เช่นพระยาช้างเผือก และพระยาราชาสีห์ เป็นต้น พระองค์จึงขึ้นประทับนั่งเหนือรัตนบัลลังก์แล้ว เมืองตามราชประเพณีที่สืบมาแต่เดิมได้¹

ในปลายรัชกาลของพระองค์ เมืองเชียงใหม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ประชาชนก็เชื่อกันว่าเป็นเพราะพระองค์กระทำสิ่งที่เป็น "อัปมงคล" ต่าง ๆ และขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ทำให้เกิดภัยพิบัติต่อบ้านเมืองต่าง ๆ นานา²

จะเห็นว่าหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีธรรมที่ยึดมั่นมาตั้งแต่โบราณ เป็นหลักสำคัญที่จะเป็นแนวทางให้ผู้นำ หรือกษัตริย์ยึดถือปฏิบัติ เพื่อความมั่นคงในทางการเมือง ด้วยเหตุนี้ กษัตริย์ล้านนาไทยจึงจำเป็นต้องอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เพื่อแสดงว่าพระองค์ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่ง "ธรรม" ซึ่งมักจะแสดงออกใน 3 ลักษณะคือ

การอุปถัมภ์ศาสนาธรรม เช่น การสังคายนาพระไตรปิฎกในปี พ.ศ. 2020 ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชที่วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) เชียงใหม่ โดยมีพระธรรมกนิหะเถระเจ้าอาวาสวัดป่าตาลน้อยเป็นประธานของที่ประชุมสงฆ์ การสังคายนาครั้งนี้เป็นการสังคายนาครั้งที่ 8 ของโลก และต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าเมืองแก้ว ได้โปรดให้นำพระไตรปิฎกฉบับนั้นมาลวด และฉลองสมโภชเป็นการใหญ่ในปี พ.ศ. 2061³

¹ ตำนานพื้นเมืองล้านนาเชียงใหม่ (เชียงใหม่: สตีพิมพ์โดยหน่วยงานศึกษาริยะ คัมภีร์โบราณในภาคเหนือ โครงการร่วมระหว่างพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาแห่งชาติโอซากา และสถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มีนาคม, พ.ศ. 2524) หน้า ๓๓๖

² มีข้อความปรากฏในตำนานพื้นเมืองล้านนาเชียงใหม่ เรื่องเดียวกัน

³ พระรัตนปัญญา, อินกาลมาลีปกรณ์ หน้า 143

การอุปถัมภ์ค้ำล้นบุคคล เช่นการอุปถัมภ์กรรมหลวง ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ในปี พ.ศ. 1985 เมื่อพระองค์เพิ่งขึ้นครองราชสมบัติได้เพียง 5 เดือนได้โปรดให้อุปถัมภ์ กุลบุตรประมาณ 500 รูปที่ท่าสรฐานหลวงในแม่น้ำพิงค์เชียงใหม่ และในสมัยของพระเจ้าเมืองแก้ว ก็โปรดให้อุปถัมภ์หลวงอยู่เสมอ และเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังได้ทำนุบำรุงพระภิกษุ และ ล่ามเถรด้วยศุภปัจจัยเป็นประจำ

การอุปถัมภ์ค้ำล้นวัดฤ ด้วยการสร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม และอุทิศที่ดิน แร่งงานคน สิ่งของต่าง ๆ ให้เป็นผลประโยชน์บำรุงวัด ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ของลานนาไทย ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา และจะจารึกพฤติกรรมบุญนี้ลงในศิลาจารึก ซึ่งจะเป็นการ ประกาศเกียรติคุณของการเป็น "ธรรมราชา" ของพระองค์

อาจกล่าวได้ว่าหลักการบางประการในพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อพระมหากษัตริย์ และความจำเป็นที่พระมหากษัตริย์จะต้องแสดงพระองค์เป็นผู้ที่ปฏิบัติตามหลักการดังกล่าว ทำให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ริเริ่ม และเป็นผู้นำในการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในลานนาไทย

จะเห็นว่าหน้าที่พระมหากษัตริย์แสดงพระองค์ในการเป็น "ธรรมราชา" ตามเจตนา- ธรรมของพุทธศาสนา ทำให้พระองค์ได้รับการยอมรับจากชนชั้นปกครองประจำชน และสถาปนาทาง พระพุทธศาสนา การให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะทางด้านการศึกษา การปฏิสังขรณ์ งานคน ที่ดิน และผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับวัดในพระพุทธศาสนา แล้วจารึกข้อความเกี่ยวกับงานบุญนี้ลงในศิลาจารึก จะเป็นการประกาศเกียรติคุณได้อย่างกว้างขวาง เป็นการสร้าง ภาพการเป็น "ธรรมราชา" ให้ประชาชนได้รู้ทั่วกัน นอกจากนี้วัด และพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็น ส่วนหนึ่งของสถาปนาพุทธศาสนา ก็มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับความอุปถัมภ์ในรูปแบบของการกลบนา เพื่อการดำรงอยู่ในสังคม

นอกจากนี้สภาพทางการเมืองของลานนาไทยในกลางพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธ ศตวรรษที่ 22 ทั้งการเมืองภายในราชอาณาจักรเอง และการเมืองในส่วนที่สัมพันธ์กับดินแดน ใกล้เคียงเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งเกื้อหนุนพระมหากษัตริย์ และชนชั้นปกครองของลานนาไทยให้ความ อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

ย การเมืองภายในราชอาณาจักร

ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 20 นั้นสถาปนพระมหากษัตริย์ของลานนาไทยมีฐานะคลอนแคลนไม่มั่นคงนัก กลุ่มขุนนางท้าวอำนาจและ民兵บาททางการเมืองมากขึ้น จะเห็นได้ชัดในกรณีขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าสามฝั่งแกน (1945-1984) ที่ขึ้นครองราชย์ด้วยความสนับสนุนจากกลุ่มขุนนางเมืองเชียงใหม่ ทั้งที่พระองค์มีพระชนมายุน้อยทั้งยังมีพระเชษฐาท้าวเปี้ยกุมมามเจ้าเมืองเชียงราย ซึ่งน่าจะได้อันครองราชย์ต่อจากเจ้าแล่นเมืองมาพระราชบิดา คือการชิงราชย์ล้มบัลลังก์ระหว่างเมืองเชียงราย และเมืองเชียงใหม่ ในครั้งนี้ยังทำให้อำนาจของขุนนางเพิ่มพูนขึ้น เพราะเมื่อทรงได้รับชัยชนะแล้ว พระเจ้าสามฝั่งแกนต้องทรงแต่งตั้งให้ขุนนางซึ่งสนับสนุนพระองค์ในการชิงราชย์ล้มบัลลังก์ดำรงตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ เช่น เจ้าสีหมื่น เจ้าหมื่นพะเยา ดังมีความปรากฏในศิลาจารึก กษัตริย์ราชวงศ์มังรายว่า "อันพระราชแม่ลูกไชรี จะใคร่แทนคุณขุนที่ ยากลำบาก อันกักตมแห่งอ่าวเลี้ยงตนตายกลาย จึงจะให้มาเลยล้าบัตพิพัสถาน อันตมในเมิง พยวชี่อ่าววัดนไชรีให้เรียกเจ้าสีหมื่นแลแต่นั้น" ¹

นอกจากนี้ในศิลาจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังราย ยังมีข้อความที่ดูเหมือนจะเป็นการประกาศความชอบธรรมในการขึ้นครองราชย์ล้มบัลลังก์ของพระเจ้าสามฝั่งแกน ² และยังคงกล่าวถึงการอุทิศที่ดิน ซึ่งถือว่าเป็นสมบัติของพระมหากษัตริย์เท่านั้นให้กับวัดสุวรรณมหาวิหารในเมืองพะเยา การอุทิศที่ดิน และแรงงานคนของพระเจ้าสามฝั่งแกนครั้งนี้ เป็นการแสดงการเป็นธรรมราชาโดยผ่านพฤติกรรมการกัลปนา และเป็นการย้ายลัทธิทางการเมืองของพระองค์ที่สืบทอดมาแต่พ่อและ แรงงานคนในเมืองพะเยาโดยการอุทิศไว้กับวัด ³

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/9 ศิลาจารึกกษัตริย์ราชวงศ์มังรายจารึกในปี ค.ศ.1954

² เป็นศิลาจารึกที่มีข้อความสำคัญเกี่ยวกับลำดับกษัตริย์ราชวงศ์มังรายในลานนาไทย ตั้งแต่พระเจ้ามังราย พระยาคราม พระยาแล่นภู พระยาคำฟู พระยาผายู พระยากสิณา (เกอณา) พระยาแล่นเมืองมา จนถึงพระยาลำปางแสนซึ่งมีความว่า "ในเมื่อเมี้ยนท้าวทั้ง เล็ดข้านี้แล้ว แคว้นแก่น รัตธาริราชผู้มีอำนาจหนักหนาอาศัยแก่ลือรยล่งคังค์เป็นเอิง เชนักบุญ จึงจะพลเกิด มาได้สิบสามปีทั้งมหาเทวีผู้แม่จึงจะได้ราชาภิเษกเอกรุพิทา เป็นพญาแทนพ่อต่อตามพงค์ ประสงค์ ด้วยชื่อว่า เจ้ามหาราชในปีเต๋าล้าง้า" (ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/9)

³ อรรถาธิบายในบทสรุป

ในปลายรัชสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกน กลุ่มขุนนางมือถือพลกล้าแข็งขึ้นจนสามารถ
 แย่งอำนาจกับกษัตริย์ในการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธคำล้นา ทั้งนี้เนื่องจากในรัชสมัยของพระเจ้า
 สามฝั่งแกนนี้ เกิดการเคลื่อนไหวในหมู่พระภิกษุสงฆ์ในลานนาไทย มีพระภิกษุสงฆ์เดินทางไป
 ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และบวชแปลงใหม่ที่สังกาคือเป็นจำนวนมาก เมื่อกลับมาก็ได้เผย
 แพร่พุทธคำล้นาสัทธสังกาวงศ์ใหม่ไปทั่วก่อให้เกิดความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์ของลานนาไทย¹
 เนื่องจากคณะสงฆ์ที่ศึกษาเล่าเรียนจากสังกาโดยตรง² ประพฤติปฏิบัติตนตามพระวินัยอย่าง
 เคร่งครัด และแตกต่างจากพระภิกษุสงฆ์สังกาวงศ์ที่สืบมาจากพระลุ่มน เกรยาวลือชัย³
 ดังมีความปรากฏในตำนานมูลคำล้นา⁴ "เขาถือสัทธว่ากินอันใด บ่ตี รับประทานเอาเงิน
 คำข้าวเปลือก ข้าวสาร บ่ตีสักอัน ถัดนั้นคลุมผ้าเอาตุ้มตีนผ้าขึ้นหุ้มตีนบาตร บ่ถือเอาไม้
 เท้าเขาว่าดี"⁵ พระภิกษุที่บวชเรียนจากสังกาโดยตรง ที่เรียกว่าพระภิกษุคณะสีหลนี้ ได้ตั้ง
 ชื่อรังเกียจ และตีเตียน

¹ ในชื่อกาลมาลีปกรณ์, มีความว่า คณะสงฆ์ในลานนาไทยแบ่งออกเป็น 3 คณะ
 คือ คณะสงฆ์พื้นเมือง พระภิกษุบุปผวาสีคณะ และพระภิกษุญิกายสีหล

² คณะสงฆ์ชาวลานนาที่ได้เดินทางไปศึกษาเล่าเรียนและบวชแปลงใหม่ที่สังกา
 ได้กลับมาเผยแผ่พระพุทธคำล้นาสังกาวงศ์ใหม่ในลานนาไทยในปี พ.ศ. 1974 (จ.ศ. 792)
 เรียกคณะสงฆ์เหล่านี้ว่า คณะสงฆ์สีหล

³ เป็นคณะสงฆ์สังกาวงศ์ที่รับสืบมาจากราษฎรประเทศ ที่พระมหาลุ่มนชะว
 เมืองลือชัยเข้ามาเผยแผ่ในลานนาไทยในรัชสมัยของพระเจ้าก่อนนาใน พ.ศ. 1912 เรียก
 คณะสงฆ์นี้ว่า คณะสงฆ์บุปผวาสี เพราะมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดบุปผาราม เมืองเชียงใหม่

⁴ ตำนานมูลคำล้นาแต่งโดยพระพุทธพุกาม กับพระพุทธรญาณเจ้า ซึ่ง
 ด.ร ประเล่ห์รัฐ ญ.นคร ได้เสนอข้อสันนิษฐานว่าพระพุทธพุกามได้แก่ พระทรรักขิต ซึ่งรับ
 เรียนจากพุกามอยู่วัดสวนดอก จ.ศ. 818-830 และพระพุทธรญาณเจ้าแห่งวัดหมื่นสาร จ.ศ.
 830-837 (เป็นหลานของพระพุทธรญาณวัดสวนดอก จ.ศ. 780-790)

⁵ พระพุทธพุกาม และพระพุทธรญาณเจ้า, ตำนานมูลคำล้นา, หน้า 214

คณะสงฆ์ที่รับสืบทอดมาจากพระลุมพินีเถระ ที่เรียกว่าพระภิกษุคณะบุปผวาสิ ดังมีความปรากฏใน เอกสารว่า "เขาว่าลุ่มป่าไผ่ยาวเจ้าตนเก้านี้เลย เขานั้นถือเอาเบี้ย เอาเงินเอาคำข้อมือ ข้อมือของมิไร่มีนาว่าละนี้แล" ¹

ความแพร่หลายของครุฑราที่มิต่อคณะสงฆ์สืบทอด ทำให้ขุนนางกลุ่มหนึ่งใช้โอกาสนี้ ทูลเล่นขอพระเจ้าสามฝั่งแกนให้ทรงยึดที่ดิน และผลประโยชน์ของสงฆ์คณะเดิม แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ

การที่พระเจ้าสามฝั่งแกนปฏิเสธที่จะยึดที่ดิน และผลประโยชน์ของวัดในคณะสงฆ์บุปผวาสิ คงเป็นเพราะพระองค์ไม่ต้องการที่จะเข้าไปกระทบกระทั่งกับสถาบันทางพระพุทธศาสนาที่มีผู้เลื่อมใสกันอยู่ตั้งแต่ดั้งเดิม ประการหนึ่งยี่กว่านั้นการโอนนา มาใช้ทำนุบำรุงไพร่พล ยังอาจเพิ่มผลประโยชน์ทางอ้อมกำลังให้แก่ขุนนางบางกลุ่มอีกด้วย แต่ความแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์ยังคงเพิ่มมากขึ้นจน เกิดกรณีพิพาทกันขึ้นถึงขนาดวิวาทและทุบตีกัน ทางฝ่ายบ้านเมืองก็ไม่สามารถจัดการควบคุมได้ แม้จะสั่งให้มีการคาดขนาบในแม่น้ำ อารารนาพระภิกษุสงฆ์ทั้ง 2 คณะให้ลงไปโจทนากันแล้วก็ตาม ก็ไม่ล้ามาชดจะล่ฆานล้ามคคิในคณะสงฆ์ทั้ง 2 คณะได้ พระภิกษุคณะสืบทอดได้รับความครุฑราจากประชาชนเพิ่มมากขึ้น ส่วนพระภิกษุคณะบุปผวาสิขาดผู้อุปถัมภ์บำรุง ต้องสึกหรือบวชแปลงใหม่เป็นนิกายสืบทอด

ความแตกแยกในคณะสงฆ์ 2 คณะนี้มีผลทำให้สถาบันทางพระพุทธศาสนาตกเป็นเครื่องมือทางการเมือง เนื่องจากมีกลุ่มขุนนางกลุ่มหนึ่งให้ความสนับสนุนคณะสงฆ์นิกายสืบทอด ดังปรากฏหลักฐานพุทธศตวรรษที่ 21 ว่ามีเจ้าเมืองสาป่างและท้าวโง่พระเชษฐาของท้าวลก ²

¹ เรื่องเดียวกับหน้า 216

² รัตนปัญญา, ฮินกาลมาลีปกรณ์, หน้า 118 ว่า "มหาอำมาตย์ชื่อสุระเป็นใหญ่อยู่ในเขลางปุระถึงกับยอมล่ละยค และชีวิตของตนอุปถัมภ์บำรุงพระเถระ" และ "พระมหาเถระเหล่านั้นได้รับความอุปถัมภ์บำรุงจากเจ้าราชบุตรที่เรียกกันว่าท้าวโง่ผู้เป็นพระเชษฐาของพระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิ" ส่วนในตำนานมูลคำล่ล่าน่าบ่งนามเจ้าเมืองสาป่างว่า "หมื่นล่ล่าน" ส่วนตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่บ่งนามเจ้าเมืองสาป่างว่า หมื่นโลกนคร และมีศักดิ์เป็นอาวีของพระเจ้าติโลกราช

พระราชบุตรของพระเจ้าสามฝั่งแกน อาจกล่าวได้ว่าจะต่อความศรัทธาในสัทธสังกาวงค์ใหม่โดยแท้จริงหรือไม่ก็ตาม การให้ความอุปถัมภ์คณะสงฆ์นิกายสีหลของกลุ่มเจ้าเมืองลำปาง และท้าวโง่ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งทางการเมืองภายใน และการแข่งขันอำนาจระหว่างขุนยี่อำนาจทางการเมือง คือสถาปนิกษัตริย์ และขุนนาง โดยให้คำสัญญาเป็นเครื่องมือ เพราะเมื่อเกิดกรณีคณะสงฆ์สีหล ถูกพระเจ้าสามฝั่งแกนขับไล่ออกจากเมืองเชียงใหม่ นั้น พระมหาธรรมคัมภีร์ผู้นำในคณะสงฆ์สีหล ก็ได้หนีไปลี้ภัย และแต่งงานกับลูกหมั้นลำล้าน เจ้าเมืองลำปาง¹ ส่วนพระมหาเมขังกรได้หนีไปอยู่พึ่งข่าวสังกากลางหัวเวียง และเมื่อท้าวลก ราชบุตรองค์ที่ 5 ของพระเจ้าสามฝั่งแกนได้รับความสนับสนุนจากขุนนาง "นายสามเด็กย่อย" ซึ่งเป็นขุนนางที่ให้ความอุปถัมภ์คณะสงฆ์สีหลมาคนหนึ่ง ซึ่งราชย์ล้มปัติจากพระเจ้าสามฝั่งแกนได้สำเร็จในปี พ.ศ. 1985 และขึ้นครองราชย์ล้มปัติทรงพระนามว่าพระมหาศรีสุธรรมดิโลกราช พระองค์ต้องทรงแต่งตั้งขุนนางที่สนับสนุนพระองค์ในการขึ้นครองราชย์ ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ทางการเมือง ได้ทรงโปรดแต่งตั้ง นายสามเด็กย่อย เป็นเจ้าแสนยาน ครอบพันนาคาม ซึ่งต่อมาได้เป็นกบฏต่อพระองค์ พระองค์จึงต้องขอให้หมื่นโลกนครเจ้าเมืองลำปางมาปราบเจ้าแสนยานได้สำเร็จ แต่มิได้ทรงโปรดให้ฆ่าเจ้าแสนยาน ดังปรากฏความในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ว่า "อ่าวเท่าจะอามันออกด้วยดี อย่างฆ่าพัน มันยังได้คำอยู่เป็นพระยานา"² นอกจากนี้ยังโปรดให้เจ้าแสนยาน เป็นหมื่นทวน ครอบพันนาทวน และต่อมาในปี พ.ศ. 1988 โปรดให้ไปครองเมืองเชียงใหม่

¹ พระพุทธพุกามเจ้า และ พระพุทธญาณเจ้า ตำนานมูลคำสัญญา หน้า 216 มีความว่า "พระยากี้ให้ขัณฑ์ตั้งนั้น ธรรมคัมภีร์ตนแก่นั้นหมื่นพัน แล้วก็สึกเสียไปสู่ลูกหมั้นลำล้าน" ส่วนในตำนานมูลคำสัญญาฉบับวัดป่าแดงว่า พระมหาธรรมคัมภีร์ไปมรณภาพที่ลำปาง จ.ศ. 1814 ส่วนพระภิกษุที่แต่งงานกับหมั้นลำล้าน คือ พระฉิตตหนู พระภิกษุคณะสีหลรูปหนึ่ง

² ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ หน้า 49

ส่วนหมื่นโลกนคร เจ้าเมืองลำปางนั้นพระองค์ทรงขอให้มาช่วยราชการในเมือง
เชียงใหม่ หมื่นโลกนครได้ขอพระราชทานข้อยกเปลี่ยน¹ ซึ่งพระเจ้าติโลกราชได้พระ
ราชทานให้ และโปรดให้หมื่นโลกนคร เจ้าเมืองลำปางเป็นหมื่นสามล้านรับราชการใน
เมืองเชียงใหม่ และทรงโปรดให้หมื่นแก้ว บุตรของหมื่นโลกนคร เป็นหมื่นหาญแต่ท้องครอง
เมืองลำปาง แทนบิดา

การที่พระเจ้าติโลกราชโปรดให้เจ้าแสนขานไปครองเมืองเชียงแสน ซึ่งอยู่ห่าง
ไกล² และโปรดให้หมื่นโลกนครเจ้าเมืองลำปางมารับราชการในเมืองเชียงใหม่ และยัง
ปรากฏหลักฐานว่าพระองค์ทรงประหารชีวิตขุนนางอีกหลายคน³ เข้าใจว่าเป็นนโยบาย
การลดอำนาจของขุนนาง และเพื่อสร้างฐานอำนาจทางการเมืองพระองค์ยังทรงใช้คำสั่ง
ช่วยสนับสนุนการเมือง ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกว่าพระองค์ทรงสร้างความสัมพันธ์กับ
เจ้าเมืองในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยผ่านพฤติกรรมการกลับไปให้กับสถาบันทางพระพุทธศาสนา

¹ มีความปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ หน้า 50 ว่า "ข้าขอพร 4 อันดี
เจ้าเหนือหัวคือแก่ข้า ข้าจึงมาอยู่บ่าเริน (บ่าเริน บ่าเรอ) เจ้าเหนือหัวแล เจ้าพระยา
ติโลกรังษีทรงเียงโตอวาก็เอาเทอะว่าอันหมื่นโลกกว่าพรสี่ประการนั้นอันนี้ อันหนึ่งว่าคนหอก
คนเครื่องคนแคว้นหากหนีพึ่งภายนอก ภายใน สักขุอพันผู้นั้นเสียหื้อเป็นถาอันหนึ่ง สิ่งเมือง
พร้อมกันตัดความแล้ว ป็อยมาไหว้เจ้าเหนือหัวว่า บ่แล้ว ข้าสักขุอพันผู้นั้นเสียหื้อเป็นถาอัน
หนึ่ง ผู้น้อยเกิดมีถ้อยสาเียงโต บ่บอกกล่าวแก่ตุข้าว ป็อยไปไหว้เจ้าเหนือหัวกำเดียว
สักขุอพันผู้นั้นเสียอันหนึ่ง คนล้วยคนล้วยเข้าขอหื้อไว้กับเจ้าแคว้น สิ่งสินอากรอันเป็นล้วยเข้า
เท่ารู้เอากับเจ้าแคว้น ข้าขอพรสี่อันนี้แล้วอัน"

² ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 49 มีความว่า "ภายหลังเจ้าเหนือหัวจึงว่า
เป้งว่าควรเลี้ยงห้อมันไปกินเมืองแคว้นไกลเทอะ"

³ สินชัย กระบวนแล่ง, ประวัติศาสตร์สุโขทัย (ศูนย์สุโขทัยศึกษามหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรทรรวิโรฒ พิษณุโลก สดพิมพ์, 2520) หน้า และในรองศยามานนท์ และวิลาศวงศ์
นพรัตน์, ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา.....หน้า 85

ซึ่งนอกจากจะเป็นการเน้นความเป็น "ธรรมราชา" ตามหลักพระพุทธคำแล้ว ยังเป็นการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้มั่นคงยิ่งขึ้นด้วย ดังเช่นเมืองเชียงราย ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญมีกำลังและอำนาจมากเมืองหนึ่ง¹ และมีฐานะเป็นเมืองอุปราชในสมัยของพระเจ้าติโลกราช พระองค์ได้ทรงโปรดให้ท้าวบุญเรืองราชโอรสครองเมืองเชียงราย แต่ต่อมาท้าวบุญเรืองถูกแม่ท้าวหอมกษัตริย์พระสนมของพระเจ้าติโลกราชกล่าวโทษ พระเจ้าติโลกราชจึงโปรดให้สำเร็จโทษเสีย จากนั้นมาเมืองเชียงรายมิได้มีฐานะเป็นเมืองอุปราชอีก แต่ยังคงเป็นเมืองสำคัญในฐานะที่เป็นเมืองใหญ่ที่มีกำลังและอำนาจเมืองหนึ่งหลังจากท้าวบุญเรืองเจ้าเมืองเชียงรายสิ้นพระชนม์แล้ว ในปี พ.ศ. 2022 พระเจ้าติโลกราชทรงโปรดให้ท้าวข้าก่านเจ้าเมืองน่านไปครองเมืองเชียงราย เพื่อตอบแทนความดีความชอบที่ปราบปรามพวกญวนที่ยกทัพมาตีน่านได้²

¹ ดังจะเห็นว่าเมืองเชียงรายในสมัยพระเจ้าแล่นเมืองมานั้น พระเจ้าพรหมเจ้าเมืองเชียงรายซึ่งเป็นพระเจ้าอาวีของพระเจ้าแล่นเมืองมาสามารถยกกองทัพจากเมืองเชียงรายมาตีเมืองเชียงใหม่ เพื่อชิงราชสมบัติแต่ตีไม่ได้หนีไปพึ่งสุโขทัย พระเจ้าแล่นเมืองมาตระหนักถึงความสำคัญของเมืองเชียงราย จึงส่งท้าวยี่กุมกามราชโอรสไปครองเมืองเชียงรายซึ่งมีฐานะเป็นเมืองอุปราช ต่อมาในสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกน ท้าวยี่กุมกามเจ้าเมืองเชียงราย พระเชษฐาของพระเจ้าสามฝั่งแกนก็ได้ยกทัพจากเมืองเชียงราย มาตีเมืองเชียงใหม่เพื่อแย่งราชสมบัติอีก เมื่อปราบได้พระเจ้าสามฝั่งแกนจึงโปรดให้ท้าวเสียดไปครองเมืองเชียงราย นอกจากความสำคัญทางด้านการเมืองแล้วยังปรากฏหลักฐานในตำนานเมืองเชียงรายว่า เชียงรายเป็นเมืองใหญ่มาก มีพื้นที่ในสังกัดถึง 32 พันนา และเป็นเมืองที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเมืองหนึ่ง จะเห็นได้จากจำนวนมูลค่าของภาษีอากรในเมืองเชียงราย ในปี ค.ศ. 846 สมัยของพระเจ้าติโลกราช ที่ได้ถูกศิวักบวดีมีจำนวนมากมาย (ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/21)

² ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่หน้า 65 และในตำนานพระธาตุแช่แห้งเมืองน่าน (เลขที่ 022.3/22แผ่นที่ 3) ว่าท้าวข้าก่านตายปี ค.ศ. 844 (พ.ศ. 2025) ความสำคัญของเมืองเชียงรายในสมัยพระเจ้าติโลกราชนี้จะได้เห็นได้จากศักดิ์ฐานะของเจ้าเมืองเชียงรายจะเป็น "ท้าว" ซึ่งแตกต่างจากเมืองอื่น ๆ ที่จะมีเจ้าเมืองเป็นขุนนางระดับเจ้าหมื่น หรือเจ้าแสน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2027 ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกดอยถ้ำพระว่า พระเจ้าติโลกราช ร่วมกับ
 ที่ยู่หมื่นเจ้าเมืองเชียงรายสร้างพระพุทธรูปไว้ในถ้ำ "ดอยถ้ำพระ" ในเมืองเชียงราย และ
 ร่วมกันอุทิศแรงงานคน ภาชีอกถ และรับรองผลประโยชน์ของวัดที่มีมาแต่เดิม ¹

การที่พระเจ้าติโลกราชทรงมีภารกิจทางด้านการศึกษาให้ความอุปถัมภ์พระพุทธรูปคำล่
 ร่วมกับเจ้าเมืองเชียงราย ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ที่สำคัญเมืองหนึ่งอาจเป็นนโยบายทางการเมือง
 ที่จะสร้างความสัมพันธ์กับเจ้าเมืองในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง
 ในท้องถิ่นต่าง ๆ และเป็นการย้ายอำนาจทางการเมืองของพระองค์ที่มีเหนือเมืองเชียงราย
 อีกด้วย

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงทำนุบำรุงพระพุทธรูปคำล่ในลานนาไทยในทุก ๆ ด้านนอก
 จากจะโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกในปี พ.ศ. 2020 แล้ว พระองค์ยังทรงให้ความอุป-
 ถัมภ์พระพุทธรูปคำล่สังกาวงค์ใหม่อย่างมาก ² และที่สำคัญพระองค์ได้ทรงโปรดให้บูรณะ
 ซ่อมแซม และก่อสร้างวัดขึ้นใหม่สำหรับคณะสงฆ์ล่หลายวัด นอกจากวัดราชฆนเตียร ที่
 ทรงโปรดให้ริ่อราชฆนเตียรหลังเก่าไปสร้างวัดเพื่อให้พระมหาเมธังกร จัพรรษาแล้ว ยัง
 ทรงโปรดให้สร้างวัดป่าตาลมหาวิหารวัดรัตนวาราม (วัดป่าแดงหลวง) และวัดมหาโพธาราม
 (วัดเจดีย์เจ็ดยอด) เพื่อให้เป็นที่จำพรรษาของพระมหาเถรอุตตมปัญญา พระเถระชาวสังกา
 ที่เดินทางมาเผยแผ่พุทธศาสนาในลานนาไทย ³ การก่อสร้างวัดขึ้นใหม่นี้พระองค์ได้พระ
 ราชทานที่ดิน ผู้คน และภาชีอกรต่าง ๆ เพื่อไว้ทำนุบำรุงวัดนั้น ๆ ด้วย นอกจากนี้ยังทรง
 สันับสนุนให้เผยแผ่พุทธศาสนาในลานนาไทยไปทั่วราชอาณาจักร เช่นในปี พ.ศ. 1988 ทรงโปรด
 ให้พระมหาญาณมงคลเถรไปเผยแผ่พุทธศาสนาที่เชียงแสนในปี พ.ศ. 1992 ทรงโปรดให้พระ
 โสภณเถรไปเผยแผ่พุทธศาสนาที่เชียงตุงเป็นต้น ซึ่งมีผลทำให้เกิดวัดใหม่ในนิกายล่ขึ้น
 ในเมืองต่าง ๆ เช่นวัดป่าตาลวิหาร และวัดป่าแดง ที่เมืองเชียงแสนเป็นต้น

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/21 จารึกดอยถ้ำพระ

² ศึกขารายละเอียดในบทความเรื่องความเจริญและความศรัทธาในพระพุทธรูปคำล่

³ พระรัตนปัญญา, อินกาลมาลีปกรณ์ หน้า 123

อาจกล่าวสรุปได้ว่า ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช พระองค์ทรงประสบความสำเร็จในการปกครอง ซึ่งดูเหมือนว่าส่วนหนึ่งจะเป็นผลจากกรที่พระองค์ทรงให้ความอุปถัมภ์พุทธคำสั่งนาภายสิทธิ์อย่างมากตั้งแต่ในปีแรกที่ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติ จะเห็นว่าในรัชสมัยนี้เป็นสมัยที่พระพุทธคำสั่งนาในลานนาไทย เจริญรุ่งเรืองสูงสุด จนถือว่าเป็น "ยุคทองแห่งลานนาไทย" และการที่พระเจ้าติโลกราชทรงครองราชย์เป็นระยะเวลายาวนานถึง 46 ปี (พ.ศ. 1985-2031) ย่อมแสดงถึงเสถียรภาพทางการเมืองในระดับหนึ่ง

ในรัชสมัยของพระยอดเชียงราย (พ.ศ. 2031 - 2039) แม้ว่าพระองค์จะทรงสืบทอดนโยบายการอุปถัมภ์พระพุทธคำสั่งนา พระเจ้าติโลกราชพระราชอัยกา ดังเช่นทรงโปรดให้สร้างสุปฏิใหญ่เพื่อบรรจุพระอัฐิของพระเจ้าติโลกราช ในวัดมหาโพธาราม ในปี พ.ศ. 2031 ทรงโปรดให้สร้างวัดตะโปทารามในเมืองเชียงใหม่ และพระราชทานความอุปถัมภ์ด้วยการอุทิศที่ดิน แร่งงานวัด และผลประโยชน์จำนวนมากไว้ทำนุบำรุงวัด นอกจากนี้ยังโปรดให้ชำระอัฐิที่พระมหาญาณมงคลเถระ สัมมุติไว้ที่เกาะดอนแท่นในเมืองเชียงใหม่¹ และให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระมหาธาตุศรีบุญชัยเป็นต้น แต่ทางด้านการเมืองพระราชอำนาจมิได้มั่นคง พระองค์ต้องแต่งตั้งตำแหน่งขุนนางที่สนับสนุนพระองค์ เช่นตั้งแสนสุเป็นเจ้าแสน ตั้งกางเชียงเป็นหมื่นสามล้านแสน และให้หมื่นจำ เป็นหมื่นอาลเจ้าเมืองนครลำปางเป็นต้น²

¹ การที่พระยอดเชียงราย โปรดให้ชำระอัฐิที่พระมหาญาณมงคลเถระ พระภิกษุชาวสิงหลเป็นผู้ถูกไว้ ที่เมืองเชียงใหม่ นั้นอาจแสดงถึง ความขัดแย้งในหมู่พระภิกษุสงฆ์ในลานนาไทยที่ยังคงมีอยู่

² พระยาประจำกักรจักร, พงศาวดารโยนก หน้า 353 และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ หน้า 69 เข้าใจว่าคงเป็นเพราะพระองค์ขึ้นครองราชย์ที่เมืองเชียงใหม่ โดยได้รับความสนับสนุนจากขุนนางเมืองเชียงใหม่ทั้งที่พระองค์เป็นหลานของพระเจ้าติโลกราช และพระเจ้าติโลกราชก็มีพระโอรสอีกหลายองค์ เมื่อพระยอดเชียงรายขึ้นครองราชย์แล้วได้โปรดให้ หมื่นจ้าว พระราชบุตรของพระเจ้าติโลกราช ไปครองเมืองเชียงใหม่

พวกขุนนางในเมืองเชียงใหม่คงมีอำนาจเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นในยุวปลายรัชกาล พระองค์
จึงถูกขุนนางในเมืองเชียงใหม่ยึดอำนาจ และถอดถอนพระองค์ออกจากราชบัลลังก์ โดย
ใช้ข้ออ้างที่ว่าพระองค์ไม่ปฏิบัติตามขัตติยจารีตประเพณี ทำให้ราษฎรเดือดร้อน¹

พระยอดเชียงราย คงตระหนักถึงอำนาจของกลุ่มขุนนางที่ถอดถอนพระองค์ออก
จากราชบัลลังก์ จึงไม่ทรงขัดขืนที่จะมอบราชบัลลังก์ให้พระเมืองแก้วผู้เป็นโอรส พระองค์จึง
ไม่ถูกสำเร็จโทษ และถูกส่งไปอยู่เมืองจลาต เมืองน้อย นอกจากนี้พระมหาเทวี พระนาม
ว่านางปรังน้อย พระราชมารดาของพระเมืองแก้ว น่าจะเป็นผู้มีอำนาจมาก และน่าจะ
เป็นผู้อยู่เบื้องหลังการถอดถอนพระยอดเชียงราย และแต่งตั้งพระเมืองแก้วพระราชโอรส
เป็นกษัตริย์แทน ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ไม่ใช่พระอัครมเหสี ของพระยอดเชียงราย²
ทั้งพระยอดเชียงรายก็ทรงโปรดปรานราชบุตรบุญธรรมที่ชื่อว่า เพลาล่อง เจ้าเมืองพร้าว³
อีกทั้งพระเมืองแก้วก็ยังทรงพระเยาว์อยู่มาก พระนางคงเกรงว่าพระเมืองแก้วจะไม่ได้รับ
ราชบัลลังก์ จึงทรงหนุนหลังขุนนางปลดพระยอดเชียงราย โดยใช้อ้างอ้างทางประเพณีธรรม เป็น

¹ ในพงศาวดารโยนกมีข้อความว่า "พระยอดเชียงรายมหาราชเจ้านครพิงค์
เชียงใหม่ ครองราชบัลลังก์ได้ 8 ปีไม่มีความเจริญแก่บ้านเมือง เพราะเหตุด้วยวันเถลิง
ราชบัลลังก์ราชาภิเษกเป็นวันจันทร์ อันเป็นกาลกึ่งแก่พระนคร จึงได้เป็นวิปรตต่าง ๆ มิได้
เป็นไปตามขัตติยประเพณีจารีต ท้าวคลองพระยาหมู่เข้ามาด้วยราชวงศ์ลุ่มสหพราหม
ณาจารย์ อาณาประชาราษฎร์เดือดร้อน มิเต็มใจให้เป็นเจ้าสืบไปจึงพร้อมกันปลงพระยอด
เชียงรายเสียจากราชบัลลังก์ แล้วส่งไปไว้ยังเมืองจลาต เมืองน้อย แล้วจึงยกเจ้ารัตนราช
บุตรพระชนม์มิได้ 14 ขวบ ขึ้นเถลิงราชบัลลังก์ " (พระยาประจักษ์ศิลปากร, พงศาวดารโยนก
หน้า 356 - 357)

² พระอัครมเหสีของพระยอดเชียงราย ปรากฏนามในศิลาจารึกเลขทะเบียน
ช.ม/13 ว่า "อรรคมเหสีเจ้าตนชื่อ อะตะปาเทวี" ส่วนพระมารดาของพระเมืองแก้ว
ภายหลังปรากฏพระนามว่า "สิริยลวดีเทวี"

³ พระยาประจักษ์ศิลปากร , พงศาวดารโยนก หน้า 356

เครื่องมือ¹ จะเห็นว่าเมื่อพระเมืองแก้วขึ้นครองราชย์สมบัติในปี พ.ศ. 2038 นั้นพระมหาเทวีเจ้าพระราชมารดาของพระเมืองแก้วเป็นผู้มีบทบาทในการปกครองบ้านเมืองควบคู่กับพระเมืองแก้ว ดังมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกพอกคำพระเจ้าตนหลวง ซึ่งจารึกในปี พ.ศ. 2039 หลังจากทีพระเมืองแก้วเสวยราชย์เพียง 1 ปีว่า "ศักราชได้ 857 และศักราชได้ 858 ปีดับเม้า พระเป็นเจ้าได้เสวยราชการ ณ บ้านเมืองทั้ง 2 แม่ลูกในเดือน 11 เพ็งวันไทยระวายสัน เมิงวันพร หือลือสมบัติที่ในข่มพทริบทั้งมวลนี้"²

นอกจากนี้พระนางยังเป็นผู้ที่มีบทบาทมากในการให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาทั่วราชอาณาจักร ดังปรากฏพระนามว่า "ราชมาตามหาเทวี"³ และ "พระเป็นเจ้าแม่ลูกทั้ง 2" ในศิลาจารึกที่จารึกข้อความเกี่ยวกับเหตุการณ์การก่อกบฏในลานนาไทย

ในตอนต้นรัชกาลพระเมืองแก้วทรงมีความจำเป็นที่จะต้องแสดงความขอบพระทัยในการที่จะขึ้นครองราชย์สมบัติ ดังนั้นพระองค์จึงให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาพร้อมกับพระยอดเชียงรายพระราชมารดา อันเป็นการใช้เหตุการณ์การก่อกบฏเพื่อประโยชน์ทางการเมือง ดังจะเห็นได้ในศิลาจารึกวัดศรีโคมคำ ซึ่งจารึกขึ้นในปี พ.ศ. 2038 ซึ่งเป็นปีที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ มีข้อความกล่าวถึงการอุทิศแรงงานคน และผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับวัดอารามป่าญะในเมืองพะเยามีความปรากฏในจารึกว่า "พระเป็นเจ้าเมืองพิงทั้งล่องพ่อลูก หือเสวยทศราชธรรม ทุกประการ"⁴ อันเป็นการย้ำอำนาจของพระเมืองแก้วในการอุทิศแรงงานคน และผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับพระศาสนา ร่วมกับพระยอดเชียงราย พระราชมารดาของพระองค์ อนึ่งประเด็นที่ควรพิจารณาในที่นี่ก็คือ เหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นเป็นการบ่งชี้บทบาทการเมืองของจักรวรรดิศรีโคมคำเป็นจารึกอันสืบเนื่องจากเหตุการณ์ทางพุทธศาสนา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องประกาศความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรมของพระเมืองแก้วเนื่องจากตามความเป็นจริงแล้วพระองค์เป็นผู้แย่งราชย์สมบัติจากพระราชมารดา

¹ มีรายละเอียดในหัวข้อประวัติศาสตร์ หน้า 81 - 82

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ร/2

³ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/18

⁴ ศิลาจารึกเลขทะเบียน พ.ย/7

พระราชบิดาของพระองค์ ซึ่งในปีต่อมาหลังจากพระองค์ได้ราชาภิเษก ในปี พ.ศ. 2039 ทรงพระนามว่า "สมเด็จพระศรีธรรมมหาบรมจักรพรรดิ ธรรมนิกราชยาบวรนเรนทรมัญญ สักกลโลภวิชัยตรีภูวนาวตังคารวงค์ วิสุทธีรามตมณี ภูตามริบดี"¹ ฐานะทางการเมืองของพระองค์คงเป็นที่ยอมรับและมีความมั่นคง สิ่งไม่ปรากฏพระนามร่วมกับพระบิดาอีก มีแต่พระนามควบคู่กับพระราชมารดาแทน หนึ่งจะเห็นว่าพระองค์ทรงอ้างความเป็นทศพิธราชธรรมในการครองราชย์ล้นปัดด้วย

ตลอดรัชสมัยของพระเจ้าเมืองแก้ว (พ.ศ. 2038 - 2068) ทรงพยายามที่จะทอนอำนาจขุนนางและรวบอำนาจทางการเมืองปกครอง เพื่อให้พระองค์มีเสถียรภาพมั่นคงในทางการเมือง วิธีการหนึ่งที่พระองค์ทรงใช้อย่างเด่นชัด คือทรงใช้พระราชภารกิจทางค้าส่งอุปถัมภ์ ในการรวบรวมอำนาจทางการเมืองจากหัวเมืองต่าง ๆ จะเห็นว่าตลอดรัชกาลของพระองค์ได้เสด็จไปเมืองต่าง ๆ ของลานนาไทย เช่น เชียงราย ลำพูน เชียงแสน พะเยา และลำปาง เพื่อจะทำการบำรุงพระพุทธศาสนาในหัวเมืองต่าง ๆ การเสด็จไปประกอบพระราชพิธีบิณฑบาตพระพุทธศาสนาของพระองค์นั้น ในแง่ทางการเมืองก็คือ วิธีการหนึ่งในการควบคุมเมืองเหล่านั้นไว้ในพระราชอำนาจนั่นเอง

ในทุก ๆ เมืองจะปรากฏหลักฐานทางศิลาจารึก ที่โปรดให้จารึกมอบไว้กับวัดนั้น ๆ ว่าทรงพระราชทานแรงงานคน ที่ดิน ผลประโยชน์ต่าง ๆ ไว้กับวัด การกระทำเช่นนี้เป็นเสมือนการควบคุมแรงงานคน และผลประโยชน์ในเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ภายในราชอาณาจักร ทั้งนี้เนื่องจากแรงงานคน และผลประโยชน์จากที่นาต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่เจ้าเมืองจะต้องอุทิศไว้กับวัดนั้นก็เป็นอย่างมาก เช่นพระราชทาน "ไวน้ำ 300,000 กับไวดนทั้งหมด ฝูงนี้กับวัดบ้านดำนในพินนาเชียงดี"² "ไวน้ำกับแล่นเปี้ยยังเมืองมวน" กับวัดปราสาทเมืองเชียงแสน³ "ไวน้ำ 500,000 เปี้ย"

1 ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.ป/พิเศษ 1

2 ศิลาจารึกเลขทะเบียน ลป/พิเศษ 1 จารึกอักษรไทยฝักขาม และภาษาไทย

3 ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ร/3 จารึกวัดปราสาท

"แก้วัดศรีบุญเรืองเมืองเชียงใหม่¹ และ "แตงนาจำนวนสี่แสนเปี้ยวไว้กับวัดป่าใหม่เมืองพะเยา"² เป็นต้น

การกระทำของพระองค์นอกจากเป็นความพยายามที่จะควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ได้อย่างใกล้ชิดแล้วยังเป็นความพยายามในการสร้างภาพพจน์ของสัมพันธภาพอันดีกับบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ โดยร่วมกันอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในแง่นี้ทำให้พระองค์ได้ฐานอำนาจทางการเมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งนอกจากได้รับการยกย่องว่าเป็นพระราชที่ทรงธรรมแล้ว ยังสามารถลดอำนาจของเจ้าเมืองในท้องถิ่นอีกด้วย

เจ้าเมืองผู้ซึ่งเป็นผู้นำการปกครองฝ่ายท้องถิ่น ก็ได้ใช้พฤติกรรมการอุทิศแรงงานคนและผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้กับสถาบันทางพระพุทธศาสนา เป็นลักษณะความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ด้วยการอุทิศส่วนบุญมาถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้เกิดการร่วมมือกันในการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในสมัยของพระเมืองแก้วก็คือ สถาบันพระมหากษัตริย์กับสถาบันพระพุทธศาสนามีการพึ่งพากันมาก ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกว่าพระภิกษุสงฆ์ได้รับรองขอความอุปถัมภ์จากสถาบันกษัตริย์ที่เมืองเชียงใหม่ เช่น มหาสำมิญาณวิลาสเจ้าตน เจ้าวัดศรีบุญเรือง ทูลขอความอุปถัมภ์ให้กับวัดศรีบุญเรือง ทูลขอความอุปถัมภ์ให้กับวัดศรีบุญเรือง เชียงใหม่³ และสมเด็จพระมหาสังฆราชเจ้าเจ้าอาวาสวัดป่าแดงได้ให้ พระมหาเถระชัยบาลรัตนปัญญา ทูลขอความอุปถัมภ์แก้วัดวิสุทธารามเมืองพะเยา⁴ เป็นต้น

ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาและให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาิกายสีหฬ เช่นเดียวกับพระเจ้าติโลกราชปู่ทวดของพระองค์ จะเห็นว่าทรงแต่งตั้งพระมหาเถระสังฆมสังฆริระ วัดมหาโพธาราม ในคณะสงฆ์นิกายสีหฬเป็นพระราชาครู

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ม/16 จารึกวัดพระธาตุดศรีจอมทอง

² ศิลาจารึกเลขทะเบียน พ.ย/8 จารึกวัดป่าใหม่

³ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ช.ม/16 จารึกวัดพระธาตุดศรีจอมทอง

⁴ ศิลาจารึกเลขทะเบียน ล.พ/22 จารึกวัดวิสุทธาราม

มีพระราชกฤษฎีกานามว่า "สมเด็จพระมหามหาเจ้าศรีไตรโลกนาถราชครูจุฬามณี สัทธิธรรมรัศมีศีลวิ
สุทธ ยกตมตตวาที มหาทวิศีลหลวงค์ สังฆปริณายก รัตตวันาธิบดี วีรลุ่มนมนตลยปญฺยชวันโตพิทา
รัชฌาสัย ไตรปิฎกธร วรเมษังกรบรมดีโลกาจารย์"¹ อารารณาให้เจ้าพระยา ณ วัดป่าแดง
มหาวิหารที่ทรงโปรดให้บูรณะซ่อมแซมใหม่ และทรงโปรดให้อุปสมบทหลวงในคณะสงฆ์ภิกษุ
ศีลเป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับพระเจ้าดีโลกกราช ปู่ทวดของพระองค์

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงให้ความอุปถัมภ์คณะสงฆ์ภิกษุอื่น ๆ ด้วย ในชั้นกาล
มาลีปกรณ์ ซึ่งเป็นเอกสารที่แต่งขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าเมืองแก้ว บ่งว่าพระภิกษุสงฆ์ในสมัย
พระเจ้าเมืองแก้วได้แบ่งเป็นคณะสงฆ์ 3 คณะคือ

- 1 คณะสงฆ์พื้นเมืองที่สืบต่อมาจากคณะสงฆ์ที่พระนางจามเทวีนำมาเผยแพร่ใน
ลานนาไทย
- 2 พระภิกษุภิกษุภิกษุภิกษุหรือบุปผวาสีคณะ² ซึ่งสืบมาจากพระลุ่มนเถระชาวสุโขทัย
ซึ่งบวชแปลงใหม่ในสำนักพระอุทุมพรมหาเจ้ายวราชญาณ พระภิกษุคณะนี้มีศูนย์กลาง
เผยแพร่ที่วัดบุปผาราม จึงเรียกพระภิกษุคณะนี้ว่า บุปผวาสีคณะ
- 3 และพระภิกษุภิกษุภิกษุภิกษุ ซึ่ง เป็นคณะสงฆ์สังฆาวงค์ ที่ศึกษาเล่าเรียน และ
บวชแปลงใหม่จากลังกาโดยตรง

ทั้งนี้ เนื่องจากพระองค์อาจจะเห็นว่ายังมีผู้เลื่อมใสในคำภีระคณะสงฆ์พื้นเมืองและ
คณะสงฆ์บุปผวาสีคณะอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งความขัดแย้งในหมู่คณะสงฆ์ก็ยังมีอยู่ การให้ความ
อุปถัมภ์เฉพาะคณะสงฆ์ศีล หรือการให้ความอุปถัมภ์เฉพาะคณะสงฆ์ใดคณะสงฆ์หนึ่งอาจก่อ
ผลกระทบทางการเมือง ได้ตั้งเช่นในรัชสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกน ด้วยเหตุนี้พระองค์จึง
ทรงให้ความอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ทั้ง 3 คณะในลานนาไทย จะเห็นว่าได้โปรดให้มีการอุปสมบท
หลวงในคณะสงฆ์ทั้ง 3 คณะ ดังเช่นในปี พ.ศ. 2059³ พระองค์ทรงโปรดให้มีการอุปสมบท
หลวงในเมืองเชียงใหม่โดยมีพระมหาเถระเจ้าอาวาสวัดมหาโพธารามเป็นประธาน

¹ พระรัตนปัญญาธิญาณในชั้นกาลมาลีปกรณ์ หน้า 135

² ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้อธิบายไว้ในชั้นกาลมาลีปกรณ์ว่าพระภิกษุบุปผวาสีคณะนี้
คือพระภิกษุภิกษุภิกษุภิกษุในพงศาวดารโยนกเรียก "รามัญวงศ์"

³ เรื่องเดียวกัน ล.ศ. 877 พ.ศ. 2059

การบวชในครั้งนั้นพระองค์ทรงนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ทั้ง 3 คณะจากเมืองเชียงใหม่ไปร่วมด้วย และได้ทำการอุปสมบทคณะละ 1 วันรวม 3 วัน จำนวนพระภิกษุที่บวชในครั้งนั้น มีคณะสีห 235 รูป คณะสงฆ์พื้นเมือง 370 รูป และคณะบุปผวาสี 1011 รูป เป็นต้น¹

ภารกิจทางด้านคำสั่งาของพระเมืองแก้วที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการบูรณะ ซ่อมแซมและก่อสร้างเพิ่มเติมในวัดที่สำคัญต่าง ๆ เช่นวัดป่าแดงมหาวิหาร และวัดมหาโพธิาราม ที่พระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างขึ้น วัดพระธาตุเจดีย์หลวงที่ศรีบุญชัย วัดบุปผาราม ศูนย์กลางของคณะสงฆ์บุปผวาสีคณะ และวัดพระมหาเจดีย์หลวงที่เมืองเชียงใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้พระองค์ยังโปรดให้สร้างวัดอื่นใหม่อีกหลายวัด เช่นวัดบุปผาราม ที่ทรงโปรดให้สร้างขึ้นในเมืองเชียงใหม่หลังจากที่พระองค์ ราชายาเชกในปี พ.ศ. 2039 วัดศรีสุพรรณในเมืองเชียงใหม่² วัดสุธรรมมารามที่พระราชสมภารดาของพระองค์โปรดให้สร้างขึ้นในตำบลบ้านของมหาอำมาตย์ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นพระบิดาของพระนาง และวัดกุมาราม ที่พระราชสมภารดาของพระองค์โปรดให้สร้างขึ้นในตำบลบ้านเกิดของพระองค์เป็นต้น การบูรณะซ่อมแซม การก่อสร้างเพิ่มเติม รวมทั้งการสร้างวัดขึ้นใหม่นั้น พระองค์จะพระราชทานผลประโยชน์ต่าง ๆ และเป็นจำนวนมาก ให้กับวัดเหล่านั้นด้วย ซึ่งจะเป็นผลทำให้สถาบันทางพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและมีความมั่นคงขึ้น

อาจกล่าวได้ว่าการที่พระเมืองแก้วให้ความสำคัญพระพุทธรูปคำสั่งาในคณะสงฆ์ทั้ง 3 คณะและทำนุบำรุงพระพุทธรูปคำสั่งาทิวอาณาสักร เป็นบုคลี่หนึ่งซึ่งเอื้อต่อเสถียรภาพทางการเมืองและความมั่นคงในการปกครอง แม้ว่าในรัชกาลนี้จะมีปัญหาเกี่ยวกับการเมืองภายนอกกับอาณาสักรเพื่อนบ้าน กล่าวคือในปี พ.ศ. 2051 และ พ.ศ. 2053 อยุรยาล้างทัพมาตีเมืองแพร่ และใน พ.ศ. 2058 อยุรยาล้างตีเมืองลำปางได้ก็ตาม แต่นโยบายการควบคุมภายในอาณาสักรของพระองค์ยังคงมีประสิทธิภาพ ทำให้ในรัชสมัยของพระองค์ยังคงอยู่ในยุคทองของล้านนาไทย

¹ เรื่องเดียวกัน

² ศิลปจารึกเลขทะเบียน ช.ม./25 จารึกวัดศรีสุพรรณ

อย่างไรก็ตามเมื่อพระเกษเกล้า (พ.ศ.2069 - 2081) ครองราชย์ต่อจากพระเมืองแก้ว มิได้ทรงมีความสามารถในการสืบทอดประสิทธิภาพในการควบคุมราชอาณาจักรทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพระเกษเกล้า ซึ่งเป็นราชบุตรของพระยอดเชียงราย พระอนุชาของพระเมืองแก้ว ทั้งยังอยู่ในเมืองน้อยมาก่อนที่จะเป็นกษัตริย์ในเมืองเชียงใหม่ จึงต้องพึ่งความสนับสนุนจากขุนนางในเมืองเชียงใหม่ ทำให้ขุนนางในเมืองเชียงใหม่มีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้น ในปี พ.ศ.2078 กลุ่มขุนนางมีหมื่นลำล้านเจ้าเมืองลำปาง และพรรคพวกได้ก่อกบฏขึ้นต่อพระเกษ ๓ ทรงปราบปรามได้สำเร็จ โปรดให้ประหารชีวิตหมื่นลำล้านเสีย ต่อมาในปี พ.ศ.2081 ขุนนางเมืองเชียงใหม่กับราชบุตรชื่อเจ้าทรายคำ เป็นกบฏแย่งชิงราชสมบัติจากพระเกษเกล้าได้สำเร็จและเนรเทศพระเกษเกล้าไปอยู่ ณ เมืองน้อย ¹

เมื่อเจ้าทรายคำปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ ณ เมืองเชียงใหม่เพียง 5 ปี (พ.ศ.2081 - 2086) ได้ประพฤติดิตราธิประเพณีเป็นโจรสลันราษฎร สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรด้วยรายภัยต่าง ๆ เหล่าเสนาอำมาตย์จึงได้พร้อมใจกันขับเจ้าทรายคำปลงพระชนม์เสีย แล้วไปเชิญพระเกษเกล้ามาครองราชย์ดังเดิม

ต่อมาในปี พ.ศ.2088 ขุนนางเมืองเชียงใหม่ มีแล่นคร้าว หมื่นเดิม หมื่นเลิม เป็นต้นได้ร่วมกันเป็นกบฏขับพระเกษเกล้า ปลงพระชนม์เสีย ²

จะเห็นว่าการเมืองภายในลานนาไทยตั้งแต่ในรัชสมัยพระเกษเกล้านั้น ขุนนางมีบทบาททางการเมืองเพิ่มขึ้น แยกออกเป็นก๊กเป็นเหล่า และแย่งชิงกันเป็นใหญ่ เมื่อพระเกษเกล้าสิ้นพระชนม์ ปราศจากกษัตริย์ยิ่งทำให้เกิดความแตกกร้าวกันขึ้นในระหว่างขุนนางอย่างรุนแรง เพราะทุกคนต่างก็แย่งชิงกันเป็นใหญ่ต้องการแต่จะสืบสืบทอดพรรคพวกของตนขึ้นเป็นกษัตริย์ กลุ่มของแล่นคร้าวซึ่งเป็นกลุ่มขุนนางเมืองเชียงใหม่ได้ฉวยเชิญพระยาเขมรรัฐ

¹ ในปัจจุบันเป็นหมู่บ้านหนึ่งในแคว้นเชียงตุง ประเทศพม่า (ไกรศร์ นิมนานเหมินทร์, ความรู้พื้นฐานด้านลานนาคดี คำสอนและวัฒนธรรมในลานนาปริทัศน์ (ม.ป.ท., 2525) หน้า 58

² ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ หน้า 72 แต่ในไกรศร์, นิมนานเหมินทร์, เรื่องเดียวกันเรียก แล่นคร้าวว่า แล่นดาว

พงศาวดาร ๗๖
กสวเกรงอันตรายจึงไม่ยอมรบ แล่นคร้าวสิงไปเชิญเจ้าฟ้าเมืองนายในรัฐไทยใหญ่ผู้สืบ

เชื้อสายลากขุนเครื่องบุตรของพระเจ้าเมืองรายที่ถูกส่งไปครองรัฐไทยใหญ่

ขุนนางอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นเจ้าเมืองในหัวเมืองต่าง ๆ เช่น หมื่นสามล้านอำ้ย
เจ้าเมืองสาป่าง หมื่นแก้วเจ้าเมืองเชียงราย หมื่นมโนเจ้าเมืองเชียงแล่น หมื่นยี่เจ้า
เมืองพาน และพรรคพวกอีกเป็นจำนวนมากได้พากันไปร่วมชุมนุมที่เมืองเชียงแล่นปรึกษา
กันเพื่อไปเชิญ พระไชยเชษฐา ราชบุตรของกษัตริย์หลวงพระบางซึ่งมีพระราชมารดา
เป็นพระราชาธิดา ของพระเกษเกล้ามาครองเชียงใหม่ ในขณะเดียวกันนั้นทางเมือง
แล่นหรีในรัฐไทยใหญ่รู้ข่าวว่าแล่นคร้าวปลงพระชนม์ชีพ พระเจ้าเชียงใหม่จึงส่งกองทัพ
ลงมาเพื่อจะเอาตัวแล่นคร้าวไปลงโทษ ได้ปะทะกับกองทัพของแล่นคร้าวกองทัพของเมือง
แล่นหรีไม่สามารถเอาชนะได้จึงมีหนังสือลงไปขอทัพจากกรุงศรีอยุธยาให้มาตีเมืองเชียง-
ใหม่ แต่กองทัพอยุธยายังไม่ถึง กลุ่มขุนนางที่ร่วมชุมนุมที่เมืองเชียงแล่นได้ยกทัพมาเมือง
เชียงใหม่สืบ แล่นคร้าว หมื่นเดิม หมื่นเลิม และพรรคพวกทั้งหมดประหารชีวิตเสีย แล้ว
พร้อมใจกันเชิญ พระนางสิริประภามหาเทวี ขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์ ณ เมือง
เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2088 ¹

การแตกแยกในกลุ่มขุนนางเมืองเชียงใหม่ กับขุนนางท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าเมืองใน
หัวเมืองต่าง ๆ ในการแย่งชิงกันเป็นใหญ่ใน บัลลังก์เมืองเชียงใหม่ เป็นสาเหตุทำให้
อำนาจทางการเมืองภายนอกเข้ามาพัวพันด้วย ดังจะเห็นว่าอยุธยาได้ส่งกองทัพมาถึงเมือง
เชียงใหม่ พระนางสิริประภามหาเทวีต้องแต่งบรรณาการไปถวายการต้อนรับ ต่อมาเจ้า
ฟ้าเมืองนาย และเจ้าฟ้าของหัวเมืองไทยใหญ่ได้ยกทัพมาปล้น และเผาทำลายถึงเมืองเชียง-
ใหม่ ทางอยุธยาก็ส่งเจ้าเมืองสุโขทัยยกทัพมาถึงสาป่าง แต่ถูกตีแตกไป และเมื่อกองทัพของ
พระเจ้าล้านช้าง เมืองหลวงพระบาง มาถึงเมืองเชียงใหม่ พระนางสิริประภามหาเทวีได้ส่ง
ราชสมบัติถวายพระไชยเชษฐาธิราช ราชบุตรพระเจ้าล้านช้างเมืองหลวงพระบาง ให้ขึ้น
เป็นกษัตริย์แห่งลานนาไทย พระองค์ได้ตอบแทนขุนนางที่สนับสนุนพระองค์ให้ครองราช
บัลลังก์เมืองเชียงใหม่ ด้วยการแต่งตั้งให้แล่นพิงค์ไชยแก้ว เป็นพระยาแล่นหลวงสิทธิราช
ผะแก้ว หมื่นสามล้านอำ้ยเจ้าเมืองสาป่างเป็นพระยาล้าน

¹ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ หน้า 72 - 73

พระยาไสยโยชเสนาบดี เป็นเจ้าเมืองเชียงราย หมิ่นแก้วมโน เป็นพระยาลัตถิย์อำมาตย์
หมิ่นหลวงพาน เป็นพระยาชะเรอำมาตย์ หมิ่นปงยีเป็นพระยาลุทรเล่น อำมาตย์เป็นต้น¹

พระไชยเชษฐาราช เป็นกษัตริย์ ณ เมืองเชียงใหม่ได้เพียง 20 (พ.ศ.2089
- 2090) เมื่อมีข่าวว่าพระเจ้าบุเรงนองแห่งอาณาจักรพม่าภายใต้ราชวงศ์ตองอู กำลัง
เตรียมทัพใหญ่มาตีเมืองเชียงใหม่ พระองค์จึงเสด็จกลับไปหลวงพระบาง²ขุนนางต่างก็แตก
แยก แย่งชิงกันเป็นใหญ่อีก

ในปี พ.ศ.2094 เมื่อพระไชยเชษฐาราชขึ้นเมืองเชียงใหม่แก่พระมหาเทวีเจ้า
ขุนนางเมืองเชียงใหม่จึงได้เชิญเจ้าเมกุฎี เจ้าฟ้าเมืองนายมาเป็นกษัตริย์เมืองเชียงใหม่
ทรงพระนามว่า พระเจ้าเมกุฎีสู่ทรวงศ์

จะเห็นว่าเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องของ
การแก่งแย่งความเป็นใหญ่ในระหว่างชนชั้นปกครองของลานนาไทย ทำให้ลานนาไทยตกอยู่
ในยุคแห่งความเสื่อมและอ่อนแอ ประกอบกับขณะนั้น ภายนอกอาณาจักรก็มีศูนย์กลางอำนาจ
ทางการเมืองซึ่งเข้มแข็ง ได้แก่ พม่า ภายใต้ราชวงศ์ตองอู และอยุธยา ทำให้มีความพยายาม
ที่จะผนึกกำลัง เพื่อต้านอำนาจภายนอก ด้วยการเชิญพระไชยเชษฐาจากหลวงพระ
บาง และเจ้าเมกุฎีเจ้าฟ้าเมืองนาย แต่ความพยายามนั้นไม่ประสบความสำเร็จ เพราะ
ความแตกแยกภายใน การขาดความสามัคคี ทำให้ไม่สามารถที่จะต้านอำนาจจากภายนอกได้
เมืองสำคัญเช่น เมืองน่าน ได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของอยุธยา และเมื่อพระเจ้าบุเรง-
นอง ยกทัพมารุกรานเมืองเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2101 ลานนาไทยก็สูญเสียสภาพตกเป็น
เมืองขึ้นของพม่าตั้งแต่นั้นมา แต่พม่าก็ยังคงให้เจ้าเมกุฎีปกครองบ้านเมืองดังเดิมในฐานะ
เป็นเมืองขึ้นของพม่า จนถึงในปี พ.ศ.2107 เมื่อพระเมกุฎีพยายามที่จะแยกตัวออกจาก
อำนาจของพม่า เจ้าเมกุฎีจึงถูกพม่าถอดออกจากราชสมบัติ และถูกคุมตัวไปกรุงหงสาวดี

¹ เรื่องเดียวกันหน้า 75

² ไกรศรี ฉิมมานเชษนทร "ความรู้พื้นฐานด้านลานนาคดี คำสั่ง และวัฒนธรรม"

พม่าแต่งตั้งพระนางวิสุทธิราชเทวี¹ (พ.ศ. 2107 - 2121) ขึ้นครองราชย์สมบัติที่เมือง
เชียงใหม่สืบเป็นกษัตริย์องค์สุดท้าย ของเชื้อพระวงศ์มังรายมหาราชแห่งลานนาไทย

ลานนาไทยภายใต้การปกครองของพม่าในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 นั้นปรากฏ
หลักฐานในศิลาจารึก ศิรัญบัตร ได้กล่าวถึงการให้ความอุปถัมภ์พระพุทธานุภาพในรัช
สมัยของพระนางวิสุทธิราชเทวีซึ่งครองเมืองเชียงใหม่ภายใต้การควบคุมของพม่า

ดังเช่นวัดราชวิสุทธิอาราม² ซึ่งเข้าใจว่าพระนางวิสุทธิเทวีโปรดให้สร้างขึ้นใน
ปี พ.ศ. 2110 ภายหลังจากที่ได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์เมืองเชียงใหม่แล้ว ได้ทรงล่อง
เรือลงมาตามแม่น้ำปิงมาจนถึงบ้านแปะ บก ชาวบ้านได้ปลูกพลับพลาไว้รับเสด็จ พระนาง
จึงทรงตรัสให้สร้างวัดไว้เป็นที่ระลึก บนเนินตรงที่พลับพลาตั้งอยู่ แล้วทรงตั้งชื่อวัดนี้ว่า
"วัดราชวิสุทธิอาราม" ทรงหลังน้ำทักษิโณทก พระราชทานค่าเช่าที่ดินซึ่งเป็นไร่นา ไว้
สำหรับวัด และรับสั่งให้ชาวบ้านใน 5 หมู่บ้านให้อยู่เฝ้ารักษาและปฏิสังขรณ์วัดนี้ตลอดไป³

¹ พระนางวิสุทธิราชเทวี เป็นพระราชธิดาของพระเกษเกล้า ซึ่งมีพระราช
โอรสเพียงพระองค์เดียว คือ เจ้าทรายคำ ซึ่งเป็นกบฏ ต่อพระบิดา ต่อมาได้ถูกขุนนาง
ล้างเสีย ที่เหลือเป็นพระราชธิดาทั้ง 3 องค์ คือพระนางยอดคำทิพย์ หรือพระนางห่อสูง
ได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าโพธิ์สารกษัตริย์ล้านช้าง หลวงพระบาง และเป็นพระมารดาของ
พระเชษฐาธิราช พระธิดาอีก 2 องค์คือ พระนางจิริประภามหาเทวีองค์หนึ่ง กับ
พระนางวิสุทธิเทวี ซึ่งต่อมาได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าส่งลาวดีบุเรงนอง (โกรค์
นิมมานเหมินทร์ , ตราหลวงหลานเงิน ของพระนางวิสุทธิเทวี , เอกสารตีพิมพ์ แต่ยังไม่
ได้เผยแพร่)

² วัดสุทธอาราม อยู่ในตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทองเชียงใหม่
ชาวบ้านเรียกว่า วัดหลวงบ้านแปะ

³ เรื่องเดียวกัน

ส่วนในปลายพุทธศตวรรษที่ 21 นั้น เมืองบางเมืองของลานนาไทยได้ตกอยู่ ภายใต้การควบคุมของอาณาจักรอยุธยา เช่นเมืองน่าน ก็ปรากฏว่า "พญาพลเทพ- ฤาชัย " แม่ทัพของอยุธยาที่ปกครองเมืองน่าน ก็ใช้เส้นทางพระพุทธคำล้นาช่วย ทางด้านการปกครอง จะเห็นได้ในศิลาจารึกที่ค้นพบที่วัดช้างค้ำ เมืองน่านได้กล่าว ถึง พญาพลเทพฤาชัยจัดการ ทำนุบำรุงพระพุทธคำล้นาในเมืองน่านด้วย การอุทิศ เงินให้บูรณะวัด และ ถาวรวัตถุต่าง ๆ ภายในวัด—หลวงกลางเวียง ซึ่งเป็นวัดใหญ่ ที่สำคัญมาก ในเมืองน่าน ¹ การให้ความอุปถัมภ์ พระพุทธคำล้นา ในเมืองน่าน ที่อยู่ภายใต้การปกครองทำให้การปกครองซึ่งเป็นคนท้องถิ่นเกิดความคับทรา และ เชื้อถือ ซึ่งจะทำให้อยุธยาสามารถจัดการปกครองดินแดนบริเวณนี้ได้อย่างสงบ เพราะ การให้ความอุปถัมภ์ คำล้นาจะทำให้สามารถเข้าถึงประชาชน ในท้องถิ่นได้ดี และได้ รับการยอมรับจากประชาชน

อาจกล่าวได้ว่า การเมืองภายในราชอาณาจักร เป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง ซึ่งส่งเสริมการ กล้วย ในลานนาไทย

¹ ศิลาจารึกเลขทะเบียน น่าน / 5 จารึกพบที่วัดช้างค้ำ

การเมืองภายนอกราชอาณาจักร

ในพุทธศตวรรษที่ 20 ดินแดนในภาคพื้นแผ่นดินใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือ พุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองที่สำคัญอยู่ 2 แห่งคือ ลานนาไทย และ อูรยุธา ทั้งนี้เนื่องจากอาณาจักรพุกามได้ล่มสลายตัวไปแล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19¹ ดินแดนที่เป็น ชนชาติพม่า ไม่มีศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองที่เป็นปึกแผ่นในระดับอาณาจักร เช่นเดียวกับ พุกามอีก สภาทางการเมืองในดินแดนพม่า จึงประกอบไปด้วยศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง เล็ก ๆ เช่นเมืองฮังวะ เมืองพะโค เมืองยะโฮ เป็นต้น ซึ่งไม่สามารถที่จะสร้างความเป็น ปึกแผ่นให้กับตนเองได้ ทั้งยังมีการคุกคามจากเผ่าต่าง ๆ ของไทยใหญ่ด้วย

ในขณะที่เดียวกันอาณาจักรสุโขทัยซึ่งเคยรุ่งเรือง และยิ่งใหญ่ในสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็ได้เสื่อมอำนาจลง และถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอูรยุธาไปในปลาย พุทธศตวรรษที่ 20

ศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองที่พยายามสร้างตัวขึ้นมา คือลานนาไทย และอูรยุธา ซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองที่นับถือพุทธศาสนาด้วยกัน มีการแย่งชิงความเป็นใหญ่ในทางการเมือง และมีการแข่งขันกันในทางด้านศาสนาด้วย

อาณาจักรลานนาไทย เป็นอาณาจักรที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง เจริญรุ่งเรือง โดยเฉพะ ในปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1985 - 2031) - อาณาจักรลานนาไทยมีเขตแดนกว้างใหญ่กว่าทุกสมัย คือคิเคเหนือจดยูนนาน ของจีน คิเคใต้จดเมืองกำแพงเพชร คิเคตะวันออกจรดริมฝั่งโขง คิเคตะวันตกจดพม่า คือมีอาณาเขตครอบคลุมดินแดนในบริเวณ ลุ่มแม่น้ำกก และแม่น้ำปิง ซึ่งได้แก่เมืองเชียงราย เชียงแสน ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน บางส่วนที่เคยเป็นของอาณาจักรสุโขทัยมาก่อน คือเมืองชะเลียง (ลัวรงค์โลก) และหัวเมืองทางเหนือเช่น เมืองเชียงรุ่งเป็นต้น และมีศูนย์กลางของการปกครอง อยู่ที่เชียงใหม่

¹ กรุงพุกามแตกในปี พ.ศ.1830 (ค.ศ.1287) ในหม่องกิน อ่อง, ประวัติศาสตร์พม่า, แปลโดยพิชัย สุมิตร โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย (กรุงเทพฯ นคร โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519) หน้า 45

คดีอยุธยาที่หนีไปก่อนเสียสละพระเชลย พระเชลยที่หนีไปหาเจ้าเมืองเชียงใหม่
เมื่อสมเด็จพระเจ้าเอกทัศสวรรคต การที่อยุธยาโยกย้ายที่แผ่ขยายอำนาจทางการเมืองขึ้นไปทางเหนือ
ตั้งแต่ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ตีอาณาจักรสุโขทัยได้ในปี
พ.ศ.1921 และต่อมาอยุธยาได้ผนวกดินแดนสุโขทัยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาในปี พ.ศ.
1981 ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) โดยทรงแต่งตั้ง
พระราเมศวร (สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) เป็นพระมหาอุปราชขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก
เมืองหลวงใหม่ของสุโขทัย ทำให้อาณาจักรอยุธยา มีอาณาเขตติดกับอาณาจักรล้านนาไทย

ในปี พ.ศ.1985¹ อยุธยาพยายามที่จะแผ่ขยายอำนาจทางการเมืองเข้าไปใน
อาณาจักรล้านนาไทย ด้วยการเข้าแทรกแซงการชิงราชสมบัติของอาณาจักรล้านนาไทยในรัช
สมัยของพระเจ้าติโลกราช ด้วยการส่งกำลังทหารเข้าช่วยหมื่นแก่งสามไชยหาญ เจ้าเมืองแก่ง
ที่มั่นส่นท้าวช้อย หรือท้าวสิบ เจ้าเมืองฝางชิงราชย์สมบัติคืนให้แก่พระเจ้าสามฝั่งแกนพระ
ราชบิดา เมื่อดำเนินการไม่สำเร็จได้ลอบแต่งทูตมาขอลวามิภักดิ์ต่ออยุธยา สมเด็จพระบรม
ราชาธิราชที่ 2 ทรงเห็นเป็นโอกาสอันดี จึงเสด็จยกทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ แต่พระเจ้าติโล
กราชทรงปราบ เจ้าเมืองถึง ได้เสียก่อนที่กองทัพอยุธยาจะขึ้นไป เจ้าเมืองถึงถูกประหารชีวิต
ส่วนกองทัพอยุธยาได้ถูกกองทัพล้านนาตีแตกถอยร่นลงมา²

นอกจากนี้การที่อยุธยาผนวกดินแดนสุโขทัย ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อยุธยาต้องพัวพัน
กับสงครามเชียงใหม่ เพราะเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัยขอความช่วยเหลือจากเชียงใหม่เพื่อแยกตัว
ออกจากอำนาจอยุธยา

¹ รื่อง ค่ายามานนท์ และวิลาสวงศ์ นพรัตน์ ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา แผ่นดิน
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ.1893 - 2031 บทที่ 4
ศิลปวิทยา ภาษาและ วรรณคดีความรู้ เรื่องของพระพุทธคำล้นา, แกลงงานประวัติศาสตร์
เอกสาร โบราณคดี ,1(กันยายน, 2510): 83

² ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ หน้า 50 - 51

พระยาพุทธธิษฐะ 1 เจ้าเมืองเข็ลียง (ลัทธิโลก) พระนัดดาของพระศรีสุริยวงศ์
บรมपालมหารัชมราชายาธิราชของกรุงสุโขทัย เป็นผู้ไม่พอใจการเข้าครอบครองดินแดนทางเหนือ
ของอยุธยา เพราะเมื่อครั้งที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลก นั้น
ได้สัญญาว่าถ้าได้เป็นกษัตริย์ จะแต่งตั้งให้พระยาพุทธธิษฐะ เป็นพระอุปราช แต่เมื่อขึ้นครอง
ราชย์แล้ว โปรดให้พระยาพุทธธิษฐะเป็นพระยาปล่องแคว ครองเมืองพิษณุโลก² ทำให้พระยา
พุทธธิษฐะไม่พอใจ จึงได้ลอบส่งสาส์นไปถึงพระเจ้าติโลกราช ขอร้องกับเมืองเชียงใหม่ และได้
นัดหมายให้พระเจ้าติโลกราชยกทัพไปตีเมืองทางเหนือของสุโขทัย กวาดต้อนผู้คนไปเมืองเชียงใหม่³
นับเป็นการสูญเสียกำลังคนอันเป็นผลเสียต่อความมั่นคงของอาณาจักร

เหตุการณ์ในครั้งนี้แสดงถึงนโยบายการขยายอำนาจลงมาทางใต้ของอาณาจักรล้านนา
ไทยด้วย เพราะปรากฏว่าในภายหลัง เมืองเชียงใหม่ยังคงยกทัพมาถูกรานหัวเมืองเหนือของ
อยุธยาอยู่เสมอ ประกอบกับการที่พระเจ้าติโลกราชยกทัพไปตีเมืองแพร่ เมืองน่าน และหัวเมือง
ทางเหนืออื่น ๆ ได้สำเร็จย่อมแสดงถึงนโยบายการทำสงครามขยายอาณาเขตของอาณาจักร
ล้านนาไทย ด้วยเหตุนี้เองทำให้สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ต้องเสด็จไปประทับที่อำนวยการศึก
ณ เมืองพิษณุโลก เมืองพิษณุโลกจึงถูกยกขึ้นเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรสืบต่อมาจนตลอดรัชสมัย
ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ.1991 - 2031)

อาจกล่าวได้ว่าทั้งอยุธยา และล้านนาไทยต่างมีนโยบายในการขยายอำนาจด้วยกำลัง
ทหารด้วยกันทั้งสองอาณาจักร จะเห็นว่านอกจากอยุธยาจะเข้าครอบครองสุโขทัยแล้ว ยังเข้า
แทรกแซงการเมืองภายในการขึ้นราชย์ล้มบัลลังก์ของล้านนาไทยในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช
ส่วนล้านนาไทยก็เข้าแทรกแซงการเมืองของอยุธยา ด้วยการส่งกำลังทหารจากเมืองเชียงใหม่
ร่วมกับกำลังทหารของพระยาพุทธธิษฐะ เจ้าเมืองเข็ลียงตีหัวเมืองทางเหนือสุโขทัย

¹ พระยาพุทธธิษฐะนี้ ในพงศาวดารอยุธยาเรียก พระยาเถียร พระยาบุคเคียง
หรือพระยาเกียรติ ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เรียก พระยาบุคเคียง

² สันฮัย กระบวนแสง, ประวัติศาสตร์สุโขทัย, ศูนย์สุโขทัยศึกษามหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลกจัดพิมพ์และเผยแพร่ พ.ศ.2520 หน้า 39 - 44

³ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ หน้า 53

ด้วยเหตุผลนี้เองอยุธยา และลานนาไทย จึงมีศึกสงครามอีกหลายครั้ง และการสงครามแต่ละครั้ง ทำความเสียหายยับเยินให้แก่คู่สงคราม ด้วยเหตุนี้ในช่วงปี พ.ศ. 2018 เมื่อกองทัพเชียงใหม่ถูกโจมตีแตกพ่ายยับเยินในศึกชิงเมืองศรีสัชชาลัย พระเจ้าติโลกราชแห่งลานนาไทย จึงตกลงทำไมตรีกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถของอยุธยา ¹

นอกจากการแย่งชิงทางด้านการเมืองด้วยการขยายอำนาจด้วยกำลังทหารแล้วในช่วงระยะเดียวกันนี้ ทั้งสองอาณาจักรยังแข่งขันในทางด้านศาสนาด้วย ดังจะเห็นว่าพระนามของกษัตริย์ทั้งสองอาณาจักรมีความหมายเหมือนกัน คือผู้เป็นใหญ่ในสามโลก ซึ่งพระนามนี้มีความหมายถึงองค์พระพุทธเจ้าที่ได้การเคารพว่าเป็นผู้ประเสริฐในสามภพ ² นอกจากนี้ทั้งสองพระองค์เป็นผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่ให้ความอุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมาก ดังจะเห็นว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตั้งแต่ขึ้นครองราชย์สมบัติในปี พ.ศ. 1991 ที่อยุธยา พระองค์ก็ทรงใส่พระทัยเป็นอันมากต่อการสร้างฐานอำนาจทางศาสนาการเมือง ในปีแรกที่ขึ้นครองราชย์ พระองค์ก็ให้พระราชวังส่วนหนึ่ง เพื่อสร้างวัดในพระราชวัง ซึ่งไม่ปรากฏว่ากษัตริย์องค์ใดเคยทำมาก่อน การกระทำเช่นนี้ทำให้ราษฎรในอยุธยาชื่นชมความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีของพระองค์ และตลอดเวลา 25 ปีในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่เสด็จประทับเมืองพิษณุโลก (พ.ศ. 1906-2031) พระองค์ก็อุทิศเวลาเป็นอันมาก เพื่อกิจกรรมทางด้านศาสนา โปรดให้สร้างบูรณะวัดต่าง ๆ ในเมืองหลวงใหม่นี้ และในปี พ.ศ. 2008 พระองค์ได้เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุพร้อมด้วยข้าราชการบริพารเป็นอันมาก ในวัดที่พระองค์โปรดให้บูรณะขึ้นใหม่ในเมืองพิษณุโลกเป็นเวลานานถึง 8 เดือน นับเป็นการดำเนินตามรอยพระบาทของกษัตริย์สุโขทัย คือพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พ.ศ. 1890 - 1913) ซึ่งเป็นสิ่งที่กษัตริย์แห่งอยุธยาจะไม่ทรงกระทำกันหลังจากที่เสด็จแล้วราชสมบัติแล้ว และมักจะเป็นประเพณีของกษัตริย์สุโขทัย

¹ สินชัย กระบวนแล่ง ประวัติศาสตร์สุโขทัย หน้า 39 - 44

² ในนิทานพระพุทธสิหิงค์ ซึ่งเป็นพระศัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่พระเถระชาวลานนาแต่งในพุทธศตวรรษที่ 21 กล่าวนามพระพุทธเจ้าว่า "เตโลกนาถ" หมายถึงพระองค์ผู้ประเสริฐในสามภพดังนั้นพระนามของพระเจ้าติโลกราชกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงเป็นพระนามที่มีความหมายถึงพระพุทธเจ้า

การทรงผนวชของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นการกระทำเพื่อให้มีความหมาย
เชิงสัญลักษณ์โดยการเปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้า เพราะปรากฏว่าทรงให้ข้าราชการบริพาร
5 คน ออกบวชก่อนพระองค์อย่างกระหึ่มหันแทนปญฺจวคคีย์ งานพระราชพิธีครั้งนั้นก็จัดอย่าง
ใหญ่โตมโหฬารยิ่ง เพราะมีผู้ออกบวชตามพระองค์อีกถึง 2348 คนทั้งเจ้าเชียงใหม่ และ
หลวงพระบางต่างก็สิ่งของมาถวายช่วยงานบวชกันมาก ทำให้บรรลุเป้าหมายถึง 2 ประการ
คือเกลี้ยกล่อมหัวใจราษฎรทางฝ่ายเหนือ และเป็นการเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ไป
สู่ประเทศเพื่อนบ้านอีกโสดหนึ่งด้วย

จะเห็นว่า การที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถของอยุธยาทรงทำนุบำรุงพระพุทธ
ศาสนาอย่างมากมายนั้นมิใช่ด้วยความเสื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาแต่อย่างใดแต่เพื่อผล
ทางการเมืองอีกด้วย พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทางด้านศาสนาเป็นครั้งสุดท้ายในปี
พ.ศ. 2025 โดยทรงบูรณะวัดพระพุทธชินราช และโปรดให้แต่งมหาชาติคำหลวงขึ้น ทั้งยัง
โปรดให้มีงานสมโภชนานถึง 15 วันพระองค์ทรงบำเพ็ญกุศลโดยการถวายคตูปัจจัยแด่พระสงฆ์
และพวกพราหมณ์ พระราชทานพระราชทรัพย์แก่ข้าราชการบริพาร และราษฎรเป็นอันมาก การบูรณะ
วัดพระพุทธชินราช และโปรดให้จัดงานฉลองสมโภชนั้น เป็นการบำเพ็ญกุศลธรรมครั้งยิ่งใหญ่
ทำให้เกิดความชื่นชมยินดีกันทั่วหน้า และพากันสรรเสริญว่าพระองค์เป็นนักปกครองที่ทรงคุณธรรม¹
ส่วนพระเจ้าติโลกราชแห่งลานนาไทย นอกจากพระองค์จะทำสังครามขยายอาณาเขตเพื่อความ
มั่นคงเป็นปึกแผ่นในอาณาจักรลานนาไทยแล้ว พระองค์ยังทรงให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา
ด้วยการโปรดให้สร้างวัดใหม่เป็นจำนวนมาก และบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม และปูชนียวัตถุ
ต่าง ๆ อันเป็นพระราชภารกิจสำคัญยิ่งของผู้ปกครอง เช่นกษัตริย์องค์ก่อน ๆ ของลานนาไทย

¹ ขำวิฑูริย์ เกษตรศิริ พุทธศาสนากับการรวมอาณาจักรสมัยต้นอยุธยา 1893-
1991 วารสารธรรมศาสตร์ 6 (มิถุนายน-กันยายน 2519) : 49-50

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีศรัทธาอย่างแรงกล้าที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองกว่าอาณาจักรใกล้เคียง ดังจะเห็นได้จากพระราชภารกิจทางด้านศาสนาที่สำคัญของพระองค์ในการเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ตั้งแต่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1958 ได้เพียง 5 เดือน พระองค์ก็ทรงให้อุปถัมภ์หลวงแก้ว กุลบุตรชาวเชียงใหม่ เป็นจำนวนถึง 500 รูป¹

ในปี พ.ศ. 1990² ทรงส่งราชสัณนิบาติให้แก่พระราชย่นนี้เป็นการชั่วคราวณวชิ ๗ วัดป่าแดงหลวงเชียงใหม่ โดยมีพระญาณมงคลมหาเถระเป็นอาชอุปรยาจารย์ พระเมธังกรเป็นพระราชากรรมาจารย์ ทรงอุทิศส่วนกุศลถวายแด่พระชนกคือเจ้าสามฝั่งแกนซึ่งเสด็จสวรรคตไปแล้ว การณวชิของพระองค์นำความปีติยินดีอย่างยิ่งมาสู่พลกนิกรของพระองค์โดยทั่วไป

ในปี พ.ศ. 2020 พระองค์ได้พระราชทานความอุปถัมภ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกที่วัดมหาโพธาราม เมืองเชียงใหม่ พระองค์ได้ทรงอาราธนาพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิและวิรูติจำนวน 100 รูป มีพระธรรมกนิมหาเถระเจ้าอาวาสวัดป่าตาลน้อยเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ โดยมีวัดกุประสังคีตเพื่อรวบรวมชำระพระไตรปิฎกบาลีให้ถูกต้องบริสุทธิ์ การสังคายนาครั้งนี้ใช้เวลา 1 ปี นับเป็นสังคายนาครั้งที่ 8 ของโลก และเป็นครั้งแรกในดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาในแหลมทอง แม้แต่ลู่โยทัย และอยุธยา ก็หาภูมิภาคที่พระองค์ใดที่จะมีความอาจหาญกล้าที่จะทำการสังคายนาได้เช่นนี้³

ระหว่าง พ.ศ. 1999 - 2000 พระเจ้าติโลกราชทรงโปรดให้สร้างพระเจดีย์สี่เหลี่ยมในวัดมหาโพธาราม พระเจดีย์สี่เหลี่ยมนี้เป็นงานสถาปัตยกรรมชิ้นเอกของลานนาไทยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดสร้างขึ้นเพื่อให้ตรงกับเวลาครบรอบ 2000 ปี แห่งการประดิพพานของพระพุทธเจ้า พระเจ้าติโลกราชทรงมีพระประสงค์ จะให้การสร้างพระเจดีย์นั้นเป็นกุศลกรรมอันยิ่งใหญ่สำหรับช่วยรักษาพระศาสนาให้เสื่อโรทรรม เพราะมีคำพยากรณ์ไว้แต่โบราณกาลว่า

¹ พระรัตนปัญญา , อินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แสง มณีวิรุ หน้า 119

² เรื่องเดียวกัน คือ จ.ศ. 808 พ.ศ. 1990

³ ไกรศรี นิมนานเหมินทร์ "ความรู้พื้นฐานด้านลานนาคดี คำสั่งและวัฒนธรรม"

พระคำสอนจะเสื่อมโทรมลงในตอนปลายของทุก ๆ ระยะเวลา 1000 ปี จนกระทั่งอันตรายนั้นไปอย่างสิ้นเชิงในพุทธศักราช 5000 พระเจดีย์นี้เป็นองค์จำลองของมหาโพธิ์เจดีย์ที่พุทธคยาในอินเดียแต่ว่าย่อส่วนลง อาจเป็นไปได้ว่า พระเจ้าติโลกราชได้ทรงส่งคณะทูตที่ประกอบไปด้วย สถาปนิก และช่างไปยังอินเดีย เพื่อไปเขียนแบบแปลนมา เช่นเดียวกับกษัตริย์มอญแห่งพุกาม พระสหายของพระองค์ได้ทรงกระทำมาแล้ว ¹

ในปี พ.ศ. 2022 พระเจ้าติโลกราชทรงส่งอำมาตย์พร้อมด้วยคณะ เช่นหมื่นด้ามพร้า-สถราชบุรุษ (สีหโคตเสนาบดี) ไปประเทศสังกาศเพื่อศึกษาสถาปัตยกรรม และหล่อหุ่นจำลองของโรงปราสาท และรัตนมาลีสถูป เมื่อคณะขุนนางกลับสู่ลานนาไทย ก็ได้มีพระบรมราชโองการให้ โปรดให้บูรณะซ่อมแซมเจดีย์หลวงซึ่งปรักหักพัง โปรดให้สร้างเสริมเจดีย์หลวง มีมุขฐานพระเจดีย์หลวงตามแบบรัตนมาลีเจดีย์ที่เกาะสังกาศ ผลักกับแบบเจดีย์พุทธคยาประเทศอินเดีย และโปรดให้สร้างโลหะปราสาทหลังเล็กที่ฐานองค์เจดีย์ ตันตะวันออกเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ในปี พ.ศ. 2025 ²

พระเจ้าติโลกราชทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทางด้านคำสอนครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2027 โดยทรงโปรดให้สีหโคตเสนาบดี และอาณาจักรบริติชมหาอำมาตย์ ³ หล่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่ด้วยทองสัมฤทธิ์ที่วัดป่าตาลมหาวิหาร เมืองเชียงใหม่และประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุประมาณ 500 องค์ ไว้ในเค็ชชะพระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์ใหญ่นี้ ⁴

พระพุทธรูปคำสอนในลานนาไทยในต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชนี้เจริญรุ่งเรืองมาก แม้กระจายเลื่องลือไปสู่อาณาจักรใกล้เคียง ดังจะเห็นว่ครั้งเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงผนวชนั้นก็ได้นำพระพุทธรูปไปตั้งเมืองเชียงใหม่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เอ. ซี. กริสวอลด์ "สถาปัตยกรรม และปฏิกรรมลานนาไทยสมัยโบราณ" ใน พระคำสอนในลานนาไทย (เชียงใหม่ 2523) หน้า 77

² พระรัตนปัญญา, ฮินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แสง มณวิฑูร หน้า 124

³ พระยาประชากิจกรรสาร, พงศาวดารโยนก เรียก หมื่นด้ามพร้า อัยยอาณาธิการ

⁴ พระรัตนปัญญา, ฮินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แสง มณวิฑูร หน้า 129

เพื่อขอลงพิมพ์ทำสังฆกรรม พระเจ้าดิโลกราชโปรดให้อารารนาพระเทพกษัตริย์ กับพระอันตบ 12 รูป หมั้นล้ามแยกเป็นราชทูตไปร่วมในพระราชพิธีทรงผนวชของพระบรมไตรโลกนาถที่เมือง พิษณุโลก ดังนั้นแม้ว่าการผนวชของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจะเป็นที่ชื่นชม และเลื่องลือไปทั่วก็ตาม แต่น้ำพระทัยของพระเจ้าดิโลกราชในการที่ร่วมอนุโมทนา กับพระบรมไตรโลกนาถ ก็ เป็นสิ่งที่ได้รับความชื่นชมกันทั่วไป การกระทำของพระเจ้าดิโลกราชเปรียบเสมือนนกักรแสดงน้ำใจจากเมืองที่มีความเจริญทางด้านพุทธศาสนาสูงกว่า ส่วนอยุธยาถึงเปรียบเสมือนเมืองน้อง ที่เข้าข้างตั้งเชิงเด่นทางด้านการขยายอำนาจ และความเจริญทางด้านพุทธศาสนา

และในกรณีที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงส่งพระเถระรูปหนึ่งชื่อ "โพธิ์สมภาร" มาที่เมืองเชียงใหม่ เพื่อขอเมืองชะเสียดคืน ก็ยอมแสดงว่าอยุธยายอมรับความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาในลานนาไทยจึงหวังว่า พระเจ้าดิโลกราชจะเห็นว่าพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนา ยอมคืนเมืองชะเสียดให้แก่อยุธยา พระเจ้าดิโลกราชก็ทรงใช้สถาปนพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์ทางการเมืองด้วยการให้ประมุขพระภิกษุสงฆ์ปรึกษากันซึ่งมีผลว่า "ไม่ควรแกกัจฉของสงฆ์"¹ พระเจ้าดิโลกราชจึงไม่คืน เมืองชะเสียดให้อยุธา

ในรัชสมัยต่อ ๆ มาจากพระเจ้าดิโลกราช ความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาใน ลานนาไทย ยังเป็นที่เลื่องลือในดินแดนใกล้เคียง จะเห็นว่าใน พ.ศ. 2066 ในรัชกาลของพระ เมืองแก้ว กษัตริย์ศรีสัตนาคนหุต ทรงส่งราชทูตมายังเชียงใหม่ เพื่อขอคณะสงฆ์และพระไตรปิฎก จากเมืองเชียงใหม่ พระเมืองแก้ว ได้พระราชทานให้ ได้โปรดอารารนาพระเถระหลายรูปมี พระเทพมงคลเถระ เป็นหัวหน้านำพระไตรปิฎก 1 ชุดจำนวน 60 คัมภีร์ไปยังเมืองหลวงพระ บางในปีเดียวกันนั้น²

จะเห็นว่าในต้นพุทธศตวรรษที่ 21 นั้น ผู้ปกครองทางการเมืองในอาณาจักรทั้งล่อง ต่างก็ทรงตระหนักถึงความสำคัญของพุทธศาสนาได้อย่างถึงขนาด ได้ใส่พระทัยเป็นอันมากใน การสร้างฐานอำนาจทางศาสนาการเมือง ซึ่งต่างก็กระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยความ

¹ พระยาประสาธกิจกรรณ, พงศาวดารโยนก หน้า 335

² พระรัตนปัญญา, อินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แสง มณีวิฑูร

สนับสนุนจากสถาบันทางพระพุทธศาสนา¹ การกลั่นเอาอุทิศที่ดิน แรงงานคน พืชผล สัตว์และสิ่งของให้กับสถาบันทางพระพุทธศาสนา เป็นการให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในรูปแบบหนึ่งควบคู่กับการสร้าง และบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน และศาสนวัตถุต่าง ๆ

แม้กระทั่งในดินแดนของชนชาติพม่า ซึ่งมิได้มีศูนย์กลางอำนาจในระดับอาณาจักรในขณะนั้นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองเล็ก ๆ ก็ยังแข่งขันในด้านศาสนาเช่นกัน ดังเช่นกรุงพะโคในรัชสมัยของพระนางเฮงล่อพู่ (พ.ศ. 1996 - 2015) และรัชสมัยของพระเจ้าธรรมเจดีย์ (พ.ศ. 2015 - 2035) ทรงมีนโยบายสันติ และต้องการให้พะโคเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนา ดังเช่นพุกามเคยเป็นมาก่อน พระองค์จึงส่งทูตไปพุทธคยา และส่งคณะสงฆ์ไปเฝ้าพระเจ้ากรุงลังกาพร้อมด้วยของขวัญที่มีค่าเป็นจำนวนมากเพื่อไปบรรจุที่วัดพระเขี้ยวแก้วที่เมืองโกฏุนอกจากนี้ยังมีของถวายสำหรับพระสงฆ์ชั้นสูง และกษัตริย์ในเมืองลังกา พระภิกษุสงฆ์คณะนี้แม้เป็นพระสงฆ์ชั้นสูงสมณศักดิ์ของพะโค แต่ก็ทำพิธีบวชใหม่ตามแบบโบราณที่โบสถ์ริมฝั่งแม่น้ำกาลยาณี เมื่อกลับมายังพม่าได้นำพระธาตุนันท์ศักดิ์สิทธิ์ และของขวัญจากเมืองลังกามาด้วย พระเจ้าธรรมเจดีย์จึงทรงสร้างโบสถ์สำหรับพิธีอุปสมบท เลียนแบบโบสถ์ริมแม่น้ำกาลยาณีที่ลังกาไว้ที่กรุงพะโคหลังหนึ่ง และนิมนต์พระสงฆ์จากพม่าภาคใต้ ยะไข่ อังวะ ตองอู อาณาจักรไทยต่าง ลูโซทัย เชียงใหม่ อโยธยา และแม้แต่เขมร มาบวชแปลงใหม่ ส่วนพระในนิกายอื่น ๆ นั้นถูกมติมหาชนบงคับให้บวชใหม่ หรือสึกออกมาเป็นฆราวาส การกระทำของพระเจ้าธรรมเจดีย์ได้รับการยกย่องในฐานะเป็นผู้นำทำให้พุทธศาสนาในนิกายเถรวาทบริสุทธิ์

และที่กรุงอังวะ กษัตริย์องค์ท้าย ๆ ของราชวงศ์พม่าก็สิ้นพระทัยในคำสอนมากขึ้น มีการฉลองอันยิ่งใหญ่ด้วยสะพานเรือปิดทองเชื่อมกรุงอังวะ และเมืองสะแควบนฝั่งตรงข้ามแม่น้ำในวาระที่รับพระธาตุนอกจากลังกามาประดิษฐานไว้ในวัดที่สร้างขึ้นใหม่ ทั้งกษัตริย์ ราชนี หัวหน้าพวกไทยใหญ่ ขุนนางพม่า ย่าวนาและคนงานทั้งหลายต่างร่วมกันในขบวนแห่ข้ามสะพานทองนี้²

¹ หม่องกินอ่อง ประวัติคำสตรพม่า แปลโดย เพ็ชร์ สุ่มิตร หน้า 47

² เรื่องเดียวกัน หน้า 40 - 65

การใช้นโยบายพุทธศาสนานิกายเถรวาท หรือควบคู่กับการเมืองนี้ปรากฏเด่นชัดใน ลานนาไทยในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 21 เท่านั้น เพราะสืบต่อ จากนี้ลานนาได้เข้ายุคแห่งการเสื่อมโรทรมนเนื่องมาจากการเมืองภายใน เกิดการแย่งชิงราช วัลลังศ์ มีความแตกแยกในหมู่ขุนนางข้าราชการ และช่วงชิงอำนาจกันเอง ประกอบกับในช่วง ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 นั้นดินแดนรอบ ๆ ลานนาไทยมีความเข้ม แข็งทางด้านทหารเพิ่มมากขึ้น พม่าเริ่มรวบรวมเป็นปีกแผ่น ภายใต้ราชวงศ์ตองอู ตั้งแต่ ในรัชสมัยของพระเจ้าเมงคอินโย พระราชบิดาของพระเจ้าตะเบงชเวตี้ และสามารถรวบรวม เมืองต่าง ๆ ของพม่าให้เป็นอาณาจักรพม่าได้สำเร็จในรัชสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง (พ.ศ. 2094 - 2124)

ในต้นพุทธศตวรรษที่ 22 พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่าได้ทำสงครามแผ่ขยาย อาณาเขตได้ยึดเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองขึ้นในปี พ.ศ. 2101 ทำให้อำนาจทางการเมือง ของลานนาไทยสิ้นสุดลง แต่อย่างไรก็ดีสถาบันทางพระพุทธศาสนาที่ยังมีอิทธิพลอยู่ในลานนาไทย สืบต่อมา ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายทางการปกครองของพม่า และอยุธยา ที่ใช้ลัทธิป็นทาง พระพุทธศาสนาช่วยทางการปกครองลานนาไทย ดังได้กล่าวมาแล้ว

อาจกล่าวสรุปได้ว่า แนวความคิดความเชื่อในลัทธิศาสนา ความเจริญและความ ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ตลอดจนสภาพทางการเมืองทั้งการเมืองภายในและภายนอกราชอาณาจักร เป็นปัจจัยส่งเสริมให้มีการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และการให้ความอุปถัมภ์พระ พุทธศาสนาได้กระทำในรูปแบบต่าง ๆ การกลายมาเป็นรูปแบบหนึ่งของการให้ความอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนาในลานนาไทย

ศูนย์วิจัยพระพุทธศาสนา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย